

XOŞ GƏLMİSƏN, NƏRGİZİM

(Dramatik roman)

MƏN – İş saatı yenicə qurtarmışdı. Evə – ailəsinin, uşaqlarının yanına, dükana-bazara tələsən şöbə əməkdaşları beş-altı stol, iki şkaf qoyulmuş, iri lay pəncərələri şəhərin ən gözəl, axar-baxarlı küçələrindən birinə açılan otağı tərk edib getmişdilər. İdarədə təkcə Toğrul qalmışdı. Buna o, uzun illərdən bəri adət eləmişdi. Hamı çıxıb gedəndən, gəl-get azalandan sonra o, redaktə etdiyi əsərin əlyazmasını təzədən qabağına çəkər, səbrlə, təmkinlə, düşünə-düşünə oxuyar və düzəlişlərini edərdi. Yorulanda qələmini yerə qoyub siqaret yandırar, qızarmış, yorğun gözlərini qənşərində qoyulmuş stola — Nərgizin stoluna dikər, hər səhər hamıdan qabaq gəlib suladığı dibçəkdəki «aşdım-daşdım» gülünə baxar-baxar, xəyalında Nərgizi öz yerinə gətirib oturdar və ürəyində, səssiz-səmirsiz onunla dərdləşərdi.

Bu balaca otaq Toğrulun ən çox sevdiyi, demək olar ki, müqəddəs sandığı yer idi. Ruhən, qəlbən və fikrən o, on iki il idi ki, burada yaşayırdı. Bu otaqda Nərgizin nəfəsi vardı, özü kimi zərif və incə gülü vardı, ağ, ətli qollarını üstünə qoyduğu qırmızı müşəmbəli stolu, oturduğu stulu qalırdı, ilıq, mehriban və isti səsi qalırdı. İstirahət günlərini çıxmaq şərtilə hər gün səkkiz saat o gözəl qadın burada oturardı, bu səkkiz saat Toğrul üçün o qədər mənalı, o qədər şairanə və hiss olunmadan keçərdi ki, ürəyində öz taleyindən çox razılıq eləyərdi. Yorulub əldən düşəndən, şəhərin ucqarındakı tək otaqlı mənzilinə çıxıb gedəndən sonra da o, xəyalən burada qalardı. Sanardı ki, onu buradan uzaqlaşdırsalar, əsla yaşaya bilməz: sudan çıxarılmış balıq kimi çırpınıb-çırpınıb ölər. Bəli, bura Toğrul üçün şirin xatirələr otağı idi, ata-ana, bacı-qardaş nəfəsilə isinməyən mənzilindən doğma idi, əziz idi.

Toğrul Nərgizin boş qalmış stoluna baxıb düşündüyü zaman şöbənin meşin qapısı ehtiyatla açıldı və bayaq qızlara qoşulub otaqdan çıxan Nərgiz ürkək-ürkək içəri girdi. Yaşı otuz beşi çoxdan adlasa da, hələ də ilk gənclik təravətini əsla itir-

məmiş, qaraya çalan qonur gözlərində cavanlıq nuru bərq vuran, zərif və mütənasib vücudu ilə qızdan seçilməyən, şux və şirin gülüşlü Nərgiz bu gün nədənsə daha gözəl idi: Toğrulun çox sevdiyi yeri qara güllü qırmızı donunu geymişdi. Həmişəkinə nisbətən şad və xoşbəxt görünürdü, deyib gülür, qızlarla zarafat edirdi. Səbəbini isə kimsə bilmirdi. Nərgizin bu qeyri-adi şadlığı Toğrula da sirayət etmişdi: o da şən olmuşdu, həmişə fikirli, qayğılı görünən sifətinə sevinc qonmuşdu. Dəniz suyu kimi göy-mavi və daima daxili bir kədər ifadə edən gözləri gülmüşdü.

Şöbə tünlük olduğundan bu gün demək olar ki, bircə kəlmə də kəsə bilməmişdilər. Nərgiz qızlarla çıxıb gedəndə də nə işarə ilə, nə də açıq-aşkar ona heç nə deməmişdi. Toğrul da fürsət tapıb ondan bir söz soruşa bilməmiş və nigaran qalmışdı. Nərgiz təzədən otağa qayıdıb gələndə Toğrul sevindi. Qələmi yerə qoyub nəzərlərini Nərgizə zilləyərək soruşdu:

— Nə əcəb qayıtdın, Nərgiz?

Nərgiz həyəcanlı bir səslə cavab verdi:

— Sənə sözüm var, Toğrul.

Nərgiz bayaq çıxıb gedəndən sonra Toğrulun bütün günü ürəyini çulğamış qəm-kədər bir andaca uçub getdi.

— Bu gün səninlə heç danışa bilməmişəm, Toğrul – deyə Nərgiz onun mizinə yaxınlaşdı. – Amma bu gün səninlə üzbəüz oturub danışmaq istəyirdim. Təəssüf ki, mümkün olmadı. Sonra isə bu, heç mümkün olmayacaq. İndi nəşriyyatın qapısından çıxanda qızlara dedim ki, siz gedin, əlyazması yadımdan çıxıb şkafımda qalıb, gedib onu gətirim. – Bunu deyib Nərgiz balaca, qəhvəyi rəngli redikülünü açdı, içindən qəzetə bükülmüş nəsə çıxartdı və demək olar ki, bir nəfəsə söylədi:

— Bu gün sənin qırx yaşın tamam olur, Toğrul. Səni təbrik edirəm, sənə can sağlığı, yaradıcılıq müvəffəqiyyətləri və hər şeydən çox, könül rahatlığı arzulayıram, Toğrulum. – Toğrulun sifəti gül kimi açıldı. Bu neçə ildə ilk dəfə idi ki, Nərgiz ona «Toğrulum» deyirdi. Bu bir kəlmə sözdə nə qədər mehribanlıq və doğmalıq vardı?!

Nərgiz necə də diqqətcil imiş, aman allah. Onun ürəyində yəqin ki, nə Bünyadın, nə də hələ Toğrulun özünün kəşf edə bildiyi nə qədər gözəl, şairanə və insani duyğular varmış. Toğrulun nəzərində Nərgiz qadınlığın da, insanlığın da ən kamil, ən ülvi mücəssəməsi kimi həmişə yüksəkdə durmuşdu. Onun yolunda çəkdiyi əzablar, keçirdiyi yuxusuz gecələr, sarsıntılar üçün heç vaxt peşmançılıq hissi keçirməmişdi: əksinə, həmişə ona elə gəlmişdi ki, bütün bunlar ona – dünyalar qədər sevimli, şirin, ən incə xatirələr kimi unudulmaz Nərgizə qovuşmaq üçün çox azdı və o, məhz buna görə qovuşa bilməyib, qovuşmayacaq da!

Bax, budur, qayğıkeşliyin, diqqətin ən bariz təcəssümü. Anadan olduğu gün özünün yadından çıxıb, ancaq Nərgiz onu unutmayıb. Onu – Toğrulu anadan olduğu gün münasibətilə təbrik edir. Bunu düşünüb Toğrul mütəəssir halda gülümsündü:

— Çox sağ ol, Nərgiz. Mənim özümün heç yadımda deyildi. Bu boyda şəhərdə məni yada salan, anadan olduğum gün münasibətilə təbrik eləyən bir nəfər varsa, o da sənsən, Nərgizim. Əvvəllər, uşaq evində olarkən müəllimlərim, yoldaşlarım bu günü qeyd edərdilər. Sonralar… yavaş-yavaş hər şey unudulub getdi. Minnətdaram sənə, Nərgiz.

Toğrulun səsi titrədi.

— Yaxşı-yaxşı, kövrəlmə, uşaq deyilsən ki.

— Sənin həssaslığın, qayğıkeşliyin məni çox mütəəssir elədi, Nərgiz.

Nərgiz bükülünü Toğrulun qənşərinə qoydu:

— Bu, qırx yaşın münasibətilə mənim sənə hədiyyəmdir, Toğrul. Bu, sənin və mənim gizli, deyərdim ki, qeyri-adi məhəbbətimizin şirin tarixçəsidir. Sənlə qırılmaz tellərlə bağlı olan bu ötən on iki ildə bəxş etdiyin sevincləri, unudulmaz əzabları bax, bu lentə yazmışam – maqnitafon lentinə. Bünyad dənizdə olanda yazmışam. Mən bütün varlığımla buradayam – bu lentdəyəm: ürəyim də, məhəbbətim də buradadır. Mən heç vaxt öz hisslərimi sənə belə yerli-yataqlı danışmamışam, danışa da bilməzdim, bəlkə də ömrüm boyu heç danışa da bilməyəcəyəm. Ancaq mən

istəyirəm ki, sən mənim ürəyimdəkiləri bütün incəliklərinə qədər biləsən, Toğrul. Oxudarsan, qulaq asarsan. Nə vaxt könlünə düşsəm, məni yanında görmək istəsən, mənsizləsən, maqnitafonu qurarsan, səsimi eşidərsən: mən sənə məhəbbətimizin nağıl kimi şirin əfsanəsini danışacağam, Toğrul.

— Nərgizim, - deyə Toğrul həyəcanla ayağa qalxmaq, ömründə ilk dəfə, heç olmasa bu gün onu qucaqlayıb bağrına basmaq və işıqlı gözlərindən, nazik və təravətli dodaqlarından öpmək, duz kimi yalamaq istədi, ancaq Nərgiz buna imkan verməyərək ehmalca çiynindən basıb onu yerində oturtdu, özü əyilib Toğrulun vaxtından əvvəl qar kimi ağarmış saçlarından, sevincdənmi, həyəcandanmı yaşarmış gözlərindən hərarətlə öpdü və:

— Bu da mənim sənə hədiyyəmdir. – dedi. – İlk və son hədiyyəm, Toğrulum.

Sonra çəkilib kənardan Toğrula baxdı və işıqlı gözlərini qırpıb gülümsündü: - Görürsən, bəzən belə də olur. – Susdu, Toğrul ona nəsə demək istəyirdi ki, Nərgiz imkan vermədi: - Heç nə lazım deyil, demə. Ancaq belə xoş gündə mən sənə ağır bir xəbər də verəcəyəm. Mən gedirəm.

— Hara, Nərgiz?!

— Sibirə.

— Sibirə?

— Hə. Bünyadla gedirəm. Sibir nefti onu maqnit kimi özünə çoxdan cəzb eləyirdi. Deyir, Sibir indi – işıq deməkdir. Sibir indi – ölkəmizin nur çeşməsidir. Azərbaycan neftçiləri gərək Sibir neftinin ilk kəşfiyyatçıları olsun. Saxlaya bilmədim, gedirəm – deyir. Mən də onunla getməliyəm. «Ər harda, arvad da orda olmalı!» – deyir. Bilirsən, Bünyad bu fəlsəfə ilə yaşayanlardandır. Gedirəm, kim bilir, bir də görüşəcəyikmi?

Bu xəbər Toğrul üçün doğrudan da ağır və dözülməz idi. O, yatsaydı, heç yuxusuna da girməzdi ki, günlərin bir günü həyatı qədər, bəlkə də daha çox sevdiyi Nərgiz buradan Sibirə gedəcək və o, tək qalacaq. Onsuz da Toğrul tək idi, ancaq belə yox. Nərgizsiz o, necə yaşayacaqdı, necə?

Eşitdiyi onu yamanca sarsıtmışdı. Yalvarmaq istəyirdi: «Getmə, heç yerə getmə. Mən yaşaya bilmərəm. Sənsizliyinə dözə bilmərəm». Ancaq o, bunların heç birini deməyə imkan tapmamış Nərgiz yüngül bir hərəkətlə, quş kimi uçub qapıdan çıxdı. Toğrul elə bil, yuxu görürdü.

… Nərgiz xəyala dönüb gedəndən sonra Toğrul bir yerdə qərar tuta bilmədiyindən kağız-kuğuzunu yığışdıraraq siyirtməsinə qoydu, pencəyinin döş cibindən gün eynəyini çıxararaq gözünə taxıb küçəyə yendi.

Avqustun sonu idi, səhərdən yerə-yurda od ələyən günəş uca binaların arxasında gizləndiyindən hava xeyli sərinləşmişdi. Dənizdən yüngül meh də əsirdi, elə bil, küçələr boyu əkilmiş çinarların yarpaqları asta-asta pıçıldayırdı, sanki hardasa, kimsə musiqi çalırdı. Bir az kədərli, bir az sevinclə süslənmiş, gərilmiş əsəblərə sığal çəkən musiqi… Bəlkə bu, həmişə belə olub: bəlkə indi də heç belə deyil. Amma Toğrulun ürəyində meh əsirdi, musiqi çalınırdı…

Bu gün Toğrul sanki Nərgizi həmişəlik tapmışdı da, həmişəlik itirmişdi də. «Oxudarsan, qulaq asarsan. Nə vaxt könlünə düşsəm, məni yanında görmək istəsən, mənsizləsən, maqnitafonu qurarsan, səsimi eşidərsən: mən sənə məhəbbətimizin nağıl kimi şirin əfsanəsini danışacağam, Toğrul». Bu sözləri Nərgiz bu gün demişdi.

«Gedirəm. Kim bilir bir də görüşəcəyikmi?» – bunu da o demişdi. Bu gün demişdi.

Nərgizin bayaqkı qeyri-adi və gözlənilməz hərəkəti nisgilli ürəyini, ruhunu təzələmiş, onu dünyanın ən xoşbəxt adamı eləmişdi. O, yerə-göyə sığışmırdı. Toğrul, evə hansı yolla, necə gəlib çıxdığını xatırlamırdı. Çörək yemədən, rahatlanmadan çoxdan işlətmədiyi maqnitafonu gətirib stolun üstünə qoydu, qurdu. Ürəyi çırpına-çırpına düyməni basdı. Çarx fırlanmağa başladı; Nərgizin ona dünyada hər şeydən əziz və doğma olan səsi eşidildi.

NƏRGİZİN SƏSİ: - Salam, Toğrulum. Mənə yaxın otur, əzizim. Qismətimiz belə imiş: bizə bir yerdə yaşamaq, bir-

birimizi əzizləyə-əzizləyə ömür sürmək qismət deyilmiş. Neynək, bəlkə bu, daha yaxşıdır, daha mənalıdır, Toğrul. Birbirimizdən doyub usanmadan yaşamaq, usandırmadan yaşamaq daha gözəl deyildimi? Yaxın otur, canım-ciyərim, bu gecə ilk dəfə sənlə dərd-dil eləmək, sənin həssas ürəyinin əzablarını yüngülləşdirmək, sənə xoş və şirin sözlər demək istəyirəm, Toğrulum.

Bu hekayət sənə tanışdır, onu sən özün başlamısan, böyük çətinlikdən sonra məni də özünə qoşmusan, ikimiz bir yerdə davam etdirmişik, səssiz-səmirsiz… sonuna isə ancaq ölüm nöqtə qoyacaq…

Bu məhəbbət dastanını sən yazmadın, sənin kitablarında bu qəribə və gizli sevginin əsrarəngiz əfsanəsinə rast gəlməmişəm. Bəlkə də yazıbsan, ancaq mən onun ayrı-ayrı qığılcımlarını sənin yazılarında görmüşəm. Bəlkə də fikirləşibsən ki, heç kəs inanmaz belə məhəbbətin olduğuna? Belə düşünməyə təkcə sənin yox, çoxunun haqqı var. Çünki çoxları bu gözəl, insanı yaşatmağa qadir olan duyğunu, hissi bayağılaşdırıblar, söndürüblər, hətta mən deyərdim, öldürüblər. Görəndə ki, məhəbbət adiləşib, cılızlaşıb, mənim ürəyim ağrıyır. Görəndə ki, Leylinin, Məcnunun, Fərhadın, Şirinin ülvi sevgisinə bizim bəzi cavanlar gülürlər, mənim ürəyim ağrıyır. Belə adamların təmiz ürəklə sevə biləcəyinə mən əsla inana bilmirəm.

Mən bu məhəbbətimizlə fəxr edirəm, Toğrul. O, kimsənin məhəbbətinə bənzəmir. Onu bənzəməz, təkrarolunmaz eləyən sənsən, əzizim. Hamı deyir sən arıqsan, vücudun zəifdir. Yox, Toğrul, sən mənim tanıdığım adamların ən güclüsü, ən iradəlisi imişsən. Sənin nə böyük ürəyin varmış. Sən xoşbəxtsən ki, belə sevə bilirsən. Hərdən səni ərimlə, tanıdığım, bildiyim adamlarla müqayisə edirəm. Sən xasiyyətinlə də, əxlaqınla da, məhəbbətinlə də heç kəsə bənzəmirsən, Toğrul. Fədakarsan, sevgilisinin yolunda hər əzaba, məhrumiyyətlərə dözən adam məsləkinin, əqidəsinin yolunda da bütün çətinliklərə dözər, deyirəm. Təkcə bunu fikirləşəndə ki, sən on iki il ərzində hər gecə məni görmək üçün bizim evin yanına gəlirsən,

məni balkonda, pəncərə ağzında görməmiş getmirsən – sənin məhəbbətinin böyüklüyünə təzədən inanıram. Adətmi eləmisən? Qəribədir ki, mən də buna adət etmişəm. Səni axşamlar görməyəndə pərişan oluram, o gecəni narahat yatıram, deyirəm, görəsən başında nə iş var? Xəstələnməmisən ki?

Sən mənə öz məhəbbətindən çox danışıbsan. Danışmayan vaxtlarda da özüm görmüşəm, hiss eləmişəm. Sənin əzablarını görmüşəm, sinə dolusu çəkdiyin ahları eşitmişəm, bəzən dünyadan, insanlardan küsdüyünü görmüşəm. Vaxt olub, sənə yazığım gəlib, vaxt olub sənə ağır söz demişəm, beləliklə özümdən uzaqlaşdırmaq istəmişəm. Amma mümkün olmayıb. Sən sözümdən inciməyibsən də. Əvvəllər bu məhəbbət mənə yersiz və gülünc görünürdü – ona görə susurdum. Sonralar bunun ciddi bir sevgi olduğunu anlayıb qorxdum. Səndən qaçmağa çalışdım. Amma bütün ciddi-cəhdimə baxmayaraq bacarmadım. Səndə nəsə bir sehir vardı, əfsun vardı: məni hər gün, hər saat özünə cəzb edirdin, fikrimi, düşüncəmi məşğul etməyə başlayırdın.

Yenə ürəyimdə bir ümid vardı: deyirdim keçib gedəcək sənin bu hisslərin, öləcək, bu yersiz, vaxtsız-vədəsiz başlayan məhəbbət sönüb gedəcək. Özünə də neçə dəfə demişdim, çıxart bu fikirləri başından, özünə də, mənə də nahaq yerə əzabəziyyət vermə. Sən kədərli-kədərli başını bulayıb: «Kaş bacaraydım» – demişdin.

İllər keçdi, sən məni unuda bilmədin. Mən də çox çalışdım, özümü sənə unutdura bilmədim. Amma sən məni öz məhəbbətinə inandırdın. Elə inandırdın ki, indi mən nə qədər qəribə olsa da, bu məhəbbətlə fəxr eləyirəm, öyünürəm. Düşünəndə ki, sən gecə də, gündüz də mənim haqqımda fikirləşirsən, sənin ən böyük arzun mənəm, - nə danım – fərəhimdən yerə-göyə sığışmıram, Toğrul. Ürəyimdə gözəl, işıqlı duyğular oyanır, dünyanı, həyatı gözlərimdə gözəlləşdirir: mən yaşamaq, dünyadan zövq almaq istəyirəm. Sənin məhəbbətin hərdən məni elə məst eləyir ki, dönüb öz səadətimdən, bəxtiyarlığımdan qorxuram: sanıram ki, kimsə bu səadəti bizim əlimizdən

almaq istəyir. Sonra arxayın-arxayın düşünürəm ki, sən qoymazsan kimsə sənin və mənim əllərimlə qurulmuş bu növrağı poza. Qoymazsan, deyilmi?

İndi, bu bürkülü yay axşamında bağda tək-tənha oturub ötən illəri nəzərimdə canlandırıram: aradan uzun illər keçdiyinə baxmayaraq elə bil, hər şey dünən olub. Sənin adınla bağlı heç nə yadımdan çıxmayıb, Toğrul.

… Onda bahar idi, Bakıya bahar gəlmişdi. Onda bizim ömrümüzün də bahar çağı idi, gənclik illəri idi o illər. Şən, qayğısız…

Sən o zaman iyirmi səkkiz yaşında cavan, səliqəli geyinməyi xoşlayan, qıvrım saçlı, qaynar gözlü bir oğlan idin. Sakit və təmkinli görkəmində bir görüb-götürmüşlük, nəcabət və qürur vardı ki, mənən saflığının, təmizliyinin nişanəsi təsirini bağışlayırdı. Tərcümeyi-halına, keçdiyin həyat yoluna bələd olmayan adamlar sənin əsilli-nəsilli bir ailədən çıxdığını zənn edərdilər. Halbuki, sən yetim olmuşdun, uşaq evindən çıxmışdın. Böyüklük və sadəlik, daxili ucalıq və özünəməxsusluq səndə elə qəribə şəkildə birləşmişdi ki, mən bütün qohum-əqrəbamızın, dost-tanışlarımın, iş yoldaşlarımın arasında sənə bənzər bir adamı çox axtarmışdım, ancaq tapa bilməmişdim. Nə üçün axtarmışdım, səbəbini o zamanlar özüm də anlamırdım.

Universiteti bitirəndən sonra dörd-beş il Akademiyada çalışdın: eşitdiyimə görə, əsərini də yazıb qurtarmışdın. Ancaq nə üçünsə hər şeyi yarımçıq qoyub bizim nəşriyyata işləmək üçün gəlmişdin. Mən səni bir il olardı ki, tanıyırdım. Hələ onda Akademiyada çalışırdın, beşinci kursda olanda mənim diplom işimə kənar rəy vermək üçün sənin yanına göndərmişdilər və biz ilk dəfə orada, Akademiyanın çil-çıraqlı zalının qabağında tanış olmuşduq. Sənin bu görüş yadındadımı, Toğrul?

Səni bilmirəm, mənim yadımda qalıb o görüş. Ona görə qalıb ki, deyilənə görə, o zamanlar çox qəşəng olan qız qürurumа toxunmuşdun. Yox, yox, ürəyinə başqa şey gəlməsin. Fikirləşmə ki, bəlkə mənim xətrimə dəyən bir söz demisən, ya bir hərəkət eləmisən. Yox, Toğrul, əksinə, sən onda mənə heç

məhəl də qoymadın. Hərəkətlərində, danışığında bir mehribanlıq vardı. Mənə elə gəlirdi ki, bu mehribanlıq ancaq nəzakət xatirinədir. Halbuki mən o zamanlar ürəyini titrətmədiyim (uşaqlıq imiş), sarsıtmadığım bir oğlan təsəvvür etmək istəmirdim!

Mən – o vaxt elə düşünürdüm – gərək öz gözəlliyimlə tanıdığım, yanımdan keçən bütün oğlanların ürəyində nəsə bir iz, bir əsər qoyub gedəm.

Sən ilk adam idin ki, mənə tam biganəlik göstərmişdin və bununla da məni bir növ «sındırmışdın».

Diplom işimi alıb varaqlamış, sonra sadəcə olaraq demişdin:

«Yaxşı, sabah gəlib rəyini apararsan». Vəssalam. Ertəsi gün mən də gəlib diplom işimi və sənin yazdığın bir səhifəlik gözəl rəyi götürüb getmişdim. O vaxtdan mənim ürəyimdə sənninlə bağlı, adını indinin özündə də tapıb deyə bilmədiyim bir hiss düyünlənib qalmışdı. Əgər sən mənim işlədiyim şöbəyə işə gəlməsəydin, bəlkə də bu naməlum hiss unudulub gedəcəkdi və sonralar heç yada da düşməyəcəkdi. Ancaq səni nəşriyyatın direktoru Nəriman müəllimin kabinetindən çıxarkən görəndə köhnə bir tanış kimi, mənə hörmət eləmiş bir yoldaş kimi salam verməyi, hal-əhval tutmağı özümə borc bildim.

— Bizim tərəflərə xoş gəlmisiniz, Toğrul müəllim! – dedim. Mən o zaman, sonralar da uzun müddət sənə müəllim deyə müraciət edirdim. Sən dəhlizdə, meşin qapının ağzında ayaq saxlayıb mənə baxdın və bircə anlığa nə üçünsə özünü itirdin. Uzun illər həsrətlə axtardığı, yolunu gözlədiyi bir adamla qəfildən görüşəndə insan necə şaşırırsa, sən də elə oldun. Rəngin də ağardı. Yaraşıqlı, uzun kirpikli gözlərin sanki bir az böyüdü və sən, utancaq bir tərzdə gülümsünərək:

— Oh… Nərgiz xanım?! Sənsən? – dedin.

Sənin bu çaşqınlığının səbəbini anlamadığım üçün və bu, mənə həddən artıq qəribə təsir bağışladığına görə ərköyün bir qız uşağı tək güldüm:

— Bəli, mənəm, Toğrul müəllim!

Sonra kənara çəkilib ikimiz də qəribə halda gülümsünə-gülümsünə bir-birimizə baxdıq. Anlar keçdi, sən özünü ələ aldın, mən isə dəcəlliyimi bir kənara qoyub ciddiləşdim.

— Sizdən nə əcəb? Yəqin təzə kitabınızı gətirmişdiniz?

— Yox, Nərgiz xanım, özüm gəlmişəm. İşləməyə gəlmişəm.

— Hə? Akademiyanın daşını atdınız?

— Bəli. Bura yaxşıdır.

— Demək, alim olmaq istəmirsiniz?!

— Yox. Bir əldə iki qarpız tutmaq indiki zəmanədə çox çətin məsələdir.

Mən zarafat elədim:

— Qorxdunuz qarpızın birini salıb sındırarsınız?!

— Hə. Ona görə, bəri başdan ağıllı tərpənib qarpızın birini ehmalca yerə qoydum ki, sınmasın. O xatirə ki, qoltuğumda tutduğum o birini mənzil başına salamat aparım. Mənim üçün bədii yaradıcılıq hər şeydən doğmadır.

Sən mənim işimlə maraqlandın. Şöbəmi soruşdun. Mən şöbənin adını deyəndə yenə nə üçünsə uşaq kimi sevindin:

— Nə yaxşı oldu. Bir şöbədə işləyəcəyik ki! – dedin.

O vaxt şöbə müdiri işləyən Musa səni yaxşı qarşıladı. Pəncərənin ağzında, mənim stolumla qabaq-qənşərdə qoyulmuş boş stolu sənə göstərib:

— Bu sənin yerin, Toğrul! – dedi. Səni bizə səmimiyyətlə təqdim etdi – Tanıyırsınız – dedi – əsərlərini oxumuşsunuz, yaxud redaktə etmişsiniz. Bu qəşəng oğlan – Musa gülə-gülə əlavə elədi – çoxunuzun oxuduğunuz «Unutma məni» kitabının müəllifidir. Toğrul Əlizadə.

Sən tərləmişdin. Onda bildim ki, tərifdən xoşlanmırsan. Hamı sənə baxırdı. Xüsusilə qızlarımız. Gombul, ətli-canlı şəkili qızı Solmaz üzünü Musaya tutub şirin bir ləhcə ilə:

— Musa müəllim, ha indi şərti bu başdan kəsirik ki, xırmanda yabalaşmayaq. Bizə öz kitabının üstünü yazıb verməsə, cijimin canına, onu kollektivimizə qəbul eləməyəcəyik.

— Verərəm – dedin.

Səhərisi bizə kitab gətirib verdin. Mən sənin necə də sevindiyini görürdüm, duyurdum, elə sanırdım ki, kitabın çap olunduğuna görə sevinirsən. Bu da vardı. Ancaq əsil sevincin bizim şöbədə işə düzəlməyinlə bağlı imiş. Mən bunu sonralar anladım.

Sən o gün mənə də «Unutma məni»dən bir nüsxə bağışladın. Şəklinin altına bu sözləri yazmışdın:

«Ağıllı və qəşəng Nərgiz xanıma xoş arzularla təqdim edirəm».

O kitabı indi də saxlayıram. O, sənin mənə ilk hədiyyəndir, Toğrul.

Çox çəkmədi ki, mətbuatda haqqında tərifə dolu məqalələr çıxmağa başladı: tanıdığım bəzi yazanlar kimi, bu təriflərdən sonra özünü dartmadın, lovğalanmadın. Bunlara adi, çox adi bir şey kimi baxır, yerişini, oturuşunu, duruşunu dəyişmirdin. Sadəliyin, təvazökarlığın tək mənim yox, bütün yoldaşlarımızın xoşuna gəlirdi. Təzə gəldiyin vaxtlar sən otaqda olmayanda bir dəfə Musa bizə demişdi:

— Toğrulu mən hələ Universitetdə oxuyandan tanıyıram, istedadlı oğlandır. Yolundan azmasa, öldürməsələr, gələcəyi çox parlaqdır.

Solmaz təəccüblə xəbər almışdı:

— Ha necə yəni öldürməsələr? Onu öldürə də bilərlər?

— Mən cismən öldürməyi nəzərdə tutmuram, Solmaz xanım. Çox yazanlar olub ki, əvvəl məşəl kimi yanıb, işığı göylərə bülənd olub, nuru göz qamaşdırıb, sonra… sonra birdən-birə sönüb gedib. Qəfil yel vurmuş çıraq kimi. Bəzən tamam sönüb, bəzən də korun-korun yanıb. İşığı nə özünü isindirib, nə də başqalarını.

— Yox, Toğrul sönən məşələ bənzəmir – demişdim onda mən. Onun ürəyində nəsə sehirli bir sənət odu yanır ki, çətin sönə bilər.

Musa mənim sözümü təsdiq etmişdi:

— Düz deyirsən, Nərgiz. Bunu mən onun yazısından hiss etmişəm. Şəxsən bir oxucu kimi, Toğrulun əsərlərini çox xoşlayıram. Həmişə yeni fikir söyləməyə çalışır. Hər hansı yazısını əlimə alanda irəlicədən bilirəm ki, nəsə təzə bir şey deyəcəkdir. Qələm sahibi üçün bu, böyük məziyyətdir.

Sənin haqqında belə söhbətlər tez-tez olurdu. Az bir zaman içində hamının hörmətini qazandın. Ağır, təmkinli danışığınla, mehribanlığınla, qayğıkeşliyinlə. Elə qaynayıb-qarışdıq ki, sanki bir idarədə çoxdan işləyirdik: sanki bir ailənin üzvləri idik. Dərd-sərimiz bir idi. Şöbəmizə öz əsərlərini gətirən cavan müəlliflər, Musadan çox, sənə müraciət edir, sənə «pənah» gətirirdilər. Çünki Musa onları hiss olunacaq dərəcədə soyuq qarşılayır, ümidverici çox az söz deyirdi: bütün bunlar bir yana, bəzən hələ ona qətiyyən yaraşmayan bir şəkildə lağ da eləyir, sarıyırdı. Əsərlərini çap etdirmək arzusu ilə yanan bu cavanlar, çox vaxt, bu etinasızlıqlara dözür, Musaya heç bir kobud cavab vermədən çıxıb gedirdilər. Bu, mənim yaman acığıma gəlirdi. Neçə dəfə sözarası Musaya qandırmışdım ki, belə eləmək yaxşı deyil. Ancaq o, qulaqardına vurub bildiyindən əl çəkməmişdi.

Sən isə Musadakı bu xasiyyəti çox tez müşahidə edərək bir dəfə ona irad tutdun:

— Yaxşı deyil, Musa. Cavan oğlandı, onu elə sındırma. Musa boz-boz sənin üzünə baxdı:

— Bunları sən tanımırsan, Toğrul. Üz verəndə astarını da istəyirlər; barmağının ucunu göstərsən biləyindən yapışarlar. Bunların üzünə xoş baxsan, görək yorğan-döşəyini yığışdırıb nəşriyyatdan köçəsən. Çox həyasız tayfadır, qapıdan qovsan, pəncərədən girərlər. – Sən siqaret yandırıb əsəbiləşdiyini biruzə verməmək üçün durub gəzinə-gəzinə dedin:

— Bura nə sənin, nə mənim şəxsi idarəmiz deyil. Bunu dövlət elə ona görə yaradıb ki, bax, belə gənclərin, istedad sahiblərinin əsərlərini çap edək, oxucuya çatdıraq. Çox vaxt Musa, bilmək olmur ki, bu kasıb geyinmiş cılız oğlandan sabah nə olacaq. Bəlkə ondan sabah xalqımızın adını, şöhrətini göylərə qaldıracaq bir sənətkar çıxacaq? Nə bilmək olar? Hansı sahədə

olur-olsun, texnika, elm və ya sənət sahəsində – ürəyində yaratmaq eşqi yanan hər kəsi qorumaq, tərbiyə etmək, qayğısına qalmaq hamımızın borcudur. Çünki belə adamların yetişməsi xalqın, vətənin mədəni, milli iftixarının artmasına səbəb olur. İstedadların yetişməsinə mane olmaq cinayətdir, cinayətkarlıqdır.

Sən bu sözləri ucadan, yüksək, amiranə tonla demirdin, sanki adi söhbət edirmiş təki söyləyirdin Musaya. Bəlkə ona görə də, o, bu sözlərin müqabilində sənə heç nə demədi. Amma bildim ki, üzə vurmasa da acığına gəldi. Musada bu adət vardı: qabağından qaçdın, qovacaq, divara söykəyib nəfəsin kəsilincə sıxacaq, öz üstünlüyünü nümayişkaranə şəkildə biruzə verəcək və bununla öyünəcək; cavabını qaytardın, ağzından vurdun, güzəştə getmədin, onda sənə zahirən ehtiram bəsləyəcək, kinini-küdurətini ürəyinə salıb sənlə razılaşacaq, ta yıxılana qədər fürsət gözləyəcək. Axı mən Musanı səndən də, başqalarından da yaxşı tanıyıram, Toğrul. O, sənin haqqında ümumən yaxşı fikirdə idi: ancaq həmin söhbətdən sonra, başa düşdüm ki, o, daha səndən ehtiyat edəcək, çəkinəcək, lakin səni əvvəlki kimi sevməyəcək. Bu, mənə gün kimi aşkar idi. Həmin gün sən gedəndən sonra bu barədə söz düşəndə mən sənin haqlı olduğunu söylədim. Musanın acığına gəldi:

— İndi siz mənə necə işləmək lazım gəldiyini öyrədəcəksiniz?! Mənim işimə qarışmayın, xahiş edirəm – dedi və bizim evin tuşuna çatana qədər daha mənimlə danışmadı. Soyuq-soyuq xudahafizləşdi və getdi. Mən pilləkənləri qalxa-qalxa fikirləşirdim ki, Musa məni Toğrulla həmfikir hesab edir. Bəs «siz mənə?» ifadəsi nə demək idi? Yəni Toğrulla mən ona – Musaya necə işləmək lazım gəldiyini öyrətmək istəyirmişik? Toğrulla mən! Bu, elə incə və həssas nöqtə imiş ki, onu o zaman nə Musa, nə mən hiss edə bilməzdik. Ancaq əslində o özü, anlamadan, bilmədən sənlə mənim aramda gələcəkdə ola biləcək mənəvi yaxınlığın, doğmalığın əsasını qoymuş oldu. O sözlə Musa məni öz «cəbhəsindən» uzaqlaşdırıb sənə, sənin «cəbhənə» yaxınlaşdırdı. Mənimlə səni, kiçik də olsa, bir nöqtədə birləşdirdi.

Musa ilə bu cür, Solmaz demişkən, kəllə-kəlləyə gəlməyin qızlarımız arasında sənin hörmətini bir az da artırdı. «Arvadlar səltənətinin yeganə başı papaqlısı olan Musa»ya belə, yeri gəlmişkən təpinmək sən demə, qızların hamısının ürəyindən imiş. Kişilər – yəni Musa ilə sən çıxan kimi, Solmaz dedi:

— Cijimin canı üçün, bu Toğrul qiyamət oğlandır. Xoşum gəldi mərdanəliyindən. Görəsən hansı bəxtəvərin qisməti olacaq belə oğlan?! Cijimin canı üçün, subay olsaydım, əldən buraxmazdım onu.

— Hə, neyniyərdin? – mən gülə-gülə soruşdum.

— Ha neyniyərəm, cijimin canı üçün, elə eləyərdim ki, bir də gözünü açıb görərdi ki, mən Solmaz onun arvadıyam, hələ bir uşağımız da var.

— Yox, ağəz. O, ağır oğlandı. Yoldan çıxara bilməzdin – deyə Səyyarə başını qaldırıb eynəyini çıxardaraq etirazını bildirdikdə Solmaz əlini havada yellədi.

— Get işüvə. Çörək yeyənin fağırı olmaz. Kişidi, vəssəlam.

Hamımızdan cavan olan Rəhilə sözə qarışdı:

— İndiyə qız tapmamış olmaz. Belə oğlanı indiyə qapazlamış olarlar.

Sən içəri girdiyin üçün söhbətimiz yarımçıq qalmışdı.

Yadındadımı, Toğrul, bir dəfə otaqda ikimiz tək olanda, dilim dinc durmadı, səndən xəbər aldım.

— Bəs niyə evlənmirsən, Toğrul?

Sən başını qaldırıb nüfuzlu baxışlarını gözlərimin içinə elə zillədin ki, nə gizlədim, ürəyim nanə yarpağı kimi əsdi: heç kəs nə tələbəlik illərində, nə də sonra, mənə o cür baxmamışdı. O baxışların altında bədənimin birdən-birə isindiyini, başımın fırlandığını hiss edib sanki ani, şirin, heç vaxt təkrar olunmayacaq bir yuxuya getdim. Bu elə yuxu idi ki, onu görən bir daha görə bilməz. Nələr yox idi o bir anlıq yuxuda, ilahi? Sənin kimi zahirən quru, ciddi bir adamın elə şairanə, elə mənalı baxa biləcəyini mənə irəlicədən desəydilər, qətiyyən inanmazdım. Çünki o an sən tamam başqa bir adama çevrilmişdin, başqa insan olmuşdun. Mən səni sanki indicə gördüm. Nəhayət, əslində

ayılmaq istəmədiyim o şirin röyadan iradəmin gücünə zorla ayıldım və qeyri-iradi gülümsünərək dedim:

— Niyə elə baxırsan, Toğrul?

Sanki sən də yatmışdın: səsimdən səksənib ayılan kimi oldun və utancaq bir tərzdə:

— Heç, - dedin – Bağışla. – Sonra sualımı cavabsız qoyduğunu xatırlayıb günahkar təki: - Evlənəcəyəm, Nərgiz – dedin.

Gərək burda mən susaydım, gərək səndən əlavə sorğu-sual etməyəydim. Ancaq uşaqlıqdan təbiətimə xas olan hər şeylə maraqlanmaq, hər şeyin axırına çıxmaq adətim burada da özünü göstərdi:

— Qızın var?

Utana-utana:

— Var – söylədin.

— Çox sevirsən onu?

— Nə qədər sevdiyimi mən heç vaxt ifadə edə bilməyəcəyəm.

— Sən ki, qələm sahibisən.

— Əsil sevgini nə qələm, nə dil olduğu kimi heç vaxt söyləyə bilməyib.

— Gözəldi?

Ani sükutdan sonra:

— Sənin kimi gözəldi, Nərgiz – dedin – Sənin kimi qara qaşı, uzun kirpikləri, qumral saçları var. Sifəti də sənin kimi ağappaq qar kimidir. Dodaqları da sənin kimi zərif və gözəldir, Nərgiz.

— Deyirsən eynilə mənə oxşayır?..

— Hə, lap elə bil sənsən, Nərgiz!

— Boy-buxunu da?

— Boy-buxunu da.

— Mən onu tanıyıram?

— Tanıyırsan.

Mən fikrə getdim: qız tanışlarımı, rəfiqələrimi bir-bir yada saldım. Yox, onların arasında elə adam yox idi ki, sən deyən

sayaq, eynən mənə oxşamış olsun. Birdən ürəyimə nagahani bir hiss axıb doldu: sən məni deyirsən. Ancaq bu fikri özümdən tez uzaqlaşdırmağa çalışdım. Bu, ağlasığan şeyə oxşamırdı. Düşünürdüm ki, sən mənim Bünyadla nişanlandığımı bilməmiş olmazsan. Ürəyimə axıb dolan bu şübhəni həmişəlik özümdən uzaqlaşdırmaq üçün sənə belə bir sual da verdim:

— Onun da gözünün altında xalı var?

Sən mənə yox, stolun üstündə hərəkətsiz qalmış əllərinə baxa-baxa:

— Hə – dedin – Onun da gözünün altında yaraşıqlı bir xalı var, Nərgiz.

Mənə indi hər şey aydın idi; sən məni deyirdin, sən…

Dodaqlarıma istehzalı bir təbəssüm qondu.

Sən pörtmüşdün, qızarmışdın. Tutqun halda:

— Aydın olmağı yaxşıdır. Biz daha uşaq deyilik ki… - dedin.

Sən bilməmiş deyildin ki, mən kimin qızıyam. Nədənsə o zaman elə düşünürdüm ki, böyük adamın qızı olduğum üçün çox adam mənə ürəyini açа bilməyib, hələ də açа bilməyəcək. Sən bilməmiş deyilsən ki, mən Bünyadın…

Mən nazir qızı idim. Sən atamı yaxşı tanıyırdın. Adsanını, şan-şöhrətini eşitmişdin. Uzun müddət mən elə bilirdim ki, böyük adamın qızı olduğum üçün hamı mənə hörmət və hətta pərəstiş eləməli idi. Atamın vəzifə sahibi olması məndə özümü başqalarından ayırmaq kimi pis bir qürur doğurmuşdu. Sonralar, ağlım kəsəndə bu hisslərlə bir zamanlar yaşadığıma görə özüm-özümdən utanmağa başladım və bacardıqca sadə, yoldaşlarımla, tanışlarımla qaynayıb-qarışmağa, mehriban olmağa çalışdım və buna tez bir zamanda müvəffəq oldum. Hamı mənim sadəliyimə və istiqanlılığıma görə mənim xətrimi istəməyə başladı.

Ancaq mən bir şeyi ürək ağrısı ilə ilk gənclik çağlarımda hiss edirdim: o da bu idi ki, çox cavanlar – bəlkə də mənə elə gəlirdi – mənə yaxınlaşmağa, ürəklərini açmağa cürət etmirdilər.

Sənin ürəyindəki o hissi anlayanda çoxdan unutduğum bir hiss – mən böyük adamın qızıyam, hər yetən cürət edib mənə söz deyə bilməz – hissi ürəyimdə baş qaldırdı və mən qürurla dedim:

— Sən qurd ürəyi yemisən, Toğrul.

Sən son dərəcə həssas adamsan, nəyə işarə elədiyimi başa düşdün və dedin:

— Mən heç kəsdən qorxmuram.

— Heç kəsə ehtiram da eləmirsən?

— Məhəbbət gələn yerdə ehtiram ehtiramla ayağa durur, Nərgiz.

Mən də susdum, sən də. Sifətinə baxırdım; həyəcanlı idin. Qələm tutduğun əlin əsirdi. Sanırdım ki, təkcə əlin yox, bütün vücudun titrəyir.

Kədərlənmişdin: ölüm hökmü gözləyən adama oxşayırdın. Sanki sənin taleyin bu hökmdən asılı idi, ya məhv olmaq, ya da yaşamaq. Sən ikincini gözləyirdin, mən isə birinci hökmü verməli idim. Bunu mənim vəziyyətim tələb edirdi, ayrı çarəm yox idi. Ona görə bacardığım qədər mülayim, xoş bir ahənglə:

— On gündən sonra səni toyuma dəvət eləyirəm, Toğrul, - dedim – yəqin Bünyad özü də sənə deyəcək.

— Necəə?

Artıq sən heç nə demədin, daha doğrusu, deyə bilmədin. Başını əllərinin arasına alıb alnını stolun şüşəsinə dayadın. Mənim ürəyim sənin halına yandı. Birdən-birə elə dediyimə, sənin ümidlərini puça çıxardığıma peşman oldum. Ancaq gec idi, sözümü demişdim. Və belə də etməli idim. Sən bu həqiqəti bilməli idin. Gec-tez bilməli idin.

Neçə dəqiqədən sonra sən başını qaldıranda elə bil gözlərinə qan sağılmışdı. Rəngin ağappaq ağarmışdı. Mənə baxırdın, ancaq sanki məni görmürdün, elə bil, otaqda hər şey ərimişdi, yox olmuşdu, hətta mən də. Mən səsimi çıxardıb soruşanda ki:

— Sənə nə oldu, Toğrul? – Sən səksəndin və kirpiklərini qırpıb üzümə baxdın, ancaq dinmədin.

— Sənə nə oldu, Toğrul? – deyə təkrar xəbər alanda sən gözlərini yumub astaca:

— Heç nə… - deyə bildin. Araya ağır, ürəküzən bir sükut çökdü.

Haçandan-haçana dilləndin:

— Bünyad kimdir?

— Bünyad? Tanımırsan? – mən gülümsündüm və bununla da aradakı gərginliyi azaltmağa çalışdım. — Bünyad sənin qəhrəmanındır. Haqqında keçən il oçerk də yazmışdın ki.

— Hə. Hə. O… Bünyad İslamov…

— Bəli. Özüdür ki, var… O mənim nişanlımdır. Özü də sənin xətrini bilirsən necə istəyir? Sənin yazdığın oçerk yaman xoşuna gəlib. Elə hey deyir Toğrul canlara dəyən oğlandır. Yaxşı qələmi var – deyir. Yəqin bilirsən, oçerk «Kommunist» qəzetində çıxandan az sonra onu Bakı Sovetinə deputat da seçdilər. Deyir, Toğrul mənim haqqımda yazmasaydı, çətin məni deputat seçərdilər.

Sən ah çəkdin.

— Bəs belə… Demək o, sənin nişanlındır…

— Bəli…

— Bəs bunu indiyəcən niyə mənə demirdin, Nərgiz?

— Nə münasibətlə deyəydim. Elə belə, lapdan-şapdan deyəydim ki, Bünyad mənim nişanlımdır?!

Sən mənə baxırdın, ancaq məncə, dediklərimi eşitmirdin, ya da başa düşmürdün. Sən fikrində nəsə arayırdın. Taqətsiz halda, demək olar ki, zorla ayağa durdun və yuxusuz, yaxud sərxoş adamlar kimi ayağa qalxdın və səssiz-səmirsiz otaqdan çıxdın… Və o gün həmişəlik yadımda qaldı, Toğrul.

MƏN: Nərgizin söhbəti bura çatanda, Toğrul düyməni basıb maqnitafonu söndürdü. Gözlərini maqnitafonun lentinə zilləyib fikrə getdi. Xəyal onu Nərgizin xatırladığı o günə – o unudulmaz, sarsıntılı günə çəkib apardı.

TOĞRULUN DÜŞÜNCƏLƏRİ: — Elə bilirdim o məşum günü təkcə mən unutmamışam. O gün sənin də yadında qalıb, Nərgizim. Onda sənin sözlərin başıma çəkic kimi dəydi: gicəlləndim, gözlərimdən od çıxdı. Ruhum sanki bədənimdən uçub getdi, quru gövdəm, taqətsiz, sümük yığınından ibarət olan quru canım stolun arxasında qaldı. Başım uğuldayırdı, elə bil, təyyarədə uçurdum.

Mən bu dəmdə dünyada hər şeyini-ümidini, inamını, varyoxunu itirmiş adama bənzəyirdim. Sənin mənim ürəyimdən xəbərin yox idi ona qədər, Nərgizim. Sən bilmirdin ki, mən çoxdan, lap çoxdan sənə vurulmuşam. Mənim yanıma, Akademiyaya gələn gündən vurulmuşam. Əvvəllər anlamırdım sənə vurulduğumu. İdarədə otura bilmirdim. Gecələr yaxşı yata bilmirdim. Səbəbini arayırdım, tapılmırdı. Bircə bunu anlayırdım ki, həyatımda nəsə çatışmır. Amma nə? Tez-tez yadıma düşürdün, ancaq bu nigarançılığımın səbəbinin sən olduğunu dərk etmirdim.

Bir dəfə səni küçədə gördüm. Qabaqda gedirdin. Arxayın-arxayın. Səni görən təki nədənsə ürəyim içəridə elə bərk çırpındı ki, düzü, özüm də qorxdum. Təpədən dırnağa bədənimi bir titrətmə-sarsıntı bürüdü və mən, elə o anda, həyatımda məhz sənin çatışmadığını anladım.

Anladım və nə üçünsə uşaq kimi sevindim. Addımlarımı yeyinlədib sənə çatmaq, söhbət etmək, bu sevincimi sənlə bölmək istədim. Yaxınlaşdım da. Lakin… lakin cəsarət edib sənə özümü göstərə bilmədim: qorxdummu, utandımmı? Bilmirəm.

Elə belə, səssiz-səmirsiz dalınca düz evinizə qədər gəldim. Qapınızı da tanıdım, küçəyə açılan pəncərələrinizi də… Sənin xəbərin yox idi, Nərgizim, mən nəşriyyatda işə başlayan günə qədər hər gün səhər idarəyə gələndə, axşam evə gedəndə kölgən kimi dalınca sürünürdüm. Bu zaman heç nəyi, heç kəsi görmürdüm. Səndən başqa. Evinizə girəndən sonra da bəzən saatlarla ordan çəkilib gedə bilmirdim. Sanki məni yerə mıxlayırdılar. Gözlərimi sizin pəncərənizdən çəkə bilmirdim. Çox

vaxt işığınız sönənə qədər, səni heç olmasa pəncərə önündə görə bilmək arzusu ilə oradan çəkilib getməzdim.

Nəhayət, sənin lə bir yerdə işləyirdim. Səni hər gün görürdüm və xoşbəxt idim…

Lakin… Sənin lə son söhbətimdən sonra necə yerimdən qalxdığımı, küçəyə çıxdığımı indi də xatırlaya bilmirəm. Gedirdim. Hara? Niyə? Sərxoş adamlar kimi heç nə düşünmür, heç nə dərk etmirdim. Tək bircə şey məlum idi: səni, nə vaxt vurulduğumu, nə vaxt ömrümün idealına çevirdiyimi bilmədiyim səni həmişəlik itirdiyimi anlayırdım. Vəssalam. Bu isə mənim üçün təsəvvür edilməyəcək dərəcədə ağır idi. Həyatımı bir heçə qurban versəydim, bu qədər yanmaz, kövrəlməz, dolmazdım. Amma səni itirmişdim, tapmamış, əzizləməmiş, doymamış itirmişdim. On gündən sonra sənin toyun olacaqdı. On gündən sonra sən Bünyadın arvadı olacaqdın. Arvadı?

Arxadan mənə dəyən ağır zərbə və bir də tükürpərdici səs – asfalt üzərində sürünən təkərlərin səsi yadımda qalıb. Gözümü açanda özümü xəstəxanada gördüm. Sol qıçım yaman ağrıyırdı. Tərpənmək istədim, sızıldadı. Üzüm də sarıqlı idi. Gözlərimi dolandırıb yan-yörəmə baxdım. Tanımadığım arıq, uzun bir kişi bunu gözləyirmiş kimi başını irəli uzatdı:

— Necəsən indi?

— Qıçım bərk incidir.

Kişi ah çəkib:

— Özünü də bədbəxt elədin, məni də. Adam yol yeriyəndə fikir verməz ki, necə gedir? İçmişdin?

— Yox.

Başa düşdüm ki, kişi sürücüdür. Ağlamsına-ağlamsına dedi:

— Məni tutacaqlar, bir çətən külfətim var.

Yazığım gəldi ona.

— Günah məndə olub, dayı. Qorxma, ölməsəm, səni tutulmağa qoymayacağam. Kişinin üstündən elə bil, dağ götürüldü.

— Ömrün uzun olsun, bala. Nə lazımsa, həkimlərə tapşırmışam, eləyəcəklər. Qorxulu bir şey yoxdur: qıçın balaca

əzilib. Şükür ki, sınığı-zadı yoxdur. Evinin yerini de, ailənə xəbər verim, yəqin indi səndən nigarandırlar.

Mən soyuq bir ah çəkdim: kimsəsiz və tək olmağım ömrümdə birinci dəfə indi mənə yer elədi. Nisgilli-nisgilli dedim:

— Narahat olma, dayı. Mənim heç kəsim yoxdur. Tək oğlanam, itirib axtaranım yoxdur.

Yanımda bir az oturandan sonra kişi tez-tez dəyməyə gələcəyini bildirib getdi. Mən üzümü divara çevirərək gözlərimi yumub olub-keçənləri unutmağa çalışdım, amma bacarmadım: ürəyim sıxılırdı, ürəyim qıçımdan bərk incidirdi.

MƏN: — Toğrul oturduğu yerdə çevrilib şfanerin bədənnüma güzgüsündə özünə fikir verdi, sağ yanağındakı çapığa baxdı, əziz bir şeyə təmas edirmiş kimi, əlini üstündə gəzdirdi, «o günün yadigarıdır» deyə düşündü və maqnitafonun düyməsini təzədən basdı.

NƏRGİZİN SƏSİ: — İçəri qayıdanda səni görmədim, ürəyim düşdü. Kağız-kuğuzun stolun üstündə qalmışdı. Otaqda ölü bir sükut hökm sürürdü. Musa da, Solmaz, Rəfiqə, Səadət də başlarını aşağı salıb səssiz-səmirsiz işləyirdilər. Keçib yerimdə oturdum. Redaktə etdiyim əsərin cümlələrini dönə-dönə oxuyurdum, amma mənasını başa düşə bilmirdim. Ha çalışırdımsa, diqqətimi cəmləyə bilmirdim. Dəhlizə çıxdım, ora-bura baş çəkdim, qonşu şöbələrə nəzər yetirdim: yox idin.

Səni niyə axtarırdım? Bütün vücudumu qəribə bir maraq sarmışdı: bu dəqiqə sənə baxmaq, düşdüyün vəziyyəti gözlərimlə görmək və sənin mənə bəslədiyin hisslərin doğru olub-olmadığını yoxlamaq istəyirdim. Bu, əlbəttə, heç nəyi dəyişməyəcəkdi, ancaq mənim üçün maraqlı idi.

Sən isə yox idin, Toğrul. Mən süst, peşman halda təzədən gəlib yerimdə oturdum. Yenə oxuya bilmirdim, sətirlər, sözlər bir-birinə qarışırdı, cümlələr mənə dolaşıq və mənasız görünürdü. «Hara getsə indi gələcək» — deyə özümə təskinlik verməyə çalışırdım. Peşimançılıq çəkirdim: niyə sənə elə öldürücü cavab verdim? Ayrı cür demək olmazdımı? Axı niyə də başqa təhər deməli idim? Həqiqəti demişdim mən. Ancaq mənim ca-

vabımı eşidəndə sənin dəhşətlə «Necəə?» — söylədiyini yadıma salanda indi də tüküm ürpəşir. Sanki sənin canın o bir kəlməni tələffüz eləyəndə bədənini tərk elədi. Sən sanki elə onda — iraq candan — öldün.

İki dəfə səni telefona istədilər. Musa:

— Yoxdur, bir azdan zəng vurun — dedi və dəstəyi yerinə qoyandan sonra: — Bəs bu hara gedib? — deyə bizdən xəbər aldı. Mən günahkar bir tərzdə:

— Bayaq burda idi, harasa çıxdı – dedim – indi gələr. Ancaq sən işin axırınacan gəlmədin. Yoldaşlar getməyə hazırlaşanda mən azca ləngiyib sənin kağızlarını, siqaretini yığışdırıb siyirmənin gözünə yığanda əlyazmasının üst səhifəsinin qırağında xırda hərflərlə «Nərgizim» yazdığını görüb özümü itirdim və oğurluq eləyən adamsayağı o yan-bu yana baxaraq səhifənin o hissəsini cırdım, bürmələyib cibimdə gizlədim. Aşağı düşdüm. Cibimdə elə bil, barıt vardı. Partlayacağından, məni də, bütün dünyanı da yandıracağından qorxurdum. Atmaq istədim, ancaq ürəyim gəlmədi. Adicə söz idi, adicə kağız qırığı idi. Sehirmi vardı onda, sənmi yazmışdın onu — deyə tullamaq istəmirdim.

O gün Bünyadın istirahət günü idi: məni evimizə ötürməyə gəlmişdi. Qoluma girmişdi. Nə barədə isə danışırdı, lakin mən anlamırdım, eşitmirdim. Niyə gizlədim, küçədə, min adamın içində gözlərim səni axtarırdı. Kaş səni o dəqiqə görə biləydim, kaş görə biləydim.

— Sən heç deyəsən mənə qulaq asmırsan? — deyən Bünyadın səsi məni fikrimdən ayırdı.

— Yox, eşidirəm. — Yalandan söylədim.

— Kefsiz deyilsən ki?

— Azca başım ağrıyır.

— Yəqin bu gün çox işləmisən.

— Əksinə, az işləmişəm. Günortadan sonra demək olar ki, heç nə eləməmişəm.

— Evə çatan kimi baş ağrı dərmanı at, sonra da yat. İndi nə sənə, nə də mənə xəstələnmək olmaz.

Sadəlövhlüklə soruşdum.

— Niyə ki?

— Ona görə ki, toyumuza lap az az qalır. — deyə qolumu ehmalca özünə tərəf çəkdi.

Mən dillənmədim.

Evimizin tinində ayrıldıq. Mən ondan qaçırmışam təki, tələsik uzaqlaşdım, pilləkənləri bir nəfəsə çıxıb özümü içəri saldım.

Mən bu evdə dünyaya göz açmışam, bu evdə böyümüşəm. Nazir işləyən atam, həkim anam mənim nazımı burda çəkiblər. Ailənin böyük uşağı olduğumdan bir az ərköyün böyüdüblər məni. Nə desəm o olub. Ancaq mən bundan sui-istifadə eləməmişəm. Həmişə ağılnan, insafnan iş görmüşəm. Buna görə də atam da, anam da mənim xətrimi çox istəyiblər. Ev mənə qəribə göründü. Sanki tanımadığım, yad yerə gəlmişdim.

Anam mətbəxdə idi. İşdən qayıtdığımı bilib qarşıma çıxdı. Həmişəki adətimiz üzrə öpüşdük. Tövşüyürdüm, həyəcanlı idim. Bu, həssas anamın nəzərindən qaçmadı. Sınayıcı nəzərlərlə mənə baxıb soruşdu:

— Nə olub, ay qız? Yoxsa qovan var səni?

— Yox — dedim — elə belə, pilləkənləri tələsik çıxmışam.

— Nə xəbərdi? Ürəyin ağrıyar, bala.

— Heç nə olmaz.

Anam mətbəxə keçəndən sonra cibimdən kağızı bir də çıxartdım, bir də oxudum. «Nərgizim». Bu bircə kəlməni yazan o arıq və tüklü əli xatırladım. Hərflər səsə çevrildi və mən sənin səsini eşitdim. Sən həzin və yanıqlı bir səslə deyirdin; «Nərgizim». O səs mənim beynimə, ürəyimə işləyirdi: o səs məni burada, evimizdə təzədən sarsıdırdı. Nədənsə mənə elə gəlirdi ki, haradasa bu yaxınlarda dayanıb qorxmadan, çəkinmədən «Nərgizim» – deyə haray çəkirsən. Səsin əks-səda verir, dərdivara dəyib çoxalır, gurlaşır. Mənə elə gəldi ki, indi anam da o səsi eşidəcək və məndən xəbər alacaq: «Səni çağıran kimdi?»

Kağızı cibimdə gizlətdim, səs yavaş-yavaş uzaqlaşıb eşidilməz oldu.

Anam yemək gətirdi. Dilimə heç nə vura bilmədim, elə bil, boğazım kilidlənmişdi. Düzü, fikrim sənin yanında idi. Evinə üç-dörd dəfə zəng çaldım, cavab vermədin. «Bu hara gedə bilər, aman allah?» – deyə dəhşətlə öz-özümə fikirləşirdim. Heç yerdə qərar tuta bilmirdim. Naməlum, əsrarəngiz bir narahatlıq bütün vücudumu sarmışdı. Bayaqdan hərəkətlərimə göz qoyan anam Anaqız xanım dedi:

— Bu gün sənə nəsə olub, qızım. Məndən gizləyirsən.

— Heç nə olmayıb, səndən də heç nə gizləmirəm, ana.

— Yoxsa Bünyad ilə söz-söhbətin olub, qızım?

— Yox.

Qızardığımı hiss eləyib anamın nüfuzlu baxışlarından yayınmaq üçün öz otağıma keçdim, pəncərənin qabağında dayanıb küçəyə baxmağa başladım. Qəribə idi ki, küçədən keçən adamların arasında da gözlərim səni axtarırdı. Sənsə yox idin. Saat on ikiyə qalmış, yatağıma girməyə hazırlaşanda bir də zəng elədim sənə.Cavab gəlmədi.

Mən telefonda sənlə onsuz da danışmayacaqdım. Sadəcə, istədiyim evdə olub-olmadığını bilmək idi. Sadəcə deyəydin: «Alo, mənəm». Vəssalam. Mən heç nə demədən dəstəyi asacaqdım və rahat yatacaqdım. Amma bu, olmadı.

Səhərəcən yerimin içində çalıxıb-çabaladım. Belə hala düşdüyüm yadıma gəlmirdi. Hətta Bünyad mənə ürəyini açanda, nişanlananda da belə olmamışdım.

Sevinmişdim, şadlanmışdım, bir az xəyalpərvər olmuşdum, vəssalam. Səhər işə gələndə yol boyu allaha yalvarırdım ki, sən idarədə olasan. Şöbəyə girməyə qorxurdum. Ürəyimdə qapının ağzındaca damdı ki, sən yoxsan və başına nəsə gəlib. İçəri girəndə yerini boş görüb sarsıldım. Başım gicəlləndi, gözlərim qaraldı. Bu halımı kimsəyə sezdirməmək üçün keçib yerimdə əyləşdim. İki gün beləcə dəhşətli nigarançılıq içində keçdi. Mən sənlə aramda olan söhbəti də heç kəsə demirdim. Nədənsə mənə elə gəldi ki, bu, bizim aramızda sirr olaraq qa-

lacaq. Hamı səndən nigaran qalmışdı. Bu günlər ərzində nələr çəkdiyimi dillə deyə bilmirəm, Toğrul. Üçüncü gün günortaya yaxın sən Musaya zəng eləyib başına gələn qəzavü qədəri söyləyəndə hamımız sarsıldıq, mən isə ayaq üstə öldüm. Özümü danlayırdım, «bu işdə günahkar mənəm» – deyirdim. Amma səsimi çıxartmır, əhvalatı açıb ağarda bilmirdim. Musanın təklifi ilə işdən sonra xəstəxanaya, sənə dəyməyə gəldik. Sən böyük bir palatada yatırdın. Nömrəsi indi də yadımdadır: on altıncı palata. Bizi görən kimi dikəlmək istədin, ancaq Musa çiynindən basıb durmağa qoymadı. Arxası üstə uzanmışdın, üzünün yarısı sarıqlı idi. Rəngin avazımışdı. Qanmı itirmişdin, qorxmuşdunmu? Gözlərində, bəbəklərində bir ağrı həkk olunmuşdu. Sənə baxırdım, ürəyimin başı soyulurdu. Qıçım, başım ağrıyırdı, elə bil mən də yaralanmışdım. Sən hadisəni təfsilatı ilə danışırdın. Nədənsə Musadan başqa heç kəsin üzünə baxmırdın. Amma mən istəyirdim ki, sən mənə də baxasan, mənim doluxsunmuş, kədərli gözlərimi görəsən. Amma baxmırdın. Bu isə məni yaman sıxırdı. Mənə nifrətmi edirdin onda? Ona görə üzümə baxmırdın, eləmi?

MƏN: - Toğrul maqnitafonu söndürdü, başını aşağı əyib maqnitafonun üstünə qoydu.

TOĞRULUN DÜŞÜNCƏLƏRİ: — Yox, Nərgizim, mən sənə heç vaxt nifrət etməmişəm, ömrüm boyu etməyəcəyəm də. Bütün varlığı ilə sənə bağlı olan bir ürəkdə sənə qarşı nifrətmi olar, əzizim? Məni incidibsən də, əzab da veribsən. Hərdən mənə elə gəlib ki, daha dözmək mümkün deyil. Ancaq dözmüşəm. Sənə olan məhəbbətim azalmayıb, əksinə, daha da alovlanıb, şöləsi göylərə büləndolub. O müqəddəs hisslər məni bəxtiyar edib, yaşadıb-yaratmağa sövq edib.

Siz yanıma gələndə mən ona görə sənə baxmırdım ki, qorxurdum. Qorxurdum ki, nəzərlərimiz sataşan kimi gözlərim dola. Ürəyim yağmağa hazır bulud kimi dolmuşdu.

MƏN: — Toğrul dikəlib maqnitafonu işə saldı və Nərgizlə üzbəüzə dayanıbmüş kimi ucadan söylədi: «Danış, Nərgizim, danış. Sənin söhbətin nağıl kimi şirin, əfsanə qədər gözəldir».

NƏRGİZİN SƏSİ: — Bütün görkəmin kimi, səsin də kədərli idi. Nə üçünsə o dəqiqələrdə elə istəyirdim ki, gülümsünəsən. Çünki nəmli anlarında gülümsünməyini çox görmüşdüm: onda baxışların, üzünün ifadəsi elə mənalı və şairanə olur ki…

Ancaq sən indi gülümsünəsi halda deyildin. Solmaz sənin könlünü açmaq məqsədilə dedi:

— Cijimin canı üçün, yəqin yenə təzə əsər barədə düşünürmüşsən. Elədirmi?

Ah çəkdin, ani sükutdan sonra cavab verdin:

— Yox, əsər-zad fikirləşmirdim, elə-belə, fikirli idim. Heç özümdə deyildim.

— Nə olmuşdu ki? — deyə Səadət ciddi şəkildə soruşanda sən yenə köks ötürüb dedin:

— Heç nə.

Yanında oturanlardan təkcə mən bilirdim ki, sən düz demirsən. Bu, «heç nə» deyildi sənin üçün. Sənin ürəyində, xəyalında qurduğun məhəbbət xanimanın gözləmədiyin halda, qəflətən uçub dağılmışdı. Sən bundan sarsılmışdın. «Fikirli idim» – deyirdin. Mən, təkcə mən başa düşürdüm ki, bu nə deməkdir. Ürəyim sıxılırdı: istəməsəm də, yanından tez çıxıb getməyə can atırdım. Çünki sənin bu hala düşməyində özümü günahkar sayırdım.

Musa sürüşüb aşağı düşmüş yorğanının ucunu qaldırıb düzəltdi və soruşdu:

— Heç gəzə bilmirsən?

— İndi yox. Sabahdan yerimdən durmağa icazə verəcəklər. Bu da çəliyim.

Mən sarı rəngli çəliyə baxdım, ürəyimin başı göynədi. İlahi, yoxsa sən şikəst olmuşdun, həmişə çəliklə gəzəcəkdin?

Musa dedi:

— Onda bir həftəyə buraxarlar.

— Hə, hər şey yaxşı olsa…

— Ayın onuna səni toyumuza dəvət edirik, Toğrul. Nərgiz xanımla bir yerdə. Xəstəxanadan çıxan kimi toya düşmək yaxşı əlamətdir.

Gözlərin bir anlığa qıyıldı, fikrin harasa uçdu, ancaq özünü tez ələ alıb:

— Mübarəkdir – dedin. – Sizə xoşbəxtlik arzulayıram. Sağalsam, gələrəm.

Mən heç istəmirdim bu toy məsələsi ortalığa gəlsin. Yaralarının qaysağını təzədən qopartmaq idi bu. Parçalanmış ürəyinə təzədən, yara üstündən yara vurulurdu indi.

Vaxtımız qurtarırdı, getməli idik. Musa əlini birinci sıxıb xudahafizləşdi, sonra qızlar… Lap axırda mən əlini əlimə aldım: əlin od tutub yanırdı.

— Hərarətin var ki, - dedim. Oturduğumuz müddət ərzində ilk dəfə kirpiklərini qaldırıb gözlərimin içinə baxdın və zəif səslə:

— Deyəsən var — söylədin

— Darıxma, Toğrul, yenə yanına gələcəyəm.

— Əziyyət çəkmə, Nərgiz – dedin və gözlərin yaşardı.

Axşam Bünyadla görüşməli idik; sözləşmişdik ki, şəhər kino-teatrlarında göstərilən fransız filminə baxaq. Mən vədələşdiyimiz yerə gəldikdə o, artıq məni gözləyirdi. Üzümə baxan kimi halsız və pərişan olduğumu görüb təşvişə düşdü.

— Xəstələnmisən nədir?

— Kefsizəm — dedim. — Heç kinoya gedəsi halım yoxdur.

— Haran ağrıyır?

— Heç yerim. Elə belə, halsızam. Gəldim sənə deyəm ki, kinoya gedə bilməyəcəyəm.

Bünyad tutuldu.

— Axı nə olub?

— Vallah, heç nə. Elə-belə həvəsim yoxdur. Yatmaq istəyirəm. Kinoya ayrı bir vaxt gedərik. Sən də get, dincəl.

Onun qara, qalın qaşları çatıldı. İri gözləri kölgələndi.

Mən onun fikrini kino məsələsindən yayındırmaq üçün dedim:

— Bünyad, bilirsən, sənin dostun maşın qəzasına düşüb.

Bünyadın qaşları yuxarı dartıldı:

— Hansı dostum?

— Toğrul Əlizadə, yazıçı.

— Nə danışırsan, Nərgiz?

— Hə. Fikirli gedirmiş, maşın vurub. İndi xəstəxanadadır.

— Baho. Bərk əzilib?

— Əzilib də. Biz bu gün getmişdik. Musa, mən, qızlarımız… Halı o qədər də yaxşı deyildi. Qızdırması vardı.

— Gərək gedəm dəyəm. Yanına buraxırlar, hə?

— Hə. İndi də getsən, çatarsan. Saat yeddiyə qədər yanına adam buraxırlar.

Bünyad dostcanlı, yoldaşcanlı deyildi. Hər dostluqdan, yoldaşlıqdan nəsə bir xeyir güdən adamdı. İstəyərdi ki, hamı ona hörmət etsin, yaxşılıq eləsin, ancaq çox vaxt özü hörmət və yaxşılıq eləməyi bacarmırdı. Onun dünyası iş və evdən ibarət idi. Bünyadı sən oçerkində çox tərifləmişdin və bu onun çox xoşuna gəlmişdi. Ona görə sənə xüsusi bir hüsn-rəğbət bəsləyirdi. Bədii ədəbiyyatı demək olar ki, sevməyən Bünyad, oçerkdən sonra sənin yazılarını oxumağa başlamışdı. Tərifləyiyi yeganə yazıçı sən idin. Əvvəllər mən buna əhəmiyyət vermirdim. Sonralar bu, nədənsə mənə xoş gəlirdi. Elə istəyirdim o səndən danışsın. Belə hallarda mən də ona qoşulub səndən söhbət açırdım. Elə də həvəslə danışırdım ki…

Nə isə, mən o gün onunla kinoya getmədim, onu sənin yanına göndərdim. Özü də tapşırdım ki, qayıdıb gələndən sonra mənə zəng eləyərsən. Əsas məqsədim bu idi ki, sənin necə olduğundan bir xəbər tutum.

Zəng çaldı. Kefimi soruşdu. Dedim babatam. Səni xəbər aldım. Dedi ki, qızdırman düşüb. Sonra, o dəstəyi asandan sonra özüm də təəccüb elədim — bu sözü eşidən kimi mənim də kefim duruldu. Elə bil qızdırması düşən mən idim. Əlbəttə,

Bünyad bunu duya bilməzdi. Neçə gün yuxusuzluqdan və narahatlıqdan sonra o gecə rahat yatdım.

Toyumuza iki gün qalmış, nə anama, nə də Bünyada bir söz deməmiş sənin yanına gəldim. Bazardan bir dəstə qızıl gül almışdım. Nə zamansa söhbət əsnasında güllərin içərisində ən çox qızıl gülü sevdiyini söyləmişdin. Bu, mənim yadımda qalmışdı. Sən xəstəxananın dəhlizində, pəncərənin qabağında durub yaraşıqlı, şümşad boylu şam ağaclarına tamaşa eləyirdin. Dirsəklərini pəncərənin taxtasına, çəliyini divara söykəmişdin. Mən asta addımlarla sənə yanaşdım və sağ əlimi uzadıb ehmal bir hərəkətlə gözlərinin qabağını tutdum. Səsimi çıxartmırdım. Əlini əlimə sürtdün, fikirləşmədən, sevinclə, - «Nərgiz!» – dedin. Məni gülmək tutdu, əlimi gözlərindən çəkib:

— Nədən bildin mənəm? – deyə soruşdum.

— Sənin əlini min əlin içində tanıyaram, Nərgiz. Gözlərim bağlı olsa da…

Sənə fikir verirdim: uşaq kimi sevinirdin. Elə bil, ən əziz adamın gəlmişdi, həsrətini çəkdiyin illərlə görmədiyin əzizin gəlmişdi.

— Necəsən, Toğrul?

— Yaxşıyam, Nərgiz.

— Şükür ki, gəzirsən.

— Hə, asta-asta…

— Hələ bir gəz görüm? – Mən sənin gəzə biləcəyinə inanmaq istəyirdim. Tutğun halda gülümsündün. Sonra qıçını çəkə-çəkə, çəliyə söykənə-söykənə yeridin. Fırlanıb yenə mənim yanıma gəldin. Yüngülcə axsayırdın: «Keçib gedəcək» – deyə sevindim.

— Yaxşı gəzirsən, maşallah.

— Nigaran olma, Nərgiz – dedin. Səsin nədənsə titrədi. Ani olaraq susduqdan sonra əlavə elədin: - Amma ölsəydim, bundan yaxşı olardı.

— İraq candan, niyə elə deyirsən, Toğrul?

— Elə yaxşı olardı.

— Çox pis olardı, Toğrul. Sən təsəvvür eləmirsən ki, necə pis olardı.

— Niyə?

— Mən ömrüm boyu əzab çəkərdim. Mən sənin qatilin olmaq istəməzdim. Yanımızdan xəstə apardılar: zarıyırdı, dalınca gedən qadın ağlayırdı. Söhbəti dəyişmək üçün dedim:

— Sənə qızıl gül gətirmişəm, Toğrul. Bilirəm, qızıl gülü çox sevirsən.

— Çox sağ ol, Nərgiz. Gəlişin hər şeydən qiymətlidir mənim üçün.

Mən gül dəstəsini sənə verdim: alıb burnuna yaxınlaşdırdın, acgözlüklə qoxladın.

— Oxqay, nə yaxşı güllərdi, Nərgiz. Haradan bildin ki, mən qızıl gülü çox sevirəm?

— Bir dəfə özün demişdin şöbədə.

— Sağ ol ki, yadında qalıb, Nərgiz, sağ ol ki, mənə gül gətirmisən, sağ ol ki, zəhmət çəkib gəlmisən, Nərgiz. Bunu ömrüm boyu unutmayacağam. — Sən gülün ləçəklərindən öpə-öpə davam etdin: — Ancaq heyf ki, ömrü az olur gülün, tez solacaq. Solsa da, saralsa da sənin yadigarın kimi onun ləçəklərini nə qədər ömrüm var saxlayacağam. Sənin ətrini ondan alacağam, Nərgiz. Qoy bu gül solub saralsın, eybi yox. Mənim solmaz, həmişə təravətli bircə gülüm var: o, sənsən, Nərgiz.

Mən güldüm:

— Mən də solub saralacağam, Toğrul. Elə bilirsən mən həmişə cavan qalacağam?

— Səni zaman qocaltsa da, saçların ağarsa da sən mənim hafizəmdə, ürəyimdə bax beləcə — cavan, gözəl, solmaz-saralmaz qalacaqsan, Nərgiz. Çünki sən…

Daha nə isə demək istəyirdin. Mən əlimi dodağının üstünə qoyub:

— Sus, Toğrul – dedim – Sən allah, sus. Mənə belə sözlər demə, yoxsa səndən küsərəm, danışdırmaram səni.

Ayaq üstə durmaqdan yorula biləcəyini düşünüb səni dibçəkdəki limon ağacının dibindəki boş stulda oturtdum.

— Haçan çıxırsan?

Fikirli-fikirli:

— Bilmirəm – söylədin.

— Bəs mənim toyuma gəlməyəcəksənmi?

— O gün Bünyad gəlmişdi. O da dəvət elədi. Sağ olun.

— Onu mən göndərmişdim. Dedim get, dəy…

— Hə. Elə hiss elədim. Gəlmişdi.

— Mənim sualıma cavab vermədin. Toyuma gəlməyəcəksən?

— Xoşbəxt olun, Nərgiz. Mən xoşbəxt olmağını istəyirəm. Bu mənim yeganə arzumdur.

— Gəlməyəcəksən?

Kədərli gözlərini gözlərimə zilləyib xeyli baxandan sonra:

— Yox, - dedin – Gəlməyəcəyəm.

Bu cavabı gözləmədiyimə görə tutulan kimi oldum, ancaq sənin dərdini anladığım üçün özümü tez ələ aldım və qəribə bir sadəlövhlüklə:

— Niyə, Toğrul? – deyə xəbər aldım.

— Mənə əzab verməkmi istəyirsən, Nərgiz? Çəkdiyim ağrı-əzabları gözlərinlə görməkmi istəyirsən, nədir?

Bu sözləri elə yazıq-yazıq, elə dərdli-dərdli dedin ki, sənə rəhmim gəldi. Peşman oldum.

— Bağışla məni, Toğrul. Nəsə ürəyim istəyirdi ki, sən toyumda iştirak eləyəsən. Qabaqlar bu barədə heç düşünməmişdim. Nədənsə iki gündü beynimə düşüb ki, çağırdığımız qonaqların, yoldaşlarımızın arasında sən də olasan.

Dedin:

— Dəvət üçün çox sağ ol, Nərgiz. Amma məni bağışla, gələ bilməyəcəyəm. Bilirsən, mənim üçün ağır olar, çox ağır olar. Söz tapıb deyə bilmirəm ki, necə çətin olar mənim üçün. Bağışla ki… - Səsin qırıldı, susdun. Mən başımı aşağı salıb fikrə getdim. O an nə düşünürdüm? Çox şey, bəlkə də heç nə? –

İndi deyə bilmərəm. Aradakı sükut da çoxmu çəkdi, azmı çəkdi? – İndi bunu da bilmərəm. Ancaq onu deyə bilərəm ki, sənin kədərinin böyüklüyünə, məni itirməyin sənin üçün necə ağır olduğuna o sıxıntılı anlarda inandım, Toğrul. Nəhayət, sən ağır-ağır dindin:

— Sənə həyatda xoşbəxtlik arzulayıram, Nərgiz. Bünyad yaxşı oğlandır, ağıllıdır. Səni xoşbəxt edə bilsə, mən də rahat yaşayaram. Əgər aranızda möhkəm məhəbbət varsa, əlbəttə.

Onda sənə deyə bilmədim, utandım, amma indi deyirəm. Mən onu sevmişdim, o da məni. Onunla əlaqədar olduğu üçün təfərrüatı ilə danışmıram, çünki sənin buna ixtiyarın olmasa da necə qısqandığını yaxşı bilirəm. Təkcə bunu deyirəm ki, mən onda istədiyim hər şeyi tapmışdım: təmiz ürək, mehribanlıq, mənə qarşı diqqət və qayğı… Təkcə bir şeydən başqa: yeniyetmə olarkən arzulayırdım ki, sevəcəyim, seçəcəyim oğlanın ya yaxşı səsi olsun, ya da musiqi alətlərinin birində çala bilsin. Mən musiqini, nəğməni, şeri çox sevirdim. Onlarsız mən həyatımı heç cür təsəvvür eləyə bilmirəm, Toğrul. Yaxşı səsim var, gözəl mahnılar bilirəm. Ürək oxşayan, insan hisslərinin, bəzən dillə ifadəsi mümkün olmayan duyğuların tərcümanı olan gözəl şer üçün, nəğmə üçün ölürəm desəm, inan.

Təəssüf ki, Bünyad nə oxuyan idi, nə çalmağı bacarırdı, nə də şer, nəğmə dəlisi idi. Amma sevmişdim.

… Biz ayrılanda sən yenə dedin:

— Xoşbəxt ol, Nərgiz.

— Mən xoşbəxt olacağam, Toğrul – dedim. – Ancaq istəyirəm ki, sən də xoşbəxt olasan. Bunu ürəkdən arzulayıram, lap ürəkdən, Toğrul, inanırsan?

Üzünə qəmli bir təbəssüm qondu:

— İnanıram, Nərgiz – dedin.

… «Səadət sarayı»nın böyük salonu ağzına qədər adamla dolu idi. İki ailənin qohum-əqrəbası, Bünyadın adamları, mənim rəfiqələrim məclisdə idilər. Nəşriyyatdan işçi yoldaşlarımız gəlmişdilər. Təkcə sən yox idin, Toğrul. Nə qədər qəribə olsa da, adamların arasında gözüm səni axtarırdı. Gəlməyəcəy-

ini söyləsən də, anlaşılmaz bir istəklə sənin yolunu gözləyirdim. Elə bilirdim toyda nəsə çox qiymətli bir şey çatmır və bunu heç nə ilə əvəz etmək olmaz.

Məclis başlanmışdı. Masabəyi seçilmiş dazbaş şair təzə ailə həyatı quran bizim – Bünyadın və mənim sağlığımıza badə qaldırırkən birdən salonun aşağı başından sənin gəldiyini gördüm. Sağ əlində çəlik, sol əlində iri, uzaqdan alışıb-yanan qızıl gül dəstəsi vardı. Onu sinənə sıxmışdın. Ürəyinin üstünə. Gözlərimə elə bil işıq gəldi. Çil-çiraqban zal sanki daha da nurlandı. Sandım ki, toy bax indicə, sən salona daxil olan dəqiqə başlandı. Bütün vücudumu qeyri-adi bir sevinc hissi bürüdü. Bünyadın böyrünə toxundum və ona da, mənim özümə də qəribə görünən bir şadlıq içində:

— Toğrul gəldi – dedim.

Bünyad təəccüblə üzümə baxdı:

— Kim gəldi? – deyə dönüb salona göz gəzdirdi.

— Toğrul – dedim.

Bünyad salonun aşağı başına göz gəzdirdi, səni görüb gümrahlıqla:

— Afərin – dedi. – Özünü çatdırdı.

Sən axsaya-axsaya bizə sarı gəlirdin: zal uzun idi – elə bildim ki, sən dünyanın o başından, uzun, yorucu bir yol keçib bizə tərəf gəlirsən. Nəhayət, gəlib çatdın. Əvvəl Bünyada, sonra mənə nəzər saldın, gülümsünə-gülümsünə bizi salamladın. Əlindəki gül dəmətini gizli bir hərəkətlə iylədin və əyilib stolun üstünə, düz mənim qabağıma qoydun. Hər şey yadımdan çıxmışdı, sənə fikir verirdim. Sol yanağında çapığın yeri qızarırdı. Özünü şad göstərməyə çalışsan da gözlərində pünhani bir kədər duyurdum. Çox istərdim ki, baxışlarını dolandırıb mənə baxasan, ancaq elə bil, mənə baxmaqdan çəkinirdin, ya da baxmaq istəmirdin.

Asta addımlarla geri çəkildin. Bizim qənşərimizdəki uzun stolun hər iki tərəfində əyləşmiş yoldaşlarımız sənə öz yanlarında yer verdilər, oturdun.

Gəlişin məni çox sevindirmişdi, Toğrul. Gəlməsəydin, toy gecəsi duyacağım, xatirimdə saxlaya biləcəyim səadət bəlkə də naqis olacaqdı. Mən hərdən oturub keçdiyim ömür yoluma nəzər salanda xatirəyə dönmüş acılı-şirinli günlərimin içində o toy gecəsini də xatırlayıram və mənə elə gəlir ki: toyum ona görə yadımda qalıb ki, sən orda olubsan. O zaman keçirdiyim hissləri saf-çürük eləyəndə qəlbim sənə qarşı minnətdarlıq hissi ilə dolur.

Mən lap uşaqlıq illərindən nəsə qeyri-adi şeyləri çox xoşlamışam: insanın qeyri-adisi, məhəbbətin qeyri-adisi, lap toyun da qeyri-adisi, Toğrul. Adilik mənim ən acığım gələn şeydir. Sən adisənsə, demək, sən heç kəsdən seçilmirsən. Sənin sevgin adidirsə, demək o, minlərlə başqa məhəbbətlərə oxşayır. Gözəlliyin də qeyri-adisi, ürəyin də qeyri-adisi yaxşıdır, Toğrul. Hətta ölümün də qeyri-adisi gözəldir. İstəyirəm ki, öləndə də, başqaları kimi, qolunu-qıçını uzadıb rahatca ölməyəsən, nəsə qeyri-adi bir ölümlə dünyadan köçəsən. Onda insanların yadında daha çox, bəlkə həmişəlik qalırsan

Sənin qeyri-adi gəlişin mənim toyumu da qeyri-adi elədi, Toğrul. Ümumiyyətlə, sənin mənim həyatıma qeyri-adi gəlişin mənim həyatımı da qeyri-adi eləmişdi. İndi mənim həyatım, yəqin, elə sənin də həyatın qeyri-adidir, Toğrul. Biz başqaları kimi yaşamırıq — elə olsaydı, onda nə sənin mənə, nə də mənim sənə deyiləsi sözümüz olmazdı. Sən məni bütün varlığımla nifrət etdiyim adiliyin, rahatlığın, yeknəsəkliyin əlindən almısan, qeyri-adi, narahat, rəngarəng hisslər, duyğular aləminə aparmısan, Toğrul. Və bununla da heç təsəvvür eləmirsən ki, məni necə xoşbəxt eləmisən. Elə xoşbəxt ki, Bünyad ömrü boyu edə bilməzdi.

Mənim bir gözüm səndə idi. Nə deyilən tostları eşidirdim, nə çalınan musiqini, nə məlahətlə oxuyan xanəndənin səsini. Yaxşı yemirdin də. Ancaq içirdin. Gəlin olmasaydım, elə burdan, öz yerimdən qışqırardım: «Toğrul, az iç, çox ye». Amma bunu eləməyə mənim ixtiyarım yox idi. Kəsilə-kəsilə qalmışdım. Sən yoldaşların zarafatına, deyib-gülməyinə fikir vermə-

dən hər sağlığa badə qaldırıb içirdin. Mən sənin üçün qorxurdum: qorxurdum ki, keflənəcəksən, dərdini yada salıb artıq-əskik danışacaqsan. Lakin sən içdikcə susur, qaradinməz olurdun. Arıqlamışdın. Qarabuğdayı çöhrən ağarmışdı. Baxırdım, halına yanırdım. Hərdən məni xəyal qanadlarına alıb aparırdı. Böyrümdə şad, xürrəm oturmuş Bünyad gün altında qalmış qaradamı kimi yavaş-yavaş əriyir, yox olurdu, yerində sən peyda olurdun. Bu zaman sən xoşbəxtcəsinə gülümsünürdün. Məclisdəkilərdən kimsə mənim, ya Bünyadın adını çəkəndə sən hiss olunmadan yenə öz yerinə gedirdin.

Sevdiyinə ərə gedən cavan bir qızın toy gecəsi belə çalpaşıq hisslərlə yaşaması başqalarına bəlkə də qəribə görünə bilər. Olsun. Mənim toyumun gözəlliyi, unudulmazlığı da elə bunda idi. Bir də sənin gətirdiyin o gül dəmətində…

… Toy məclisi sona yetirdi, camaat dağılışırdı. Bizi-bəylə gəlini oynatmışdılar. Hamı ayaq üstə durmuşdu. Bayaqdan bəri ilk dəfə nəhayət, sən gözlərini dolandırıb mənə baxdın: Mən kirpiklərimi astaca endirməklə sənə «çox sağ ol» – söylədim. Səssiz-səmirsiz, ürəyimdəcə.

Yavaşca Bünyadın qulağına pıçıldadım:

— Bu güllərdən mənim xoşum gəlir, onları götür, aparaq evə – deyə sən gətirdiyin buketə işarə elədim.

— Baş üstə, mənim əzizim – dedi Bünyad.

O, gülü götürəndə mən əyilib qoxuladım. Sən baxırdın. Görüncə bir anlığa gözlərini yumdun, yuxumu görürdün? Xoşbəxtmi idin, bədbəxtmi idin?

… O gülləri mən yataq otağına, güldanın içinə qoymuşdum. Axşam yatanda da, səhər duranda da, yanından keçəndə də əyilib onları iyləyir, xoş, məstedici ətrini ciyərlərimə çəkib səni düşünürdüm. O güllərə sənin nəfəsin dəymişdi, onları sən sinən üstə – ürəyinin başına sıxmışdın. Onları qoxulamaq mənə ləzzət verirdi. Fikirləşirdim ki, necə eləyim o güllər solub-saralmasın, ölməsin. Onların ömrünü uzatmaq olmazdımı görəsən?

Bünyad qızıl gülün başına xüsusi bir şövqlə fırlandığımı görüb bir dəfə söylədi:

— Sənin qızıl gülü bu qədər çox xoşladığını bilmirdim, Nərgiz.

— Gərək biləydin, Bünyad.

Səhərisi Bünyad haradansa üç-dörd dənə yaxşı qızıl gül alıb gətirdi:

— Sənin üçün almışam, Nərgiz – dedi – Bunlar daha soluxublar, at getsin.

O gülləri atmaq istəmirdim nədənsə. Onlar mənə doğma idilər, ürəyimdə xoş xatirələr oyadırdı o güllər, Toğrul.

— Bunlar bizim toy gecəmizdən yadigardı, Bünyad, qoy qalsın.

— Həmişə ki, saxlaya bilməyəcəksən, ölüşgəyiblər daha.

— Solmuşunu, ləçəklərinin qurumuşunu saxlaram, xatirə kimi.

— Özün bilərsən.

Mən sənin güllərinin yerinə onun gətirdiklərini qoydum. Onları isə başqa vazaya qoydum. İki həftə saxladım. Ləçəkləri tökülməyə başlayanda onları yığıb pəncərənin ağzına, qəzetin üstünə sərdim. Ləçəklər ovulublar, toza dönüblər, amma indi də saxlayıram, Toğrul. Bünyad evi o vaxtdan gülsüz qoymur. Amma onun gülləri sənin güllərinə bənzəmir, Toğrul. O vaxtdan harda, nə zaman gül görürəm, sənin güllərin yadıma düşür, səni xatırlayıram, toy gecəsini xatırlayıram, Toğrul.

TOĞRULUN DÜŞÜNCƏLƏRİ: — O toy gecəsini mən də unuda bilmirəm, Nərgizim. Mən o gecə birdən-birə ən azı on il qocaldım. Bəlkə saçıma ilk dən də o gecə düşdü.

Onsuz da gözəl olan sən o axşam xüsusilə gözəlləşmişdin. Ağ, əsmər üzündə məsum və xoşbəxt bir ifadə vardı. «Səadət sarayı»nı Bünyad ilə birgə, musiqi səsləri altında, qonaqların, qohum-əqrəbanın müşayəti ilə tərk eləyəndə sənə diqqətlə baxdım: sən ağ gəlinlik paltarında ağ göyərçinə bənzəyirdin. Səni ağ maşna mindirdilər, ağ günlərə apardılar. Sənin ağ günlərin başlayırdı, mənim qara günlərim. Sən ağ atlı idin, mən piyada. O gecə mənə elə gəlirdi ki, səni harasa çox uzaqlara, başqa bir planetə aparırlar və mən bu axsaq ayağımla

ömrüm boyu yol getsəm də sənə çata bilmirdim, əsla çata bilmərəm.

Halbuki, sən şəhərdən kənara çıxmırdın, yenə bizim şöbənin işçisi idin. Amma dumanlı, tutqun beynimdə, hövlündən az qala partlamaq dərəcəsinə gəlmiş ürəyimdə səni məndən ayıran uzun, uzaq, keçilməz yollar haqqında həzin və kövrək bir xülya dolaşırdı. Maşınlar siqnal verir, çalğı səsi ürəyimi titrədirdi.

«Səadət sarayı»nın qabağındakı ağaca söykənib durmuşdum. Maşınlar tini burulub gözdən itincə beləcə hərəkətsiz dayanaraq arxanca baxdım. Çox içmişdimsə də çölə çıxana qədər özümü yaxşı hiss eləyirdim. Sən gedəndən sonra… birdənbirə sərxoş oldum. Evə nə cür gəldiyimi heç cür yadıma sala bilmirəm. Səhər ayılanda çarpayımda pallı-paltarlı yatdığımı gördüm. Xeyli tərpənmədim. Heç nə ifadə eləməyən, ölü qoyun gözlərinə oxşayan gözlərimi tavana zilləyib hərəkətsiz halda qaldım. Qalxmağa taqətim yox idi. Düşünə də bilmirdim. Sanki məni bu dünya ilə bağlayan bütün tellər qırılmışdı. Bu vəziyyətdə nə qədər qaldığımı bilmirəm.

İdarəyə gələndə saat on ikiyə işləyirdi. Bura nə üçün gəlmişdim? Mənim ki, hələ üç gün bülletenim var idi. Şöbədə hamı yerində idi, səndən başqa.Yoldaşlar sənin toyundan danışırdılar. Mən heç nə eşitmirdim: oturanların arasında səni axtarırdım. Sən yox idin, hələ bir ay da olmayacaqdın. Pəncərələr açıq olsa da, otaqda hava çatışmır, boş qalmış yerinə, sənsiz qalmış, «aşdım-daşdım» gülünə baxırdım. Sənsiz o da solğun görünürdü gözümə. O da solacaqdımı mənim arzularım kimi? Yox, onu solub-saralmağa qoymayacaqdım, göz yaşımla sulayacaqdım onu, Nərgizim. Öpəcəkdim, oxşayacaqdım onu, sənin ətrini alacaqdım. Amma sənsiz bu otaqda oturub işləmək mənim üçün zülm olacaqdı, bunu irəlicədən bilirdim, Nərgizim.

Sənə çoxdan vurulmuşdum. Onda sən tələbə idin, beşinci kursda oxuyurdun. Səni o zaman bir bahar günü gördüm ilk dəfə. Nazik, incə bir qızdın. Xurmayı saçların ipək kimi yumşaq idi: mən o saçlara əl vurmamışdım, ancaq bilirdim ki, onlar ipək təki

yumşaq olmalıdı. Yerişin elə yüngül idi ki, sanki yerimirdin, süzürdün: ağ dumana bürünmüş şirin yuxularımda süzən ağ qanadlı qu quşu kimi ehmalca qanad çala-çala uçurdun. Uzun kirpikli qara-qonur gözlərindən adamın üstünə işıq seli axırdı. Üzündə əbədi, silinməz təsiri bağışlayan məsum bir təbəssüm vardı. Onda saçlarını kəsdirməmişdin: yoğun hörüyünün biri azca qabarmış sinənin üstündən üzü aşağı sallanmışdı. Səndən qəribə, o vaxtacan heç kəsdə, heç yerdə hiss etmədiyim, duymadığım ətir gəlirdi. Sonralar bildim ki, o ətir sənin öz ətrindi. Sənlə üzbəüz oturub diplom işini varaqlayanda burnuna bihuşdarı verilmiş adam kimi məst idim. Özünün də xəbərin yox idi ki, gözəlliyinlə, şairanəliyinlə məni necə valeh eləmisən, Nərgiz.

Ürəyim içəridə ilk dəfə qeyri-adi bir çırpınışla titrədi: vücudumda nəsə uçulub dağıldı. Yeri qəfildən titrədən güclü zəlzələ görübsənmi? Bax, eləcə.

Əsərini həmin gecə sevinə-sevinə oxudum, elə o gecə də yaxşı bir rəy yazdım. Əsərinə və sənin özünə layiq bir rəy.

Ertəsi gün səni görəcəyim anı, dəqiqəni səbirsizliklə gözləyirdim. Lakin sən o gün gəlib çıxmadın, o biri gün də gəlmədin.

Ertəsi gün səni institutun uzun dəhlizinin o başında görəndə uşaq kimi necə sevindiyimi indi də unuda bilmirəm, Nərgiz. Sən ərköyün, məğrur bir ədayla yaxın gəlib salam verdin.

— Bəs nə gec gəldin? – deyə soruşdum. – Rəyinizi elə o gün yazıb hazırlamışam.

— Azca kefsiz idim. Çox sağ olun ki, yubandırmayıbsınız.

— Nə olmuşdu ki?

— Zökəm olmuşdum. Keçib getdi, indi yaxşıyam.

Rəyi oxuyub işıqlı gözlərini minnətdarlıq hissilə mənə zillədin və – Nə yaxşı rəy yazmısınız, Toğrul müəllim – söylədin.

— Çünki əsəriniz yaxşı əsərdir, Nərgiz xanım. Sizdən yaxşı alim çıxar.

Nazla gülümsündün:

— Nə danışırsınız, Toğrul müəllim. Mən elmi işi sevmirəm.

Sonra sən təşəkkür edib getdin. Getdin və ürəyimi də özünlə apardın. Bunu bilmədin. Hardan biləydin axı? Mənim əzablı günlərim o vaxtdan başlandı. İlk günlər itiyi itmiş adam kimi gəzirdim, bir yerdə otura bilmirdim, evə-eşiyə sığışmırdım. Gecələr yata bilmirdim. Səsin, sözün, ayaq səslərin qulaqlarımda idi. Yuxuda da gözlərin mənə baxıb gülümsəyirdi.

Sonralar dərk etdim ki, sənsiz mənim rahatlığım olmayacaq. Sənsiz həyatım boş və mənasızdı. Uzun-uzadı götür-qoy eləyəndən sonra sən işləyən idarəyə – nəşriyyata dəyişilməyi qərara aldım. Səni tez-tez görüm deyə. Sənə doyunca baxım deyə.

Nəşriyyata işə girəndə arzuma çatmışdım. Sənə yaxınlaşmışdım. Yaxınlaşmışdım və… Uzaqlaşdım. Elə uzaqlaşdım ki, bir daha sənə çatacağıma zərrəcə ümidim qalmadı. Toy gecəsi isə səni həmişəlik itirdim, Nərgizim. Sənin həyatım üçün nə demək olduğunu o gecə anladım və büsbütün sarsıldım. Sən əlimdən uçmuşdun, həmişəlik uçmuşdun. Sən yenə bura qayıdacaqdın. Ancaq mənim üçün yox, Nərgizim.

NƏRGİZİN SƏSİ: — Sentyabrın 3-də işə çıxdım. Yaxşı istirahət etmişdim, bal ayımız əla keçmişdi. Moskvada, Riqada, qayıdan baş isə Yaltada olduq. Ailə həyatımızın ilk günləri məndə unudulmaz və xoş təəssürat buraxmışdı. Bünyad da bu günləri tam bəxtiyarlıq içində yaşamışdı. Mən də. Ata-ana öz körpəsinə qarşı necə qayğıkeş və diqqətli olursa, o da mənə elə münasibət bəsləmişdi. Bir sözümü iki eləməzdi. Ürəyimdən nə keçsə idi, dilimdən nə çıxsa idi, o da olmalı idi. Bu mənə ləzzət verirdi. Mən evdə də belə böyümüşdüm. Ata-anam məni uşaqlarının hamısından çox istəyirdi.

Nə danım, toy gecəsi yadımdan çıxmırdı. Sənin oturuşun, baxışın, dalbadal içməyin yadımdan çıxmırdı. Xəstəxanadan çıxıb axsaya-axsaya, çəliyini yerə döyə-döyə mənim toyuma gül gətirməyini unuda bilmirdim. Doğma Bakımızdan uzaqlarda da elə sanırdım ki, sən əlində bir dəstə qızıl gül, yenə axsaya-axsaya, çəliyini asfalt döşəmələrə vura-vura kölgəm kimi dalımca gəlirsən. Olub ki, neçə dəfə dönüb geri baxmışam, olub

ki, burnuma qızıl gül ətri gəlib. Sonra özüm-özümə gülmüşəm. Danlamışam özümü. Sənin haqqında düşünməyəcəyimə söz vermişəm. Azca keçmiş hiss etmişəm ki, Bakıdan sarı darıxıram, şöbəmizi, iş yoldaşlarımızı görmək istəyirəm. Onların arasında əlbəttə, səni də. Dərk etmişəm ki, əslində səndən ötrü darıxmışam. Niyə? Özüm də bilmirdim. Mən başqasının qadını idim artıq. Sənin haqqında belə tələşla, canfəşanlıqla düşünməyə haqqım yox idi. Qətiyyən yox idi. Amma o qəribə baxışların, dəniz suyu kimi mavi gözlərin həmişə məni təqib edirdi. Hər yerdə. Mən o baxışlardan qaçmaq, uzaqlaşmaq istəyirdim, amma bacarmırdım. Hərəkətlərində azad və sərbəst olan mən indi sehirlənmişdim sanki. Mən o adam idim ki, ailəmiz məni Bünyada vermək istəməyəndə atamla, anamla üz-üzə gəlmişdim, onları inandırmışdım, mübarizə aparmışdım və dediyimi yeritmişdim. Bəli, mən o adam idim. Lakin indi mənə nə olmuşdu? Dəyişmişdimmi? Bünyadı daha sevmirdimmi? Yox, belə demək olmazdı. Özümə təskinlik verirdim ki, bu, sənə qarşı olan adicə maraqdı. Onda elə sanırdım ki, sənin mənə bəslədiyin münasibət də sevgi deyil, adicə maraqdı. Hər ikisi ötüb keçəcək. O zaman mən də nə isə bu maraqla oynamaq, əylənmək, səni yoxlamaq, sənə əzab vermək istəyirdim. Və mən qayğısız bir uşaq kimi sənin hisslərinlə bir növ əylənmək arzusunda idim. Çünki mən özümə arxayın idim, məni heç kəs öz yolumdan döndərə bilməz, kimsə mənim dəmir iradəmi qıra bilməz – zənnində idim. Bünyadı mən incitməmişdim. O, heç bir fövqəladə səy və inad göstərmədən məni özünə ram edə bilmişdi. Yenə deyirəm, çünki onu sevmişdim.

… Mən içəri girəndə hamınız oturub işləyirdiniz. Gəldiyimi görən kimi sevindiniz. Sən də. Ancaq sən qızlar kimi ayağa qalxıb mənimlə görüşmədin. Adicə salamlaşdın. Qızlar məni dövrəyə alıb öpürdülər, kənara çəkilib baxırdılar.

— Maşallah, nə qəşəngləşmisən, ay Nərgiz – Solmaz dedi.

Rəfiqə cavab qaytardı:

— O elə əvvəldən də qəşəng idi, ağəz. Deginən kökəlib, deyim hə.

Səyyarə məftunluqla məni təpədən-dırnağa süzdü:

— Kuklaya oxşayırsan, maşallah. Bünyadın neftçi olmağına baxmayın, zövqü yaxşı imiş, evlənmədi, evlənmədi, axırda su sonası kimi qızımızı çırpışdırdı.

Səyyarə dedi:

— Niyə, Bünyad özü də pis oğlan deyil. Ağıllı, səliqəli, təmizkar…

Rəfiqə dilləndi:

— Hər halda Nərgizin tayı deyil.

Solmaz onun çiynindən vurdu:

— Səni istəsəydi getməzdin?

— Kim? Mən?

— Hə, sən.

— Yox.

— Niyə?

Rəfiqə mənə göz vurub gülə-gülə cavab verdi:

— Çünki mənim kök kişilərdən zəhləm gedir. Kök kişi görəndə elə bil, yumurtlamamış toyuq görürəm.

Solmaz söylədi:

— Arıqladardın də.

Rəfiqə söz altında qalmadı.

— Arıqlatsın onu görək Nərgiz necə arıqladır.

Mən şəhadət barmağımı gülə-gülə qızlara silkələdim və:

— Ey, mənim ərimə sataşmayın ha, - dedim. – Tükünüzü bircə-bircə yolaram. – İlk dəfə idi ki, mən Bünyada ərim deyirdim: nədənsə çimçəşən kimi oldum və utandım.

Musa bu sözü eşidib dedi:

— Görürsən, Nərgiz Bünyadı necə müdafiə eləyir? Amma sən eləməzdin.

Rəfiqə güldü:

— Əlbəttə, eləməzdim.

Xeyli danışıb güldük: ordan-burdan söhbət elədik, idarədə olan yeniliklərdən danışdılar.

Sən bu müddət ərzində danışmadın: başını aşağı salıb nəsə oxuyurdun. Ancaq mənə elə gəlirdi ki, o dəqiqə heç nə oxumurdun, sadəcə, səhifəyə baxıb ayrı-ayrı şey haqqında fikirləşirdin. Nigaran idim: görəsən çəliyi atıbsan, ya yox? Yoldaşların yanında soruşmaq istəmirdim. Sən isə ayağa durmurdun. Bu dəm ürəyimdən keçəni duymuş kimi, qalxdın, siqaret götürüb bayıra çıxdın. Axsamadığını, çəliksiz gəzdiyini görüb bilsən nə qədər sevindim. Rahat oldu ürəyim, Toğrul. Buna baxmayaraq, soruşdum:

— Qıçın necədir, Toğrul?

Ortalıqda dayanıb mənə sarı döndün və asta, sanki könülsüz bir tərzdə:

— Çox sağ ol, Nərgiz, yaxşıdı – söylədin.

— Çəliyi atmısan deyəsən?

— Hə, beş-on gün olar.

Qeyri-iradi olaraq sevincimi gizləyə bilmədim və:

— Şükür – dedim.

Qapıdan çıxanda Musa səni saxladı:

— Yazı-pozu aləmində təzə nə var, nə yox, Toğrul?

Yaralı yerinə toxunmuş kimi kədərlə gülümsündün:

— Heç nə. Elə bir yenilik yoxdur.

Musa sənin yazılarını çox sevirdi, elə indi də çox sevir.

— Gözümə bikef dəyirsən, nə olub sənə?

— Heç nə.

— Yenə?

— Vallah, heç nə.

— Sınıqsan, əzginsən. Elə bil, illərdi ki, yatmırsan. Nəyin fikrini çəkirsən? Subay oğlansan, ye, iç, kefini çək. Evlənəndən sonra əlin-ayağın bağlanacaq.

Barmaqların arasında tutduğun siqareti yumşalda-yumşalda baxışlarını dolandırıb mənə baxaraq hamı eşitsin deyə ucadan söylədin:

— Əl-qolumu bağlamasınlar deyə mən heç vaxt evlənməyəcəyəm. Bilirdim: bu sözləri mənə eşitdirirdin. Onda ürəyim

sıxıldı, Toğrul. Çünki sən o sözləri adi tərzdə yox, and içirmiş kimi qətiyyətlə dedin.

Səyyarə ağzını büzüb gözlərini süzə-süzə söylədi:

— Sözdü də deyir, o dedi, siz də inandınız. Arvad ərsiz yaşaya bilər, kişi arvadsız çətin.

— Mən yaşayaram. Sağlıq olar, görərsiniz.

Sağlıq oldu, gördük. Sən evlənmədin. İndi mən sənin qarşında özümü günahkar hesab eləyirəm, Toğrul. Sən yaxşı həyat qura bilərdin, gözəl ailə başçısı, oğul-uşaq sahibi ola bilərdin. Amma olmadın, inadından dönmədin. İstəmədin. Mənəm günahkar və buna görə həmişə, ömrümün axırına qədər əzab çəkəcəyəm. İndi saçların ağarıb. Yaşın iki-üç gündən sonra qırxı adlayacaq. Sən bir də on iki il bundan qabaqkı Toğrul olmayacaqsan, saçların bir də qaralmayacaq, gəncliyin geri qayıtmayacaq. Sən indi təksən. Mənimləsən, amma mənsizsən. Səninləyəm, amma sənsizəm. Sən çıxandan sonra qızlardan soruşdum:

— O niyə belə kədərli görünür, qızlar?

— Qəzaya uğrayandan sonra dəyişdi. Dinib-danışmır. Həmişə fikirlidir. Kölgəyə dönüb. Elə bil, bu dünyada yaşamır, özü burda, fikri, düşüncəsi başqa aləmdədi – deyə Solmaz mənə təfsilatı ilə məlumat verdi. «Qəzaya uğrayandan sonra»… Onlar sənin dəyişməyinin səbəbini belə yozurdular. Əsl məsələdən, sənin ürəyindən onların xəbəri yox idi. Bunu bir sən, bir də mən bilirdim.

O gün sənlə təklikdə danışmağa fürsət olmadı. Heç kəs otaqdan çıxmadı. O biri gün şöbədə ikimiz qalanda sənin kədərini dağıtmaq üçün:

— Mənim qayıdıb gəlməyimə sevinmirsən, Toğrul? – deyə soruşdum.

Başını ağır-ağır qaldırdın, qəmli gözlərini mənə zilləyib həsrətlə baxa-baxa dilləndin:

— Çox sevinirəm, Nərgiz.

— Bəs niyə sevincini gizləyirsən, Toğrul?

— Mənimki belə yazılıbmış, görünür. Mən məhəbbətimi də gizli saxlamalı imişəm, sevincimi də.

— Ona görə çıxart bu fikirləri başından. Özünü də üzmə, məni də öldürmə, Toğrul. Biz yaxşı dost ola bilərik. Sənin bu münasibətin məni qorxudur, sənin kimi yoldaşı itirməkdən qorxuram…

— Mən səndən heç nə istəmirəm, Nərgiz. Mən səni görmək, sənինlə bir otaqda oturmaq istəyirəm, çünki bu özü böyük səadətdir. Səni görməyən gün mən yaşamıram, Nərgiz. Bu boyda şəhərdə özümə yer tapa bilmirəm. Yata bilmirəm, yeyə bilmirəm, işləyə bilmirəm.

— Bəlkə mən işimi, evimi-eşiyimi atım, gecə-gündüz sənin yanında oturum?

— Mənə gülürsən, Nərgiz?

— Gülməli şeylər danışırsan.

Sən yenə ah çəkib susdun. Tutuldun bulud kimi. Doldun göylər kimi. Xətrinə dəydiyimə peşman oldum. Könlünü almaq üçün dedim:

— Toy gecəsi səndən çox razı qaldım, Toğrul.

Məndən xoş söz eşitdiyinə görə təzədən özünə gəldin.

— Gülə görəmi?

— Hər şeyə görə, Toğrul. Gülə görə də, kədərli gözlərinə görə də. «Səadət sarayı»nın qabağında biz maşına minəndə ağladığına görə də.

— Sən mənim ağladığımı gördün?

— Gördüm, Toğrul. Sən irəlidə, ağacın yanında dayanmışdın. Maşının işığı düz üstünə düşmüşdü. Gözlərinin yaşardığını aydın görürdüm. Səndən azca aralı dayanmış anam da ağlayırdı. Onu mən başa düşürdüm: qızını ər evinə köçürən analar, deyirlər, həmişə ağlayırlar. Amma sənin göz yaşların mənə qəribə gəlirdi.

— Çünki mən səni əbədilik itirirdim. Bu, səssiz-səmirsiz bir vidalaşma idi. Nağıllarda deyilən kimi, iraq səndən, gedərgəlməz yola salırdım səni.

— Mən ki, o gedər-gəlməzdən qayıtmışam, Toğrul?

— Yox, Nərgiz, sən zahirən, cismən qayıdıbsan, ruhən, qəlbən uzaqda, əl çatmaz, ünyetməz dağlar arxasındasan.

— Düz deyirsən, Toğrul. Sən heç vaxt daha mənə çata bilməzsən.

Sən nəsə demək istəyirdin ki, qızlar gülə-gülə içəri girdilər. Yaxşı ki, gəldilər. Çünki sən danışacaqdın, ürəklə danışacaqdın. Bunu mən hiss edirdim. Neçə dəfə belə danışmışdın. Səsində, gözlərində, sözlərində nəsə sirli-sehirli bir qüvvə vardı. Elə indi də var. Sən danışanda mən əriyirdim. Elə kədərlə danışırdın ki, sözlərinə inanmamaq mümkün deyildi. Əridirdi məni, ürəyimi çəkib çıxardırdı, inandırırdı. Sən danışanda nəyinsə içərimdə yavaş-yavaş uçulub-dağıldığını duyurdum. Sən danışanda mən sənə qədəm-qədəm yaxınlaşırdım. Sən danışanda ürəyimdə sənə qarşı özümə də məlum olmayan qəribə hisslər baş qaldırırdı və əl-ayağımı yerdən üzürdü. Mən sənin danışığından qorxurdum, çəkdiyin ahlardan qorxurdum. Bünyad nə subay vaxtı, nə də evlənəndən sonra mənə belə sözlər demişdi. Məncə deməyə də qadir deyildi.

Mən ona görə sən danışanda neçə dəfə sözünü kəsib: « — Sus, sən allah, belə sözlər demə» — söyləmişdim.

… Həftələr, aylar keçirdi. Mən sənə danışmaq imkanı vermirdim, sən də susurdun. Susurdun deyəndə düz çıxmır, sənin dilin susurdu, bunun əvəzində kədərli-həsrətli gözlərin danışırdı. Onlar mənə sənin dərdli ürəyinin dərdli hekayətini danışırdı. Onda tək dilin susmamışdı, qələmin də susmuşdu. Otaqda səsin eşidilmədiyi kimi, mətbuatda da səsin eşidilmirdi. Yeni əsərlərini oxumurdum. Aralıqda sənin susmağın, sönməyin barədə söz-söhbət gəzməyə başladı. Bəziləri deyirdilər ki, bir atım barıtı vardı, atdı qurtardı. Ədəbiyyat aləmində belə hallar çox olub, deyirdilər. Sənin haqqında danışanda elə bilirdim mənim barəmdə danışırdılar. Mənə elə təsir eləyirdi ki. Sanırdım ki, bunda da mənəm günahkar. Sənin ürəyini, ağlını mən işğal eləmişdim. Məndən başqa heç nə haqqında düşünə bilmirdin. Belə deyildimi?

MƏN: — Toğrul maqnitafonu söndürdü. Siqaret yandırıb çəkmək istədi: ancaq yadına düşdü ki, siqareti neçə ildi tərgidib. Durub otaqda var-gəl etməyə başladı. Nərgizin sualı onun yaralı yerinə toxunmuşdu. Heç nə yaza bilmədiyi o günlər, həftələr, aylar yadına düşmüşdü.

TOĞRULUN DÜŞÜNCƏLƏRİ: — Elə idi, Nərgizim, elə idi. Mən donmuşdum, mən həqiqətən ancaq sənin haqqında düşünürdüm. Oturub işləmək istəyəndə ağ kağıza gözəl adından başqa heç nə yaza bilmirdim. Saatlarla vaxt itirirdim, səhifəni qap-qara qaralayırdım, ancaq sənin adından başqa orada ayrı söz tapmaq mümkün deyildi. Vaxt keçirdi, mən isə yaza bilmirdim. Qəzet-jurnal redaksiyalarında işləyən dost-tanışla görüşəndə məndən yeni əsər istəyirdilər, mənim isə təzə yazım yox idi. «Yazıram» — deyə onları aldadırdım. Təkcə onlarımı aldadırdım? Yox, özümü də aldadırdım. Bu, mənim üçün dəhşət idi. Düşünəndə ki, daha yaza bilmirəm, özümü öldürmək dərəcəsinə gəlirdim. Mən qələm sahibi kimi, gözüm baxa-baxa məhv olurdum – ölürdüm, mənən ölürdüm. Ürəyimi qaplamış ümidsizlik və tənhalıq hər gün, hər saat məni vəhşi qurd kimi gəmirirdi. Deyirsən ki, mən sənin ağlını, ürəyini işğal eləmişdim. Bu, tamamilə düzdür və mən səni bir də bu həssaslığına görə sevirəm. Sözsüz-işarəsiz məni başa düşməyini çox qiymətləndirirəm. Bu, sənin gözəlliyini, mənəviyyatını tamamlayan ən gözəl cəhətlərdən biridir, Nərgizim.

Məhz o ağır günlərimdə — heç nə yaza bilmədiyimi dərk etdiyim o dəhşətli dəqiqələrimdə sənin üçün belə bir şer yazmışdım. Həmin şer o zamankı əhval-ruhiyyəmi məncə düzgün ifadə edir:

Həsrətin saçımı ağartdı mənim,
Həsrətin başıma kül də ələdi.
Məhəbbət insanı xoşbəxt eləyər,
Məni məhəbbətim bədbəxt elədi.

NƏRGİZİN SƏSİ: — Amma sənin bu sükutun çox çəkmədi. Görünür, bu müvəqqəti sükunət imiş. Mən səni iradəli, hər şeyə qadir, hətta öz ürəyinin səsini belə boğmağa qadir olan bir adam kimi tanıyırdım. Ancaq yanılırmışam. Sən öz hisslərinin əlində əsir olmuşdun: ürəyinin arzusuna qarşı çıxmaq qüdrətin yox imiş sənin. Hekayələrinin birində yazdığın kimi, «ürək sənin allahın imiş». Sən ürəklə yaşamağı ağılla yaşamaqdan üstün tutan adamlardan imişsən, Toğrul.

… Dekabrın əvvəlləri idi. Bakıya qalın qar yağmışdı. Üstəlik bərk küləklər əsir, qarı sovurub adamların üzünə, divarların dibinə çırpırdı, gediş-gəlişi çətinləşdirirdi. İçəri kim girirdisə qar adama oxşayırdı. Qapının ağzında üst-başını çırpır, paltosunu, papağını çıxardır, özünü qaz buxarısının yanına verib qızınandan sonra iş stolunun arxasına keçib otururdu.

Sən şöbədə təkdin. Mən qarımı çırpıb buxarının yanına gəldim: isti dəydikcə qaşlarımdakı, saçlarımdakı qar əriyib damcı-damcı üzü aşağı tökülür, canım qızır, yanaqlarım allanırdı. Sən əl saxlayıb mənə baxırdın. Birdən, gözləmədiyim halda adımı çağırdın:

— Nərgiz.

Səsin həmişəki kimi kədərli və tutqun idi. Soyuq dəymiş adamın səsinə oxşayırdı. Nədənsə ürəyim titrədi: hiss elədim ki, nəsə məni sarsıdacaq bir şey olacaq. Qorxa-qorxa soruşdum:

— Nədi?

Günahkar uşaq kimi üzümə baxdın və həyəcanla:

— Mən sənə qurban olum, Nərgiz. – dedin. Sonra yenə təkrar elədin: — Mən sənə qurban olum.

Ortalıqda donub qaldım: qulaqlarım guruldadı, qıçlarım əsməyə başladı. Sanki otaq başıma fırlanırdı. O sözlərin divarlara, pəncərələrə dəyib əks-səda verirdi, elə bil, hər tərəfdə yüzlərlə sən dayanıb eyni yanıqlı səslə «Mən sənə qurban olum». – deyirdi. Yıxılmamaq üçün əlimi stolun qırağına söykədim və qorxudanmı, heyrətdənmi, qəzəbdənmi böyümüş gözlərimi sənə, daha doğrusu, dodaqlarına zillədim: onlar daha

tərpənmirdi, amma o sözləri yenə eşidirdim, sən deyirdin. Ürəyin deyirdi o sözləri.

Bunu yaxşı xatırlayıram ki, çevrilib çölə qaçdım. Dalımca qışqırdın:

— Nərgiz, Nərgiz…

Mən cavab vermədim. Dəhlizin üçkünc bağa açılan pəncərəsinin qabağına gəldim. Bir layını açdım, başıma, əllərimə, sifətimə təmiz hava dəydi və xeyli sonra özümə gəldim. Amma qulaqlarımda sözlərin yenə aramsız səslənirdi: «Mən sənə qurban olum, mən sənə qurban olum». Elə bil, böyrümdə dayanmışdın, körpəsinə lay-lay çalan ana kimi qulağımın dibində o sözləri pıçıldayırdın, elə hey pıçıldayırdın…

Bu ara kimsə əlini çiynimə qoydu: səksəndim. Elə bildim, sənsən. Çevriləndə Musanı başımın üstündə gördüm.

— Qorxdun deyəsən.

Özümü ələ almağa çalışdım.

— Dedim görəsən kimdi?

— Burda niyə dayanmısan?

— Elə belə.

— Gedək içəri.

Ehtiyatla otağa daxil oldum. Mənə elə gəlirdi ki, sözlər havada qalıb, təkrar-təkrar səslənir. Musa indicə eşidəcək. Eşidəcək o sözləri, hər şey məhv olacaq. Ancaq xoşbəxtlikdən heç nə olmadı. Sən ürkək və qorxu dolu baxışlarla bizə nəzər salıb üzünü yana çevirdin. Rəngin ağarmışdı.

Musa mənə tapşırıq verəcəkdi. Qarşıdakı istehsalat müşavirəsində çıxış edərkən hansı məsələlərə toxunmaq barədə söhbət etmək istəyirdi. Mənsə indi onu dinləyəcək halda deyildim. Elə bil, məni döymüşdülər: süst və əzgin idim. Dedim:

— Özümü pis hiss eləyirəm. — Bu sözləri qəsdən bərkdən söylədim ki, sən də eşidəsən.

— Məgər xəstəsən?

— Nə üçünsə yatmaq istəyirəm. İcazə ver gedim evə. Onsuz da işləyə bilməyəcəyəm.

— Bəlkə doktora gedəsən?

— Yox, yatsam, keçib gedəcək.

— Yaxşı, get.

Asılqandan paltomu, papağımı götürüb geyindim, çıxanda sənə ötəri bir nəzər saldım. Sən peşman-peşman mənə baxırdın.

… Yerimdə uzanmışdım: həqiqətən yatmaq istəyirdim, ancaq yata bilmirdim. Sənin bayaqkı sözlərini unutmaq istəyirdim, unuda bilmirdim. Elə bil, dalımca evə də gəlmişdin: yenə o sözləri söyləyirdin. Eşitməyim deyə başımı balışın altına soxdum. Yox, mümkün deyildi.

Telefon səsləndi. Musadır yəqin – dedim – nigaran qalıb. Dəstəyi götürüb:

— Eşidirəm – dedim. Musanın əvəzinə sənin səsini eşitdim.

— Məni bağışla, Nərgiz.

— Bağışlamıram. Məni rahat burax.

— …

— Bir də mənə elə desən, səni ömürlük dindirməyəcəyəm.

— Sənə qurban olum, daha demərəm.

Hirslənib dəstəyi asdım. Yerimə uzandım: gözüm telefonda idi. İndi də telefondan gəlirdi səsin. Sənin əlindən ilk dəfə onda ağladım. Mənim rahat, xoşbəxt həyatıma hər gün bir damcı narahatlıq zəhəri qatırdın. Mən artıq canımı qoymağa yer tapmırdım. Səndən qaçmaq, uzaqlaşmaq istəyirdim, amma qorxu hissi məni qəti addım atmağa, qəti qərar qəbul etməyə qoymurdu. Mən sənin ilk sarsıntıdan sonra başına gələn müsibətin şahidi olmuşdum. Bunu heç kəs bilməsə də, mən bilirdim ki, xoşbəxt bir təsadüf nəticəsində sağ qalmısan. Mən sənin heç mənən məhvinin vicdan əzabından qurtara bilmirdim o ki, qalsın… Sənin hərəkətlərində, sözlərində, pıçıltılarında nəsə şirin, bəlkə də ehtiyac hiss etdiyim bir doğmalıq, yaxınlıq var idi. Xüsusən o «Mən sənə qurban olum» – sözlərində. Əvvəl onlar mənə şit və gülünc görünürdü. Söz verdiyinə baxmayaraq, yenə mənə «Qurban olum» – deyirdin. Səndən küsəcəyimi söyləmə-

yimə baxmayaraq, küsə bilmirdim. Günlər, həftələr keçdikcə mən onları eşitməyə adət edirdim. Daha həyacanlanmırdım, əsəbləşmirdim. Buna təəccüb eləyirdim ki, çox tez küsəyən olan mən, səndən heç küsə bilmirdim. Küssəydim, danışmasaydıq, bəlkə də rahat olardım. Amma küsə bilmirdim.

Çünki mən artıq dəqiq bilirdim ki, sən doğrudan mənə qurban olmaq istəyirsən, mən isə bunu istəmirdim və istəmirəm: əvvəllər ona görə ki, səni sevmirdim, indi isə səni çox sevdiyimə görə.

… Yeni il münasibəti ilə şöbəmizdə kiçik, xudmani bir məclis düzəltmişdik. Qapını bağlayaraq stolları ortalığa çəkib birləşdirmişdik. Şampan şərabı almışdıq. Yeyib-içir, deyib-gülürdük. Sən danışmırdın, ən gülməli, məzəli söhbətlərə belə təbəssümlə cavab verirdin.

Musiqimiz vardı: Səyyarə maqnitafon gətirmişdi. Təkcə şerimiz yox idi. Şersiz məclislər isə həmişə mənim nəzərimdə yarımçıq, naqis olub. Ona görə üzümü yoldaşlara tutub şer söyləmələrini xahiş etdim və aranı qızışdırmaq üçün birinci özüm başladım. Sonra qızlar bildikləri şerlərdən söylədilər.

— İndi də növbə kişilərindir. – dedim. Səyyarə birinci Musaya müraciət etdi. Musa yaxasını tezcə kənara çəkdi:

— Mənciyəz şer bilmirəm. Bir dənə də olsun şer bilmirəm.

Solmaz təəccübləndi:

— Elə şey olmaz, canım.

— Niyə olmur ki.

Səyyarə xəbər aldı:

— Heç özün də yazmayıbsan?

— Yox.

— Arvadına da şer yazmamısan?

— Yox!

— Ağəz, bu necə kişidi.

Burda ürəyimə bir xal düşdü. Doğrudan da bizim də sevgimiz şersiz, məhəbbət məktubları olmadan başlamışdı, bunlarsız da bir-birimizə qovuşmuşduq. Hicran nədir bilməyə qoy-

mamışdım Bünyadı. Özüm də onların ləzzətini görməmişdim, duymamışdım. Bünyad ilə mənim məhəbbətimdə on ildən, iyirmi ildən sonra həsrətlə xatırlanası, gözyaşardan epizodlar olmamışdı. Bunu düşünərkən mən yaman məyus oldum.

Səyyarə Musadan əl çəkib sənin üstünə düşdü.

— Əgər sən də şer deməsən, hamımız sizdən küsəcəyik. Qızlar, küsəcəyik? — Biz bir ağızdan cavab verdik:

— Küsəcəyik.

Sən donuxmuş halda bizim üzümüzə baxdın. Oxumaq istəmirdin. Gözümüz sataşanda kirpiklərimi aşağı endirməklə sənə «Söylə» işarəsi verdim. Sən oturduğun yerdəcə bir şer dedin. Yəqin o, sənin özünün yadından çıxıb: amma bircə dəfə eşitdiyimə baxmayaraq, mənim yadımda qalıb. Budur həmin şer:

Min fəğan qoparır bağçada bülbül,
O nələr söyləyir gülə, bilmirəm.
Sənsiz mehribanım, bu yer üzündə,
Necə yaşamışam hələ, bilmirəm.

Halıma yanmırsan, a gülyanağım,
Çətin ki, sağalar bu sinədağım.
Gülüşə həsrətdir gözüm, dodağım,
Gülmək istəyirəm, gülə bilmirəm.

Mənim necə böyük dərdim var aman,
Şirin vüsalındır dərdimə dərman.
Sudan çıxarılmış balığam, inan,
Sənsiz can verirəm, ölə bilmirəm.

Hamımız əl çaldıq. Şer yaxşı şer idi. Sevən bir qəlbin çırpıntıları vardı o şerdə. Bir böyük həsrət vardı o şerdə. Bilirdim özün yazıbsan, bilirdim mənə yazıbsan onu. Fikir məni apardı. Gözlərim yol çəkdi.

Səyyarə soruşdu:

— Kimin şeridir, Toğrul?

Dillənmədin.

— Özü yazıb – dedim.

— Əşi elə şey olmaz? Sənin şer yazmağın da varmış?

— Hərdən. Özümçün yazıram.

Musa zarafatla dedi:

— Ədəbiyyat aləmində şerdən nəsrə keçən şairlər çox olub, ancaq nəsrdən şerə keçən yazıçı eşitməmişəm.

Səyyarə yalvarıcı bir tonla söylədi:

— İndi bildim ki, Toğrul niyə mətbuatda az-az çıxış edir. Madam ki, şerə keçibsən, xahiş edirəm, birini də söylə, Toğrul.

Sən yenə oğrunca mənə baxdın: sanki icazə istəyirdin. Bu, mənə ləzzət elədi. Bizim aramızda özümüzün də xəbəri olmadan gizli bir anlaşma yaranırdı. Biz səssiz-səmirsiz, baxışlarımızla danışırdıq.

Mən yenə kipriklərimi endirdim. Sən başqa bir şer oxudun.

Sənin məhəbbətindən yorulub usanmaram,
Gecə-gündüz dalınca kölgən tək gəzənəm mən.
Eşqinin yollarında min ağrıya, əzaba,
İşgəncəyə, zülümə Fərhad tək dözənəm mən.

Hicranın ağır olur dünyanın dərd-sərindən,
Vüsalın şirin olur cahan şərbətlərindən.
Oxlasan da nazınla qəlbimi min yerindən,
Ay mənim mehribanım, heç səndən küsənəm mən?

Həyatımın mənası sənsən dünyada gülüm,
Sənsiz kor olsun gözüm, sənsiz lal olsun dilim.
Bilmək istəsən nəyəm, ağıllım, şirin dilim?
Qönçə dodaqlarından qopan bir busənəm mən.

O gün məclisimiz çox şən keçdi. Bayram əhval-ruhiyyəsi hamını nikbin və şad eləmişdi. Sənin şerlərin isə məni bədbinləşdirdi. Onları mənə yazdığını bilirdim; o şerlərin hər sözünün arxasında sənin həsrətlə çırpınan ürəyinin bir parçası dururdu. Xüsusilə birinci şerin son misraları məni yamanca sarsıtmışdı.

«Sudan çıxarılmış balığam, inan,

Sənsiz can verirəm, ölə bilmirəm» - deyən misralar. Çünki mən yay aylarında bağımızın yanında balıqçıların sudan çıxardığı və qumların üstünə atdığı balıqların necə böyük əzabla, çırpına-çırpına can verdiyini gözlərimlə çox görmüşdüm və buna o zamanlar təbiətin adi bir qanunu kimi baxmışdım. Amma indi… sən özünü sudan çıxarılmış balığa bənzədəndə — özü də can verən, ancaq ölə bilməyən balığa bənzədəndə mən sənin nələr çəkdiyini tam aydınlığı ilə təsəvvür edib sarsıldım. Sənə nə üçünsə yazığım gəldi.

Bu əhvalatdan bir həftə sonra bazarlığa gedən Bünyad evə dipdiri bir balıq alıb gətirmişdi. Yazıq məftildən hörülmüş tor zənbil içində çabalayır, ağzını açıb-yumurdu. Mən onu görərkən sənin şerini, səni xatırladım. Balığın necə əzabla öldüyünə baxdığıma görə çox peşman oldum.

Yataq otağına keçib çarpayıya uzandım. Bünyad mətbəxdən səsləndi:

— Nərgiz, dur balığı təmizlə, bişir, yeyək.

— Mən ona əlimi vura bilmərəm.

— Niyə?

— İstəmirəm.

— Bəs özün balıq istəməmişdin?

— Onda istəmişdim, indi istəmirəm.

Heç nə başa düşə bilməyən Bünyad balığı özü təmizlədi, özü bişirdi və… özü də yedi. Mən o balığın dadına da baxmadım.

Gör o vaxtdan neçə illər keçib? Mən hələ də dilimə balıq əti vura bilmirəm, Toğrul.

… Sən hamının — dostların, tanışların, oxucularının gözündə yüksəlməli ikən, birdən-birə enməyə, kiçilməyə başladın. Mən səni uzaq mənzilə uçmağa qadir olan qartala bənzədərkən, sən qanadı sınmış kimi yerlə sürünməyə başladın. Hərdən sənin parlaq istedadından söz düşəndə mən bu söhbətlərə ürək ağrısı ilə qulaq asır, dərin sarsıntı içində odunu qurtarmış ocaq kimi yavaş-yavaş öləziyib söndüyünü hiss edərək həyəcanlanırdım. Duyurdum ki, ürəyində nagahani doğulmuş və müruri-zamanla böyüyüb şölələnmiş bu uğursuz məhəbbət səni

heç də ucaltmır, ilhama gətirmir, qanadlandırmır, bəlkə, əksinə, qol-qanadını sındırıb səni kiçildir, balacalaşdırır, yerlə sürünməyə məcbur edir. Sən bu tilsimdən qurtarmasan şübhəsiz, məhv olacaqsan. Hərdən fikirləşirdim ki, sənin bu gözə görünməz, bəlkə heç özünün də duymadığın faciəndə mənim də günahım çoxdur. Məni sevməsəydin, bəlkə də bu hala düşməzdin. Sonra var gücümlə bu fikirləri özümdən uzaqlaşdırmağa çalışırdım, ürəyimi sakitləşdirmək üçün səni danlayırdım, zəif, iradəsiz olduğunu qət edib: «Öz cəzasıdır, qoy çəksin» – deyirdim. «Bunun mənə nə dəxli?»

Sən təkcə yaradıcılıq işindən yox, adi idarə işindən də, yeməyindən də, içməyindən də, bir sözlə adi yaşayışından da qalmışdın. Arıqlamışdın, yuxusuzluqdan gözlərin şişmişdi. Günü-gündən geri gedirdin.

Təəccüb eləyənlərin sayı getdikcə çoxalırdı. Kimi deyirdi: «Xəstələnib». Kimi deyirdi: «Toğrula nəsə olub».

Heç kəs əsl səbəbini bilmirdi, məndən başqa. Mənim isə əlimdən nə gəlirdi? Sənin dərdin məni də əridirdi. Yatanda, çörək yeyəndə səni düşünürdüm. Nə yatmağım yatmaq idi, nə yuxum yuxu idi. Sən bir sözlə, məhv olub gedirdin.

Onda direktorumuz Nəriman idi. Neçə il bizdə işlədi, bircə dəfə səmimi olduğunu, mehriban olduğunu görən olmadı. Bəzən mənə elə gəlir ki, o, kiçik bir xəta üstündə uf demədən adamın başını da kəsə bilər. Gözlərində ölü, üzündə donuq bir ifadə vardı.

Yadımdadı, Nəriman sənə necə toy tutdu? Çətin yadında qalar. Çünki sənin ürəyin elə təmizdi, kin-küdurət saxlamaqdan o qədər uzaqsan ki, bu əhvalatı unutmuş olarsan. Sənin kimsəyə pislik elədiyini, kiminsə dalınca bədxahlıqla danışdığını görməmişəm. Yaxşılıq eləmək, həyatda yaxşı olmaq sənin şüarın olub. Tənəzzülə uğradığın günlərdə belə, səni gözümdə ucaldan, mənə bəslədiyin o bakir hisslərdən başqa, bir də bu cəhətin olub, Toğrul. Hamının ürəyi sənin ürəyin kimi saf, təmiz olsaydı, dünyamız daha gözəl olardı, Toğrul.

Həmişəki kimi bu dəfə də Nəriman şöbəyə səssiz-səmirsiz girdi. Hamımız işimizlə məşğulduq. Musa yuxarı başda oturduğuna görə onu birinci gördü. Tez ayağa qalxıb o, salam verməmiş salam verdi.

Musa yerini ona verib özü ayaq üstə dayandı. Nəriman ağayana bir hərəkətlə keçib əyləşəndən sonra qızılı sağanaqlı eynəyinin arxasından bizi süzüb:

— İşləyirsiniz? – deyə xəbər aldı.

Hamımızın əvəzinə Musa cavab verdi:

— Bəli, Nəriman müəllim, işləyirik.

Sonra o, donuq gözlərini dolandırıb sənə zillədi:

— Sən də işləyirsən, Toğrul?

Onun bu sualı çox qəribə səsləndi.

— Bəli, Nəriman müəllim, gördüyünüz kimi işləyirəm. – deyə sən anlaşılmazlıq içində cavab verdin.

— Nəyi redaktə edirsən?

— «Gizli məhəbbət» povestini.

— Hm. Yaxşı əsərdi?

— Yaxşıdır, Nəriman müəllim.

— Çox qalırsan qurtarmağa?

— Hələ xeyli var.

— Qurtar, sonra ver mənə. Onu gərək təzədən başqa redaktora da verək.

Çaşıb qalmışdıq: bu nə demək idi? Musa nəsə demək istəyirdi ki, sən onu qabaqladın:

— Başa düşmədim, Nəriman müəllim, mən redaktə eləyəndən sonra…

O, sənin sözünü kəsdi və kobud bir tərzdə:

— Bəli, sənin redaktə etdiyin əsərləri gərək ya mən özüm işimi-gücümü atıb təzədən redaktə eləyəm, ya da başqasına verəm ki, redaktə eləsin. Başa düşdün? – dedi.

— Yox.

— Yox? – Eynəyin şüşələri altında Nərimanın gözləri böyüdü və o, əsəbi halda:

— Bu günkü qəzeti oxumusan? – deyə xəbər aldı.

— Hansı qəzeti?

— «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzetini.

— Almışam, hələ baxmamışam.

O, Musaya sarı döndü:

— Sən də oxumamısan, Musa?

— Hələ yox, Nəriman müəllim.

Direktor özündən çıxdı:

— Siz necə mətbuat işçisisiniz ki, səhər-səhər qəzet oxumamış keçinə bilirsiniz? Mən təəccüb eləyirəm sizə.

Mənim ürəyim çəkilmişdi: axı bu günkü qəzetdə nə vardı ki, mütləq oxumalı imişik və onu – Nəriman müəllimi belə əsəbləşdirmişdir?

Soruşdum:

— Bu günkü ədəbiyyat qəzetində məqalə çıxıb məgər?

— Hə, Toğrulun üzü ağ olsun, bizi biabır elətdirib. Biz nəşriyyatı yenicə dikəldib ayaq üstə qoymağa çalışırıq, kitab mədəniyyəti uğrunda mübarizə aparırıq, bu yandan da belə «qoçaqlar» bizim işimizi əyir. Məhəmməd Hadinin əsərlərini sən redaktə etmisən? – deyə Nəriman müəllim yenə sənə sarı çevrildi.

— Bəli.

— Aslanzadənin məqaləsini oxu, gör nə biabırçılıqdır. İki yüzdən artıq imla-mətbəə xətası tapıb, oxuyanda adamın tükləri biz-biz olur.

Sənin «yaradıcı» redaktən sayəsində Hadinin gül kimi misralarının gül kimi gözəl və dərin mənası alt-üst olunub gülünc vəziyyətə salınıb. Kitab satışa çıxandan sonra biz neyləyə bilərik? Heç olmasa sən özün oxuyaydın, yoldaş Əlixanov? – deyə o, dönüb təzədən Musaya müraciət elədi. – Klassiklərə bu cür münasibət əsla yaramaz. Bunu sırğa eləyib bir dəfəlik qulağınızdan asın.

Musa dedi:

— Ərəb-fars tərkiblərini yaxşı bildiyi üçün biz Hadinin redaktəsini ona tapşırdıq.

— Bilir, bilir. Görünür necə bilir. – deyə o, rişxəndlə üz-gözünü turşutdu. Rəngin ağappaq olmuşdu. Qələm tutduğun əlinin əsim-əsim əsdiyini uzaqdan görürdüm.

— Siz lağ etməyin, Nəriman müəllim. Bilməyinə bilirəm.

— Bəs necə olub kitabda elə kobud səhvlər gedib?

— Görünür diqqətlə oxuya bilməmişəm. Fikrim dağınıq olub.

«Fikrim dağınıq olub»… Aman allah, anladım ki, səni mənim üstümdə danlayırdılar. O, kitabı mənim gözümün qabağında redaktə eləyirdin. Bir dəfə də demişdin: Oxuyuram, amma heç nə başa düşmürəm. Hərfləri görmürəm, hər misranı neçə dəfə oxuyuram, yenə çatmır mənə.

— Niyə, Toğrul?

— Heç özüm də anlamıram. Sanki bütün yaddaşımı, hafizəmi siliblər, beynimdəki, ürəyimdəki hər şeyi, hər şeyi çıxarıb atıblar, yerinə bircə söz — sənin adını yazıblar. Səndən başqa heç kəs haqqında, heç nə haqqında düşünə bilmirəm.

— Vallah, gülməli adamsan, Toğrul – demişdim onda və inanmamışdım. İndi isə…

— Niyə sənin fikrin dağınıq olsun axı? – deyə direktor ani sükutdan sonra təzədən xəbər alanda Musa səndən qabaq dilləndi:

— Yəqin qəzaya uğrayandan sonra…

— Nə qəza? – O, təəccüblə soruşduqda mən hamıdan əvvəl dilləndim:

— Axı o, avtomobil qəzasına düşmüşdü, Nəriman müəllim.

— Hə? Bəs niyə bilmirəm?

— Demişəm sizə, Nəriman müəllim.

— Hm. – O, arıq, uzun barmaqlarını stolun şüşəsinə döyə-döyə diqqətlə sənin üzünə baxıb fikrə getdi, nəsə xatırlamağa çalışdı. Qəza əhvalatını eşidəndən sonra bir az yumşaldısa da, çıxanda yenə özünə məxsus quru, sərt bir ahənglə dedi:

— Hər halda səhv, səhv olaraq qalır. Sənə ciddi surətdə tapşırıq verirəm; bir də işində belə səhlənkarlıq eləsən, səhvlərə yol versən, özündən küs. Onda səninlə xudahafizləşməli olacağıq. Sən isə, Musa, unutma ki, şöbə müdiri kimi buraxılan kitabların keyfiyyəti üçün tam məsuliyyət daşıyırsan.

— Aydındır, Nəriman müəllim – deyə Musa tutqun halda cavab verdi.

O getdi, hamımızın üzünə elə bil, su çilənmişdi. Heç kəs dinib danışmırdı. Kimsədən danlaq götürməyi xoşlamayan Musa yamanca pərt olmuşdu: sənin üstündə ona da söz gəlmişdi. Qızarmış, pərt olmuş halda sənə nə isə demək istəyirdi ki, işarə ilə susmasını xahiş etdim. Bu qədər qan qaraldan söhbətdən sonra istəmirdim ki, o da səni danlasın.

Sən bərk darıxmışdın, təntimişdin. Siqaretini götürüb bayıra çıxdın. Gedəndən sonra Musa soruşdu:

— Sən nə deyirdin, Nərgiz?

— Deyirdim onunla daha işin olmasın. Nərimanın dediyi tikanlı sözlər onun bəsidi. Olan olub, keçən keçib. Nahaq yerə sən də bu tərəfdən qılıncını götürüb yazığın üstünə düşmə.

Səyyarə məni müdafiə elədi:

— Nərgiz düz deyir.

Xeyli keçdi, ancaq sən qayıdıb otağa gəlmədin. Əlimi yumaq bəhanəsilə çölə çıxanda səni dəhlizin pəncərəsi qabağında dayanıb siqaretinin oduna təzə siqaret yandıran gördüm. Sənə təsəlli vermək istəyirdim.

— Ürəyini sıxma, Toğrul. Keçib gedər – dedim.

Siqaretin tüstüsünü, içərindəki yanğını söndürəcəkmiş kimi, acgözlüklə sümürdün və kədərli gözlərini mənə zilləyib:

— Eh, Nərgiz, Nərgiz – dedin. — Günahkaram. Nərimanın qarşısında yox, Hadinin qarşısında. Bu səhvimi özümə bağışlamayacağam!

— Yaxşı ki, tapşırıqla kifayətləndi. O, səni işdən çıxarda da bilərdi.

— Bu mənim üçün çox ağır cəza olardı.

— Niyə? İşsiz qalacağından qorxurdun?

— Yox. Sənsiz qalacağımdan qorxurdum, Nərgiz.

— Mənsiz?

— Hə, sənsiz. Sənsiz mən bu idarəni təsəvvür eləyə bilmirəm. Sən bu idarədən bu gün getsən, mən sabah gedərəm. Ömürlük burda işləsən, ömürlük burda qalaram. Bu idarə mənim üçün çox əzizdir: çünki onun qalın divarları arasında sən işləyirsən, nəfəs alırsan. Bura mənim üçün evimdən-eşiyimdən də doğmadır, istidir, Nərgiz.

— Sən nə qəribə adamsan, Toğrul.

— Bəlkə də.

— Amma belə işləsən, mənsiz qala bilərsən. İşdən çıxardarlar səni.

— Yox, buna heç cür imkan vermərəm. Sənsiz qalmamaq üçün gərək yaxşı işləyəm.

— Sən təkcə idarədə pis işləmirsən, evdə də pis işləyirsən. Son vaxtlar heç nə yazmırsan, bu məni çox narahat eləyir. Axı sənin yaxşı qələmin var, sən yaxşı əsərlər yaza bilərsən.

Mənim bu sözlərim səni mütəəssir elədi: kövrəldin. Deyəsən yaralı yerinə toxunmuşdum. Ani fikrə getdin və sonra ah çəkib söylədin:

— Düz deyirsən, Nərgiz.

— Sən ağıllı oğlansan. Özünü ələ al, işlə, yaz, yarat. – Bunu deyərək mən o yan-bu yana baxdım, dəhlizdə kimsənin olmadığını görərək dəcəl bir uşaq hərəkətilə sənin duz, biçimli burnunun ucuna bir çırtma vurub gülə-gülə şöbəyə qaçdım. Qapıdan içəri girəndə çevrilib sənə baxdım, xoşbəxtcəsinə gülümsündüyünü görərək mən də sevindim.

Az sonra otağa qayıdanda üzün-gözün gülürdü. Elə bil, yarımca saat bundan qabaq danlanıb-dansanan, pərtliyindən qızaran, gözlərini qaldırıb heç kəsin, xüsusilə mənim gözlərimə baxa bilməyən sən deyildin. Ürəyində kimsənin görə və duya bilməyəcəyi bir sevinc vardı ki, onu ancaq mən hiss eləyə bilirdim. Məhz o anlarda mənim sənin həyatın üçün nə demək ol-

duğumu dərindən-dərinə anladım. Anladım ki, məhəbbətinə sadəcə olaraq inansam, sənlə xoş danışsam sənin üçün böyük xoşbəxtlik olar, sən dünyada heç bir çətinlikdən qorxmazsan, ürəklə yaşayarsan, sevinə-sevinə, yarada-yarada yaşayarsan. Sən onda məhv olmazsan, özün də bəxtiyar olarsan, hamını sevindirə biləcək əsərlər də yaza bilərsən. Başının üstünü almış o qara bulud, fəaliyyətsizlik, süstlük buludu dağılıb gedə bilər, soyuduğun, ayrıldığın yazı masana təzədən, ürəklə qayıda bilərsən. Anladım ki, mən sənin üçün həyatam, sevincəm, nəşəyəm, sifətini, ömrünü, gözlərini bəzəyən gülüşəm. Bunu sən özün də hiss eləmişdin, çünki o zaman mənim dilimdən yazdığın bir şerdə də bunu söyləmişdin:

Səninçin gülüşəm, arzuyam, güləm,
Şirin bir röyayam, səadətəm mən.
Səninçin cahanam, şerəm, nəğməyəm,
Səninçin vəfayam, sədaqətəm mən.

Təşnə ürəyinçin sərin bulağam,
Sənin olacağam, nə qədər sağam.
Səninçin dünyada arxayam, dağam,
Səninçin ətirəm, təravətəm mən.

Sənin ürəyinəm, mavi gözünəm,
İsti nəfəsinəm, şirin sözünəm.
Sənin varlığınam, sənin özünəm,
Səninçin şərəfəm, şərafətəm mən.

Sənə arzu dolu şirin cahanam,
İstərəm tək sənin oduna yanam.
Kim deyər, səninçin adi insanam?
Təpədən dırnağa məhəbbətəm mən.

Anladım ki, mənsiz sən heçsən, əzablar içində yavaş-yavaş yanıb əriyən və nəhayət, günlərin birində zavala uğramalı olacaq bir zavallısan.

Yaxın adamın kimi, ərkyana, ağır dəqiqələrində burnuna vurduğum o çırtmanın səni necə dəyişdiyini gördükdə buna bir daha inandım. Mən onda cavandım, qayğısızdım, bəlkə də bunlara adi bir zarafat kimi baxırdım. Belə kiçik şeylərlə də bunlara adi bir zarafat kimi baxırdım. Belə kiçik şeylərlə sənin dəyişdiyini, nikbinləşdiyini görəndə qeyri- iradi düşünürdüm ki, sənə qarşı qəddar olmayacağam, zarafat eləyəcəyəm, qoy könlün xoş olsun, qoy ruhdan düşməyəsən, özünü tək, kimsəsiz hiss eləməyəsən.

Gecələr yerimin içində oyan-bu yana çalıxıb çabalayanda sənin haqqında düşünürdüm. Ürəyimdə mənasını özümün də o qədər yaxşı dərk etmədiyim bir tərəhhüm hissi baş qaldırırdı. Bu hiss bəzən elə güclü olurdu ki, gecənin yarıdan keçdiyinə baxmayaraq, qalxıb sənə zəng etmək, bir-iki xoş söz demək, kefini soruşmaq, ordan-burdan danışmaq, axırda da «Gecən xeyrə qalsın, Toğrul» – demək istəyirdim. Nədənsə mənə elə gəlirdi ki, uzun müddət rahat yatmağın nə demək olduğunu bilməyən sən, mənim zəngimdən sonra quzu kimi rahat yata bilərsən. Çox istəyirdim ki, sən rahat olasan, çox istəyirdim ki, ürəyində ümid işığı yandırım, səni sevindirim. Lakin yanımda yatan Bünyadın zəhlətökən xorultusunu eşidəndə sanki yuxudan ayılır, bunu heç vaxt edə bilməyəcəyimi anlayıb məyus olurdum.

Günlər, həftələr, aylar beləcə ötüb keçirdi. Sənin dərdli, kədərli görkəmin, qüssəli gözlərin mənə heç yerdə rahatlıq vermir, hətta yatanda da yadımdan çıxmırdı. Tez-tez yuxuma girirdin. Bu, əvvəl mənə əyləncə kimi gəlirdi. Ancaq sonralar başa düşdüm ki, bu, heç də əyləncəyə oxşamır: mənim beynimi, ürəyimi narahat edən bir məsələyə dönmüşdü bu. Və mən qorxmağa başlamışdım; sənin sözlərini, gözlərini, varlığını özümdən uzaqlaşdırmağa, qovmağa çalışırdım. Səndən qaçır, bəzən sözünə cavab vermir, özümü görməməzliyə vururdum. Ancaq yenə səndə heç bir soyuqluq hiss eləmirdim. Yenə necə

deyərlər, bir «Nərgiz» – deyəndə beşi də ağzından tökülürdü. Adımı belə həsrətlə, elə ürəklə deyirdin ki, sənlə belə rəftar elədiyimə görə özüm utanırdım.

Sonra hamilə oldum. Üzümü çil basmışdı, kifirləşmişdim. Bu vaxtlar da məndən zəhlən getmədi. Əksinə, mənə qarşı daha qayğıkeş oldun. Sonra ana oldum – doğum evində yatanda xəlvətcə yanıma gəldin. Onda da toyumuzdakı kimi, qızıl gül gətirmişdin. Pəncərənin qabağında danışdıq:

— Təbrik edirəm, - dedin. – Əlində –ovcunda qalsın.

— Çox sağ ol, Toğrul.

— Adını nə qoymusan bu şeytanın?

— Hələ qoymamışıq. Bir yaxşı ad axtarırıq.

Fikrə getdin, sonra dedin:

— Əfsanə yaxşı addı, Nərgiz.

Beləliklə, Bünyadın da xəbəri olmadan, bizim ilk övladımızın adını sən qoydun. Bu addan atasının da, mənim də xoşum gəldi: Əfsanə. Yaxşı addı, şairanə addı. Sənin xəyalını, özünü özümdən uzaqlaşdırmağa çalışarkən hiss edilmədən səni hər dəqiqə mənə xatırladan, nəsə gözəgörünməz tellərlə bağlayan bir addım da atmış oldum. Qızıma baxanda, adını çağıranda istər-istəməz sən yadıma düşürdün, Toğrul. İndi də düşürsən, həmişə də düşəcəksən.

Beləliklə, sənlə mənim aramda ilk böyük sirr yarandı: qızımın adını sən qoyduğunu heç kəs bilmədi, indi də bilmir, heç vaxt da bilməyəcək. Demək olar ki, hər gün soruşurdun:

— Mənim Əfsanə balam necədir?

— Yaxşıdır.

— Mənim əvəzimdən onu maç elə, Nərgiz.

Gülürdüm:

— Yaxşı.

… «Maç elə» - dedin, yadıma sənin ilk öpüşün düşdü, Toğrul. Yadındadımı bir dəfə, gərək ki, iyul ayı idi, sənin yanından keçəndə necə oldusa qəfildən qolumdan öpdün. Elə hirsləndim ki, sifətinə tərs bir şillə çəkdim. Sən ağappaq ağar-

dın. Heç nə demədin, əlini sifətinə qoyub lal-dinməz mənə baxıb susdun.

— Utanmaz. – dedim. – Sən necə cəsarət eləyirsən.

— Bağışla məni, Nərgiz.

Mən sənə acıqlı baxaraq heç nə demədən işdən çıxıb getdim. Dodaqlarının hərarəti qolumu yandırırdı: sanki dodaqların qolumun ağ dərisinə yapışmışdı. Mənə elə gəlirdi ki, öpüşünün yeri möhür kimi qolumda qalıb, yoldan keçənlər də görəcəklər ki, qolumdan öpüblər. Bünyad da evə gələndə görəcək ki, qolumda öpüş yeri var. Evdə, bədənnüma güzgünün qabağında qoluma diqqətlə baxdım: heç nə bilinmirdi. Mən hamamı yandırıb çimdim, qolumu xüsusi səylə yudum, yenə rahat olmadım: hamam daşı ilə sənin dodaqların dəyən yeri o ki, var sürtdüm: o qədər sürtdüm ki, dərisi soyuldu, qanadı. Sonra azca rahatlandım.

Axşam Bünyad, səhər isə atamgilə gedəndə anam soruşdu ki, qoluna nə olub? Dedim ki, nədənsə qaşındı, sürtdüm, sürtdüm, qan çıxdı.

İstirahət gününün səhəri işə gələndə qolumun yarasını görüb qorxa-qorxa soruşdun:

— Qoluna nə olub, Nərgiz?

Acıqla çımxırdım:

— Hələ bir soruşursan da? Sən eləmisən də.

Sən cürətsiz halda:

— Mən ancaq dodaqlarımı toxundurdum, Nərgiz. – söylədin.

— Mən də sənin dodaqlarının yerini qazıdım.

— Nəylə?

— Daşla, bıçaqla.

Ətini kəsirmişlər kimi, üz-gözünü qırışdırdın: hiss etdim ki, mənim canım ağrıyan kimi, sənin də canın ağrıdı.

— Məni bağışla, Nərgiz. – dedin. – Birdən ağlıma gəldi. Heç özüm də bilmədim.

İkinci gün tənəffüs qabağı qolumun hələ də qıp-qırmızı əti görünən yarasını süzüb ah çəkdin və həlim, mehriban bir səslə dedin:

— Nərgiz.

Soyuq cavab verdim:

— Nədi?

— Yaran yenə incidir?

— Sənə nə var?

— Soruşuram da. İncidir?

— Hə, incidir. Bu gecə ağrısından heç yatmamışam.

— O yaradan biri də mənim ürəyimdə əmələ gəlib, Nərgiz. O, məni daha çox incidir. Sənin yaran iki-üç günə sağalıb gedəcək, amma ürəyimdəki yaram çətin sağalacaq, Nərgiz.

— O sənin öz işindir.

Susub yazıq-yazıq üzümə baxdın və sonra ah çəkərək dedin:

— İcazə ver, sənin yaranı sağaldım, Nərgiz.

Qeyri-iradi gülümsündüm:

— Həkimsən məgər?

— Sənin nə işin var, qoy sağaldım.

— Necə axı? – Maraqlıdır.

Ayağa durdun, yanıma gəldin. Əyilib qolumun qızaran yerinə diqqətlə baxdın, baxdın: necə oldusa mavi gözlərin yaşardı, əlini göz yaşında isladıb üstünə çəkdin və sonra gözləmədiyim halda əyilib yaramdan astaca öpdün. Sən sehirkar idin, nə idin? Əfsunlamışdın məni, nə idi? Çünki dillənə bilmədim, etiraz eləyə bilmədim və nədənsə mənə elə gəldi ki, o an qolumun ağrısı, göynərtisi azaldı.

— Daha ağrımayacaq. Tez, lap tez sağalacaq. – Dərmanın kəsərinə inanan loğman kimi arxayınlıqla belə deyərək keçib yerində oturdun. Sənə baxdım. Yadıma gəlir ki, o anacan sənə heç vaxt elə baxmamışdım. Yaşarmış gözlərinin gözəlliyini mən onda gördüm. O gözlərə əzab həkk olunmuşdu. O gözlər-

də xoşbəxtliklə bədbəxtliyin qarışığından yaranmış qəribə, adamı mütəəssir eləyən bir ifadə vardı.

— Dəlisən, vallah. – dedim və sən başa düşdün ki, mən bu sözü əsl mənasında yox, başqa mənada söylədim. Sevən mənasında, aşiq mənasında. Yavaşca pıçıldadın:

«Dərdindən mən dəliyəm,

Heç xəbərin yoxdu sənin, yoxdu». – Oxumadın Zeynəbin bu məşhur mahnısının sözlərini, elə belə, pıçıldadın.

İstədim deyəm, xəbərim var, ancaq nə fikirləşdimsə, susdum.

… Bir axşam sənin son kitabını — iki il bundan qabaq çıxmış kitabını varaqlayırdım. Oxumuşdum, indi təzədən oxumaq istəyirdim. Çoxdan eşitdiyim unudulmaz bir nəğmə kimi şirin gəlirdi mənə o kitab, o yazılar. Sənin təzə nəğmələrini eşitmək istəyirdim. Ancaq sürmə verilmiş xoş səsli nəğməkar kimi sənin səsin batmışdı, nəğmələrin susmuşdu. Səni tərpətmək, silkələmək lazım idi, təsir eləmək lazım idi. Yadıma düşdü ki, sən mənim sözümdən çıxmazsan. Mənim dediyim hər şeyi sən qanun kimi qəbul eləməyə hazırsan. Xeyli götür-qoy elədim. Səni sevindirmək, könlünü rahat eləmək qərarına gəldim.

Səhərisi söhbətimiz oldu. Mən uzaqdan başladım:

— Axı mən eşitmişəm adam sevəndə yaxşı yazır, Toğrul.

Sınayıcı nəzərlərlə üzümə baxıb cavab verdin:

— Elədir, Nərgiz. Sevgisiz sənət əsəri yaratmaq mümkün deyil.

— Sən məni sevirsən, Toğrul?

— Guya bilmirsən?

— Nəsə inanmaq istəmirəm.

— Niyə?

— Ona görə ki, sən məni sevəndən heç nə yazmamısan. Məni sevsəydin, yazardın. Sən isə ağzına su alıb susursan. İki ildən çoxdur mən mətbuatda bir yazını da oxumamışam.

Sən məyus oldun, köksünü ötürüb qiymətli bir şey itirmiş adam sayağı təəssüflə dedin:

— Düz deyirsən, Nərgiz. – Ani sükutdan sonra soruşdun: - Demək, mənim məhəbbətimə inanmırsan…

— İnanıram, Toğrul. Ürəyindəkiləri bilirəm. Onları mənə demək lazım deyil. Görürsən ki, səni sözsüz də başa düşürəm. İndi səndən xahişim var: ona əməl eləsən, biləcəyəm ki, həqiqətən məni çox istəyirsən.

— Nə xahişdir o, Nərgiz?

— Özün bilirsən ki, mən sənin yazılarını çox xoşlayıram, sənin istedadına inanıram. Ruhdan düşmə, fikrini cəm elə, otur əsərlərini yaz. Tay-tuşlarından geri qalma. Sən elə et ki, mən də səni sevim, səninlə fəxr eləyim. Heç kəsə deyə bilməsəm də, özlüyümdə etiraf eləyim ki, bax, Toğrul bu əsəri mənim eşqimə yazıb, məni düşünə-düşünə yazıb. Sənin məhəbbətinin şirin, əzablı hekayələrini, göz yaşardan həsrətlərini, sevinclərini qoy kitablarında görüm, oxuyum. Sən məgər istəmirsən ki, məni sevindirəsən? İnan ki, bu, mənim üçün böyük sevinc, böyük səadət olardı, Toğrul. Söz verirsən?

— Söz verirəm, Nərgiz. Çox sağ ol ki, mənim qayğıma qalırsan. Bu, lap ana qayğısına oxşadı. Söz verirəm ki, sənin məhəbbətinə layiq yazılar yazacağam.

— Ağıllım.- dedim. — Mən sənə inanıram. Bu gün sənə bir sürpriz hazırlamışam.

— Nə sürpriz?

— Sabah sənin anadan olan günündür. Otuz yaşın tamam olur, Toğrul. Səni bir dost kimi təbrik eləyirəm, sənə can sağlığı və yaradıcılıq müvəffəqiyyətləri arzulayıram, Toğrul. Bu qələmi sənə bağışlayıram — arzulayıram ki, onunla məni də, özünü də, oxucularını da sevindirə biləcək gözəl əsərlər yazasan. — Mən ayağa qalxıb stoluna yaxın gəldim, qələmi sənə verdim. Sevincdən gözlərin yaşarmışdı.

— Yaxşı, dəlilik eləmə, hələ bir gör üstünə nə yazdırmışam?

Sən qutunu açdın, qələmi çıxartdın və titrək səslə üstündəki sözləri oxudun: «Toğrula ən xoş arzularla. 28 avqust, 193…-ci il».

— Çalış kimsənin əlinə düşməsin. Çünki adım var orda.

Sən diqqətlə baxdın, sonra:

— Hanı adın? –dedin. – Yoxdur ki…?

Güldüm:

— Bəs görmürsən «ən» sözünü böyük hərflərlə yazdırmışam? Yəni, «Toğrula Əlixanova Nərgizdən xoş arzularla». İndi başa düşdün?

Sanki nitqin batmışdı. Qələmi əlində tutub nə deyəcəyini, nə edəcəyini bilmirdin. Haçandan-haçana dilləndin:

— Çox sağ ol, Nərgiz. Minnətdaram. – dedin. – Bunu mən ömrüm boyu sənin yadigarın kimi saxlayacağam. Onunla səni sevindirəcək əsərlər yazacağam, həmişə ürəyimin başında gəzdirəcəyəm və öləndə də vəsiyyət eləyəcəyəm ki, bu qələmi mənim tabutuma qoysunlar, çünki dünyada mənim bundan böyük mükafatım, bundan böyük xatirəm olmayıb, ola da bilməz.

Sən o anlarda necə də xoşbəxt idin, Toğrul. Səni xoşbəxt edə bildiyimə görə mən də özümü xoşbəxt hiss edirdim.

MƏN: — Qələm söhbətini eşidəndə Toğrulun qulaqları guruldadı, heç nə eşidə bilmədi: maqnitafonu saxladı. Əlini uzadıb on il bundan qabaq Nərgizin ona bağışladığı qızılı başlıqlı qələmi götürdü, baxdı, baxdı. Toğrul o əziz günü bütün təfərrüatı ilə xatırladı. Xəyalında canlandırmaq istəyirdi ki, telefon səsləndi. O, könülsüz halda ayağa qalxıb dəstəyi götürdü:

— Alo. Eşidirəm.

— Salam, axşamın xeyir, Toğrul.

Səsindən tanıdı: zəng eləyən Nərgiz idi.Sevindiyindən özünü itirən Toğrul qeyri-iradi olaraq ehmalca dodaqlarını dəstəyə yapışdırdı və dəstəyi öpdü. Marçıltı səsini eşidən Nərgiz gülə-gülə xəbər aldı:

— Kimi öpürsən orda, Toğrul?

— Dəstəyi, Nərgizim. Sağ ol ki, zəng elədin. Oturub sənin şirin hekayətinə qulaq asıram. Necə gözəl danışırsan, Nərgiz! Sənin ürəyinə qurban olum: necə gözəl ürəyin varmış sənin, əzizim. Bu, özü elə gözəl məhəbbət dastanıdır, çap olunmağa layiqdir.

— Amma bu, bizim sirrimizdir, Toğrul, onu heç kəs bilməməlidir.

— Bilməyəcək, Nərgiz. Bunlar sənin qəlbinin elə incə və zərif hissləridir ki, ancaq mənə deyilə bilərdi və ancaq mən başa düşə bilərəm onları. Bunlar sevən, ancaq məhəbbətini var səsilə deməyə ixtiyarı olmayan, ona görə öz ürəyində səssiz-səmirsiz məhəbbət nəğməsini pıçıldayan bir qəlbin səmimi etiraflarıdır. Səsin elə gözəl, sözün elə şirindir ki, mənə ana laylasını xatırladır, Nərgiz. Hər kəlmən qəlbimdə min unudulmaz xatirə oyadır, əzizim. O əl çatmaz, o ötən günlərə qaytarır hər sözün məni.

— Yaxşı, hissiyyata qapılıb yenə məni kövrəltmə, Toğrul. Zəng elədim, görüm neyləyirsən?

— Bünyad evdə yoxdur?

— Evdədir. O biri otaqda atamla nərd oynayır. Deyəsən, qurtardılar, sağ ol, gecən xeyrə qalsın, Toğrul! – dedi və onun cavabını gözləməmiş dəstəyi yerə qoydu. Toğrul bir müddət durduğu yerdəcə donub qaldı. Ona elə gəlirdi ki, Nərgiz yenə nəsə deyir, lakin o, eşidə bilmir. Nəhayət, dəstəyi yerindən asdı, gəlib oturdu. Nərgizin verdiyi qələmə baxdı, fikrə getdi.

O, Nərgizə verdiyi sözün — vədənin üstündə durmuşdu, neçə-neçə hekayə, povest kitabları nəşr etdirmiş, hərəsində bir az öz böyük məhəbbətini də yazmış və əvvəlcə, kimsəyə oxumamış, Nərgizin özünə oxumuş, sonra çap etdirmişdi. Nərgiz onun ilk oxucusu, ilk tənqidçisi, ilk məsləhətçisi olmuşdu.

TOĞRULUN DÜŞÜNCƏLƏRİ: — Budur sənin yadigarın, Nərgizim, stolunun üstündədir. Mən ona sehirli bir qələm kimi baxıram. O, bu on ildə mənim əlimdən düşməyib. Yazmayanda sol cibimdə, ürəyimin başında gəzdirmişəm onu. İtirəcəyimdən qorxmuşam həmişə. Onu itirsəm, ömrümü, sənin

məhəbbətini itirmişəm elə bil. Son on ildə nə yazmışamsa, onunla yazmışam. Səni düşünə-düşünə yazmışam. Sənin şirin, əfsanəvi məhəbbətin əlimdən tutub. Məhəbbətinə görə, ölmüş inamım diriltdiyinə görə, ayrıldığım yazı masama məni təzədən qaytardığına görə sənə ömrüm boyu minnətdaram, Nərgizim.

MƏN: — Toğrul maqnitafonu təzədən işə saldı, Nərgizin şirin hekayətinə qulaq asmağa başladı.

NƏRGİZİN SƏSİ: — Həyatda qəribə möcüzələr olurmuş: qələm adi qələm idi. Nə fərqi varmış onu sənə kim verib? – deyə əvvəllər düşünürdüm. Amma tezliklə yanıldığımı anladım. Verdiyim qələmə görünür, sən adi bir qələm kimi baxmadın. Sən dirçəldin, yazıb-yaratmağa başladın: elə bil, tutulmuş bir bulağın gözü açılmışdı. Yazıların televizor ekranını, qəzet-jurnal səhifələrini bəzəməyə başlamışdı. Sən sevinirdin. Mənim isə şadlığımın həddi-hüdudu yox idi. Elə bilirdim ki, sən mənimsən, mənim üçün yazırsan, məni sevindirmək üçün yazırsan. Qanorarında, şöhrətində zərrəcə gözüm yox idi. Ancaq əsərin, kitabın çıxanda, tanış-biliş səni təbrik eləyəndə nədənsə hərdən təəccüb eləyirdim ki, nə üçün məni də təbrik eləmirlər? Sonra başa düşdüm ki, axı zahirən mən sənin heç nəyinəm, adicə iş yoldaşınam. Bizim münasibətimizi kimsə bilmir. Məni təbrik eləyən bircə nəfər vardı: o da sən idin, Toğrul. «Bunu mən yazmamışam, sən yazıbsan, sənin qələmin yazıb». – deyirdin və birinci olaraq əsərini mənə bağışlayırdın.

Evimizdə, kitab şkafında sənin kitablarını yanaşı düzmüşəm: hərəsini neçə dəfə oxumuşam, allah bilir. Elə yerləri var ki, əzbər bilirəm. Sənsizləyəndə, darıxanda yazılarını oxuyuram. Ürəyimdə gizlicə sevinirəm, fəxr eləyirəm.

Sədaqətinə, məhəbbətinə çoxdan inanmışam. Sən cavan idin, gözəl idin, istədiyin qızla, qadınla gəzib dolana bilərdin: lakin sən bunu etməmisən. Halbuki mənə vaxtilə sadiq qalacağına, başqasına gözünün ucu ilə baxmayacağına and içən Bünyad bildiyimə görə yeri düşəndə mənə xəyanət də eləyir. Amma sən… Mən sənin ola bilməsəm də, sən mənim olubsan, fikrən, xəyalən mənim olubsan. Bu da bizim məhəbbətimizin qeyri-adiliyidir,

Toğrul. Həyatımda qeyri-adilik sevən mən indi Bünyadın adicə arvadı olmuşam. O da mənim adicə ərimdir. Yanaşı yaşasaq da qəribədir ki, çox vaxt bir-birimizi görmürük, görə bilmirik. Çox vaxt bir-birimiz haqqında heç nə düşünmürük də. Lakin sən… sən həmişə fikrimdəsən, beynimdəsən. Boş vaxt tapan kimi yerimdə uzanıb sənin haqqında düşünməyi bilsən nə qədər xoşlayıram? Düzünü bilmək istəsən, mən ancaq bu zamanlar istirahət eləyirəm. Əfsanə, adını sən qoyduğun mənim yeganə qızım nağılı çox sevir. Ona nağıl danışanda özümdən asılı olmayaraq, bəzən sənin haqqında danışıram. Adını çəkmirəm, ancaq sənin həyatından, uşaqlıq illərindən bildiyim maraqlı əhvalatları qızıma nağıl kimi danışıram.

Bunların heç birini sənə indiyə qədər söyləməmişəm, lazım bilməmişəm. İndi də ona görə deyirəm ki, biləsən: əgər sən olmasaydın, mənim həyatım son dərəcə adi, sönük və yeknəsəq keçərdi. Sən mənə elə bir aləm bəxş etmişsən ki, saf, bakir hisslərin, ülvi məhəbbətin həmin dünyanın daimi sakinləridir. Sən mənim həyatımı gözəl etmisən, şairanə etmisən, mənalı etmisən. Mən də sənin həyatını…

Mən sənə heç vaxt «sevirəm» – deməmişəm. Sözlə deməmişəm. Ancaq özüm də bilmədən, hiss eləmədən bunu sənə anlatmışam. Anlatmışam ki, sənə biganə deyiləm, laqeyd deyiləm və bu, səni yaşadıb, yazmağa-yaratmağa həvəsləndirib. Yadındadı, beş-altı il bundan qabaq, bəlkə də daha çox qabaq, yayda bizim bağa gəlmişdiniz. Yoldaşlarınızla. Sənin maşınında. Bünyad sizi nə münasibətləsə qonaq çağırmışdı. Yediniz, içdiniz, nərd oynadınız. Hamının kefi kök, damağı çağ idi. Deyib-gülürdülər. Sən isə dalğın idin. Bunun səbəbini səndən və məndən başqa əlbəttə, heç kəs bilmirdi. Mən başa düşürdüm ki, sən həssas qəlbinlə mənim burda keçən günlərim, saatlarım barədə fikirləşirsən, xəyalında canlandırırsan, məni xəyalında ayaq yalın, başı açıq, narın, ağ-qızılı qumların üstündə gəzən təsəvvür eləyirsən. Bir sözlə, fikrin özündə deyildi. Onda gülməli bir hadisə də oldu: sən Bünyad ilə nərd oynayanda çaşıb onun qara daşlarını irəli çəkmişdin.

Bünyad demişdi:

— Ay camaat, görün bu nə yaxşı nərd oynayandı? Öz daşlarını qoyub mənim daşlarımla oynayır.

— Bay, bağışla. – demişdin və: - Mən təslim. – söyləyərək ayağa qalxmışdın. Sonra dənizə getdik. Mən nə üçünsə sənin yanında çimmək istəmirdim. Utanırdım. Bünyad dedi, amma çimmədim. Hamı dənizdə olanda sən çıxıb yanıma gəldin.

— Bəs niyə çimmirsən, Nərgiz? – deyə xəbər aldın.

— Mən gün batandan sonra çimməyi xoşlayıram.

Külək əsirdi: iri, ağ dalğalar bir-birinin üstünə minə-minə sahilə çırpılır, parçalanır, qumların içində əriyib yox olurdu. Növbəti dalğa çəkilib gedəndən, uğultu azalandan sonra sən mənə sarı dönüb soruşdun:

— Bu axşam çağı çiməcəksən?

— Hə, necə ki?

Kədərli-kədərli dedin:

— Mən sənin bu göy gözlü dənizinin, onun ağ köpüklü dalğalarının qulağına bir söz pıçıldamışam. Dəniz söz-sirr saxlayandı, ancaq o sözümü axşam çağı təkcə sənin qulağına pıçıldayacaq. O səsi sən mütləq eşidəcəksən, Nərgiz.

— Nə sözdü o, Toğrul? – deyə soruşdum.

— Dəniz sənə deyəcək. Axşam çağı dəniz öz ağ dalğaları ilə səni öpə-öpə mənim o sözümü sənə çatdıracaq. Utanırdınmı, çəkinirdinmi – demədin… Sən danışırdın. Mən sənə qulaq asa-asa əlimdəki çubuqla narın qumları qurdalayırdım. Bir vaxt ayıldım, gördüm ki, sənin adını qumların üstünə yazmışam. Qorxdum və tez pozmaq istəyəndə… artıq gec idi, sən görmüşdün.

Gözlərini dolandırıb mənə baxdın: mən pul kimi qızardığımı hiss elədim. Sifətim od tutub yanırdı. Baxışlarımız rastlaşdı: sənin gözlərində sevinc qığılcımları parlayırdı, bayaqkı tutqunluqdan, qüssədən az əsər-əlamət qalmışdı.

— Niyə pozdun, Nərgiz? – deyə çaşqın halda dilləndim.

Danışmadım. Ah çəkdin, yenə tutuldun.

— Onsuz da dalğalar pozacaqdı.

— Qoyaydın dalğalar pozaydı, amma sən pozmayaydın.

Heç özüm də bilmədim necə oldu, söylədim:

— Qorxma, pozulmayan yerə də yazmışam, Toğrul.

Üzün gül kimi açıldı, uşaq kimi sevindin:

— Nərgizim. – deyə pıçıldadın və qeyri-ixtiyari olaraq mənə sarı gəldin. Bildim ki, özünü, hər şeyi unudub öpmək istəyəcəksən məni. Ona görə qorxu içində geri çəkildim. Sən dayandın, adını yazdığım qumlara baxdın və bədahətən bu misraları dedin:

Adımı qumların üstünə yazdın,
Qumlar eşqimizin varaqlarıymış.
Baxdım gözlərinə, inandım, gülüm,
Gözlərin ömrümün çıraqlarıymış.

Sən bunu söyləyib dalğaların qoynuna atıldın. Mənim başım fırlanırdı, dənizdə çimənlərin heç birini, hətta Bünyadı da görmürdüm. Sanki sən o boyda dənizdə tək idin. Ürəyimi bir istək sardı: soyunub suların qucağına atılmaq, yanına gəlmək, qollarının arasına sığınmaq, sənin gözlərindən öpmək istəyirdim. Bunun özü də qeyri-adi bir vüsal olardı: dənizdə, dalğaların qoynunda vüsal.

Amma özümü ələ aldım, xəyalatdan ayıldım. «Bu, mümkün deyil, aman allah, heç vaxt da mümkün olmayacaq» – dedim öz-özümə.

Mən sədaqət tərəfdarıyam. Mən ailə müqəddəsliyini, təmizliyini hər şeydən üstün tuturam. Burada ötəri, keçib gedən hisslərə aldanmaq, yanlış addım atmaq məncə əsla düzgün deyil. Mən sənin məhəbbətini qiymətləndirirəm, uca tuturam, hələ dediyim kimi, sənինlə fəxr də eləyirəm. Sənsiz olmağın dəhşətlərini, əzablarını da görmüşəm. Bəlkə də bu əzablar mənim həyatımı şirin edib, maraqlı edib. Mən indi sənin sayəndə sevə-sevə, düşünə-düşünə, mənalar, yüksək, şairanə hisslər aləmində yaşayıram və qəlbim qadın qürurundan köksümə sığmır. Bütün bunlara baxmayaraq, Bünyad mənim üçün elə əvvəlki Bünyaddır. Onunla yaşamaq maraqsızdır, amma artıq öyrəşmi-

şəm. Nə qədər qəribə olsa da bəzən o, bir yerə gedəndə onun üçün darıxıram. Sən özün yaxşı bilirsən ki, mən Bünyadın gözünün içinə dik baxa bilərəm.

Bu düşüncələr içində məyus halda sizin dənizdən çıxmağınızı gözləməyərək evə qayıtdım.

Siz şəhərə gedəndən, gün əyiləndən sonra mən dənizə çimməyə getdim. Səninlə dayanıb söhbət elədiyim yerdə soyundum, qumların üstündə adını axtardım, ancaq tapa bilmədim: yenidən yazmağa imkanım yox idi, çünki Bünyad yanımda idi. Qumun üstünə uzanıb səni düşündüm, səsini, şerini təzədən eşitdim. Çimməndə isə dalğaların uğultusu, şırıltısı arasından sənin səsini eşidirdim, ancaq sözlərini ayırd edə bilmirdim. Mənə elə gəlirdi ki, dalğalar deyir... «Sənə qurban olum, sevirəm səni, sevirəm səni...» O vaxtdan yay aylarında dənizdə çimməndə o şeri xatırlayıram, o günü, səni xatırlayıram, Toğrul.

… Sən mənə vurulandan sonra bu şəhərdən heç yana çıxmamışdın: nə istirahətə getmişdin, nə ezamiyyətə. Hara göndərirdilər müxtəlif bəhanələrlə boyun qaçırır, getmək istəmirdin. Bunun səbəbini özün, bir də mən bilirdim: sən məndən ayrı düşmək istəmirdin.

— Gedə bilmirəm, Nərgiz.

— Niyə, Toğrul?

— Sənsiz dayana bilmirəm, Nərgiz.

— Burda da mənsizsən axı?

— Yox, burda sənsiz deyiləm. Səni görürəm, səsini eşidirəm: bununla təskinlik tapıram.

Mən istəyirdim gedəsən, dincələsən, bəlkə bir az özünə gələsən. Mən də dincəlmək istəyirdim, bir az sənsiz qalmaq istəyirdim — çünki mən çox gərgin həyat keçirirdim: mənim içərimdə iki bir-birinə zidd qüvvə çırpışırdı: mən uzun illər sənin hisslərinin ölüb gedəcəyinə inanmışdım, o günü səbirsizliklə gözləmişdim. Amma yanılırmışam, bu hisslər ölüb gedən hisslər deyilmiş. Biz getdikcə daha da yaxınlaşır, bir-birimizə isnişir, mehriban olurduq. Səni görməyəndə mən də darıxırdım, elə bilirdim, nəsə itirmişəm. Otaqda otura bilmirdim. Səninlə

qarşılaşanda ürəyim çırpınırdı, özümü itirirdim: səni görəndən sonra rahatlaşırdım. Bütün bunlar mənə çox qəribə gəlsə də maraqlı idi, sehirli idi. Mən bu isnişməyimizdən qorxurdum: lakin qorxa-qorxa da sənlə bir az da yaxın olurdum. Bünyaddan ehtiyat eləyirdim — şübhələnə bilərdi. Özümdən də qorxurdum — sənə təslim ola bilərdim. Ürəyimdə cücərən, getdikcə qol-budaq atan, pöhrələnən o qəribə hisslərimi bacardığım qədər səndən gizləməyə çalışırdım. Hətta bir dəfə özümə söz vermişdim ki, sənin dərdindən yorğan-döşəyə düşüb illər xəstəsi olsam belə, yenə bunu sənə bildirməyəcəyəm.

Nə isə, mən istəyirdim ki, sən müvəqqəti də olsa bir yerə gedəsən. Sənsə getmək istəmirdin. «Bilsəm ki, heç olmasa məktub yazacaqsan, gedərəm» – deyib dururdun. Düşündüm ki, deyim yazaram, - qoy getsin, yazıqdı. Heç olmasa bir az eyni açılar. Çünki sən çox əzab çəkirdin – dilinə gətirməsən də duyurdum. Məndən xoş söz eşitməyəndə, üzünə xoş baxmayanda, ya sənlə kobud rəftar eləyəndə diri gözlü ölürdün: elə tutulurdun ki, bu, heç kəsin gözündən yayınmırdı. Səndən soruşurdular:

— Ay Toğrul, nə olub, bikefsən?

— Gəmilərin dəryada batıb?

— Xəstə deyilsən ki?

— Yenə kim qanını qaraldıb?

Sən hamıya bircə kəlmə:

— Heç – deyib susurdun. Yadımdadı ki, bir gün belə tutqun olan vaxtı yoldaşlar səni sorğu-suala tutanda azca əsəbi, azca da yalvarıcı bir səslə:

— Xahiş edirəm, tutqun olanda, qəmli olanda məndən heç nə soruşmayın. – dedin. Yenə sənə yazığım gəldi. Yoldaşlar bir-birinin üzünə baxıb susdular.

Bir dəfə Musa şöbədə dedi:

— Bu Toğrul qəribə adamdır.

— Nəyə görə deyirsən?

— O gün Yazıçılar İttifaqına çağırıblar, deyirlər gəl bizim jurnalda şöbə müdiri işlə. Boyun qaçırıb. Maaşı da çoxdu, həm

də ağayana işdi. Deyirəm, niyə getmirsən? Deyir, istəmirəm, ömrümün axırına qədər burda işləyəcəyəm, elə pensiyaya da burdan gedəcəyəm. Başa düşmürəm burda nə görüb?

Bir mən başa düşürdüm ki, sən burda nə görübsən, sən mənə görə getmək istəmirdin. Fikir məni götürdü: o gecəni çox pis yatdım, səhər işə gedəndə fürsət tapıb bu barədə sənlə danışdım.

— Eşitdim, səni jurnala aparmaq istəyirlər?

— Hə, - könülsüz cavab verdin.

— Haçan gedirsən?

— Heç haçan!

— Nə danışırsan, Toğrul? Adam elə yaxşı işi əlindən buraxar?

— Məni hara aparsalar, getməyəcəyəm, Nərgiz.

— Niyə axı?

— İstəmirəm, Nərgiz, milyon da verələr, sən işləyən idarədən heç yana gedən deyiləm, Nərgiz. Bunu birdəfəlik yadında saxla. Mən bura sənə görə gəlmişəm, səni burada qoyub hara gedə bilərəm, əzizim.

İki həftə sonra sənin Moskvaya — redaktorları bir aylıq təkmilləşdirmə kursuna getmək məsələn qalxdı. Yenə israr etdin ki, getmirəm. Direktorumuz da sənin əlindən yanıqlı idi deyə: «Qoy Toğrul getsin, bir az savadını artırsın» – dedi və sənin adını siyahıya saldı.

Qiymətli bir şeyini əlindən almağa hazırlaşmışlar kimi dilxor idin. Buna görə sərt və qəti şəkildə Musaya söylədin:

— Getməyəcəyəm. Burda məndən başqa redaktor-zad yoxdur məgər?

— Nəriman müəllim səni məsləhət bilir.

— Mən istəmirəm.

Bu söhbəti eşidəndə mən tez ayağa qalxdım və sənə başımla bayıra çıxmaq işarəsi verdim. Sözə baxan uşaq kimi dərhal dalımca dəhlizə çıxdın. Əsəbi idin. Rəngin boğulub qaralmışdı. Əlində fırlayıb yumşaltdığın siqareti dodaqlarının arasına

qoyub yandırmaq istəyəndə mən özüm üçün də gözlənilməz olan bir hərəkətlə siqarı damağından çəkib əzdim.

— Siqaret çəkmə, Toğrul, xahiş edirəm. Mənim siqaret iyindən zənd-zəhləm gedir.

Sən təəccüblə üzümə baxdın. Ərk etməyimmi xoşuna gəldi, ya sənə qayğı göstərməyimmi könlünə yatdı, bayaqdan tutqun olan və qəribə bir qorxu ifadə eləyən gözlərin güldü.

— Tamam çəkməyim deyirsən?

— Bacarırsansa tamam, Toğrul. Çox xahiş edirəm. Ziyandı sənə, ürəyinə, ciyərinə ziyandı.

Ani bir sükutdan sonra vəcdlə:

— Qayğıkeşim mənim. – dedin və siqaret qutusunu cibindən çıxarıb gözümün qabağında xıncım-xıncım eləyib böyrümüzdəki zibil qutusuna atdın.

Mən qəribəliyimə bir də burda heyrət elədim: səni bayıra çağıranda siqaret barədə heç düşünməmişdim. Birdən ağlıma gəldi. Sən isə məni o dəqiqə başa düşdün: burda sənə qarşı bir qayğıkeşlik, canıyananlıq vardı. Mənə uzaq, yad adam olsaydın, heç sənə belə deyərdim? Bu hərəkətimin nə demək olduğunu, mənasını özüm də sonra anladım. Əvvəl sıxıldım, sonra sevindim. Bunun əsl mənasını yaxşı başa düşdüyün üçün idi ki, rəngin açıldı, şadlandın:

— Çox sağ ol, Nərgizim. — deyə minnətdarlıq dolu bir səslə söylədin. Bu mənim üçün də olduqca xoş idi, Toğrul. Sənin həssaslığın, dilə belə gətirilməyən hissləri sözsüz də anlamağın səni gözümdə bir az da ucaltdı.

Gülə-gülə soruşdun:

— Məni siqareti tərgitdirmək üçün bura çağırmışdın, Nərgiz?

— Tək buna görə yox.

Sual dolu nəzərlərlə gözlərimin içinə baxdın:

— Mən istəyirəm, - dedim, - sən Moskvaya getməkdən imtina etməyəsən, Toğrul.

Qaşların çatıldı.

— İmtina etməyəm?

— Hə, Toğrul. Get Moskvaya.

Fikrə getdin, açılmış çöhrənə yenə kədər kölgəsi qondu.

— Məni özündən uzaqlaşdırmaq istəyirsən?

— Yox, əksinə. Yaxınlaşdırmaq istəyirəm, Toğrul.

Təəccüblə soruşdun:

— Yaxınlaşdırmaq istəyirsən?

— Hə, Toğrul.

— Nə cür?

Dayandım, fikrə getdim. Sonra dedim:

— Get, gələrsən, deyərəm, Toğrul.

Yenə gözlərin par-par parladı, işıqlandı: bir ümid qığılcımı yandı o həsrət dolu gözlərində.

— Məktub yazacaqsan mənə?

— Sən yazacaqsan?

— Yazacağam, Nərgiz.

— Hara? Bizim evə, Bünyadın üstünə?

— Yox, poçta. Mərkəzi poçta yazaram, tələb edənə qədər.

— Yaxşı, Toğrul, yazaram. Ancaq sən get. Həm havan dəyişər, həm də özün bir az dincələrsən.

… Üç gündən sonra getdin. Səndən nə gizlədim, səni dilə tutub göndərdiyimə görə çox tez peşman oldum, Toğrul. Hər gün yanımdaymışsan, üz-üzə, göz-gözə gəlirikmiş, ona görə qədrini bilmirmişəm. Sən bu ötən illər ərzində doğma olmuşmuşsan, əziz olmuşmuşsan mənə. Heç özümün bundan xəbərim yoxmuş, Toğrul.

Stolun boş idi — yerin görünürdü. Qəribə idi — adını çəkdilər, çəkmədilər, mən sənin haqqında fikirləşirdim. Evdə də, işdə də, yolda da… Hərdən oturub düşünürdüm ki, görəsən Toğrul neyləyir? Yəqin əlini üzünə söykəyib müəllimə qulaq asır, ancaq heç nə başa düşmür, çünki fikri burdadı. Sonra özüm-özümə gülürdüm: bəlkə unudub məni?

Günləri sayırdım: sənsiz günlər nə ağır keçirmiş, Toğrul? Sənin zamanla gizli, sehirli əlaqən var idimi, nə idi? Sən burda

olanda mənim həyatım da, işim də maraqlı idi — hiss olunmadan günləri bir-bir yola salırdım, sabahkı günün intizarıyla yaşayırdım, bilirdim ki, sabah yenə səni görəcəyəm, səsini eşidəcəyəm, məftun gözlərinə baxacağam, səndən şirin, ürək açan bir söz eşidəcəyəm.

Sən burda olanda… özümdə bir qürur, bir ucalıq hiss eləyirdim. Yanımda oturub başı aşağı işləyən qızlara baxıb onların yox, məhz özümün sevildiyimi düşünəndə ürəyim dağa dönürdü.

Amma sən gedəndən sonra… sənsizliyim qəlbimi sıxdı. Sanki kiçildim, balacalaşdım, kimsəsizlədim. Hər şey mənə cansıxıcı görünməyə başladı. Elə bilirdim ki, şöbədə heç kəs yoxdu. Stolumun üstündəki «aşdım-daşdım» gülü də solmağa başlamışdı. Axı onu hər gün səhər hamıdan qabaq gəlib sən sulayırdın, Toğrul. O da sənsizləmişdi. Nəhayət, elə bir gün gəlib çatdı ki, sənin varlığın olmayan, səsin eşidilməyən, kədərli gözlərin yol çəkməyən şöbədə otura bilmədiyimi, ürəyimin məngənə arasındaymış kimi sıxıldığını hiss eləyib işə çıxmamağı qərara aldım. «Kefsizəm» — deyib icazə istədim, verdilər. Axşamacan evdə olurdum; Əfsanə ilə günümü keçirirdim, tez-tez anamgilə gedirdim.

Orda da qərar tuta bilmirdim: üzümdə bir nigarançılıq, gözlərimdə bir intizar vardı. Darıxırdım. Kiçicik arzumu, istəyimi gözümdən oxuyan anamın nəzərindən bu halətim yayınmadı: Süfrə arxasında məni başdan-ayağa süzüb soruşdu:

— Sənə nə olub, qızım?

Bu nagahani sualdan diksindim:

— Heç nə.

— Yox, qızım, narahatsan yaman. Neçə gündü sənə göz qoyuram, görürəm ki, çox fikirli gəzib dolanırsan. Yoxsa Bünyad ilə söz-söhbətin olub, balası.

— Yox, ana.

— Bəlkə bir şey itirmisən?

Artıq qızarmışdım. Sifətim od tutub yanırdı. Onun gözünün içinə şax baxa bilmirdim. O biri suallarına elə belə, avto-

matik cavab vermişdim. Amma son sualı… «Bəlkə bir şey itirmisən?»… Necə də düz tapmışdı. «İtirmisən». Bəli, itirmişdim. Səni itirmişdim, Toğrul. Buna görə rahatlığımı, səbri-qərarımı da itirmişdim. Bilirdim ki, səni yenə tapacağam, sən yenə qayıdıb gələcəksən, yenə yanımda olacaqsan, yenə şirin sözlərini eşidəcəyəm. Ancaq neyləyim ki, dözə bilmirdim. Sənin getməyinin ən pis cəhəti bu oldu ki, özüm-özümü, ürəyimi kəşf elədim. O gün, elə o an səssiz-küysüz, öz qarşımda qəribə bir etiraf elədim. Etiraf elədim ki, sənə vurulmuşam və səndən heç yana, heç vaxt qaça bilməyəcəyəm. Bunu kənar bir müşahidəçi mənə desəydi, lap sən özün söyləsəydin, boynuma almazdım. Amma insanın daxilində ikinci bir «mən» — onun sadiq məsləhətçisi, dostu, məhrəmi yaşayır ki, o, hər şeyi görür, ondan heç nə gizləmək olmaz. Hamıdan, ərindən, anandan gizlədiyin ən gizli sirrini ona açırsan, ona deyirsən və bilirsən ki, o, sənin ürəyindəkini kimsəyə açıb deməz.

Anama nə cavab verəcəyimi düşünürdüm ki, telefon uzun-uzadı zəng çaldı: əlimin altında olduğundan dəstəyi mən götürdüm. Təsadüfə bax. Sən idin. Səsini eşidən kimi ürəyim uçundu, itirdiyini tapmış adam kimi sevindim. Gördüm ki, tərəddüd eləyirsən. «Mənəm, Nərgiz» – deyəndən sonra arxayın danışmağa başladın. Evimizə, idarəyə zəng elədiyindən, heç yerdə məni tapa bilmədiyindən, axırda naəlac qalıb anamgilə zəng çalmaq məcburiyyəti qarşısında qaldığından danışırdın. Qulaqlarım elə guruldayırdı ki, sözlərini güclə başa düşürdüm, ancaq səsini, o ağlar səsini eşidirdim və bu mənə ləzzət eləyirdi. Anam tez-tez him-cimlə soruşurdu ki: «Kimdi?» Arada fürsət tapıb «Rəfiqəmdi» – deyə bildim. O, durub yan otağa keçəndə deyirdin:

— Məktubuma niyə cavab yazmırsan, Nərgiz?

— Almamışam.

— Poçtdadır, get al. Mənə cavab yazmasan, hər şeyi yarımçıq qoyub gələcəyəm.

Nədənsə şitliyim tutdu, dedim:

— Özün gələndə alıb verərsən, oxuyaram. Məktub yazmayacağam. Özün də axıra qədər qalacaqsan. Eşidirsən?

Susdun. Ahının səsini eşitdim. Bu uzaqlıqda yolu keçib gələn ahını eşidəndə azca əvvəl dediyimə peşman oldum, ancaq gec idi. Sözümü dəyişmək istəmədim. Anam qayıdıb gəldi.

— Yaxşı, sağ ol. – deyib dəstəyi asdım. Halım özümdə deyildi. Məst adama oxşayırdım. Sevinirdim, ona görə ki, səsini eşitmişdim. Kədərli idim, ona görə ki, sənin lə pis danışmışdım, nigaran qoymuşdum səni. Özümü danlayırdım ki, niyə sənə xoş bir söz demədim, niyə şadlığıma şitlik elədim. «Kaş təzədən zəng eləyəydin». – deyə düşünürdüm. Taqətsiz halda divana uzandım, gözlədim. Ancaq sən təzədən zəng çalmadın.

— Nə deyirdi? – deyə anam mənə diqqətlə baxa-baxa xəbər aldı.

Mən könülsüz halda:

— Şey tapşırmışdım, deyir, yoxdur. – dedim. Daha heç nə soruşmadı. Ayağa qalxdım, Əfsanəni anamın yanında qoyub şəhərə çıxdım. Bayırda gözəl payız havası vardı. Yüngül külək əsirdi. «Nahaq elə danışdım Toğrulla. Yazıqdı.Kursunu yarımçıq qoyub gələcək, biabırçılıq olacaq, yenə Nəriman qılıncını götürüb düşəcək üstünə, danla ki, danlayasan, yox, gəlməz. Sözdü deyirdi. Eybi yoxdur, bu da sınaqdır. Gəlsə, demək həqiqətən sevir. Məktub yazıb. Görəsən nə yazıb?»

Düşünə-düşünə nə zaman poçtun qabağına gəldiyimi xatırlamıram. Qorxa-qorxa, ətrafıma boylana-boylana içəri girdim, pasportumu pırpızbaş,sarışın qıza təqdim edib məktubunu aldım. Uçunurdum, əsməcə tutmuşdu məni. Oğurluq eləyən adama oxşayırdım. Məktubu çox mühüm və məxfi bir sənəd kimi rediküldə gizlədib evə gəldim. Bünyad neçə gündü dənizdə idi, hələ qayıtmamışdı. İlk sevgi məktubu alan qız kimi – doğrudan da bu, mənə gəlmiş ilk sevgi məktubu idi – əllərim əsə-əsə konverti açdım. İçinə iki dənə qızıl gül ləçəyi qoymuşdun. Solmuşdular, amma hələ ətri vardı. İncə ruhlum mənim, şair qəlblim mənim. O ləçəkləri öpdüm: bu payız günü soyuq

şimaldan mənə bahar göndərmişdin. Pallı-paltarlı divana uzanıb məktubunu oxumağa başladım.

O məktub necə gözəl məktub idi, Toğrul. Sən ürəyini çıxarıb qoymuşdun sanki o məktubun içinə, varlığını sözə çevirib ağ kağıza tökmüşdün elə bil, hissiyyatla, həsrətlə dolu idi o varaıqlar, Toğrul. Onu gərək ancaq oxuyasan. Onun gözəlliyini, məna və şeriyyətini danışmaqla başqasına çatdırmaq olmaz. Sözlə hissin, duyğunun bu qədər qaynayıb qarışa biləcəyini mən heç ağlıma da gətirə bilməzdim. Nə görmüşdüm, nə də oxumuşdum. O məktubla sən mənə o qədər yaxın və doğma oldun ki, sənlə bayaq telefonda elə sərt, kobud danışdığımı yadıma salıb xəcalət çəkdim və inanırsan, ağladım. Mən o gün səni bir daha Bünyad ilə müqayisə etdim: o, mənə heç vaxt nə belə məktublar yazmışdı, nə də belə sözlər demişdi. Bu dəfə müqayisə eləyəndə aman allah, dəhşətə gəldim: o, sənin yanında nə qədər quru imiş, Toğrul.

Məktubunu bir də oxudum, bir də, bir də… hər dəfə oxuyanda elə bilirdim, birinci dəfə oxuyuram: sözləri elə gözəl, elə təravətli və şairanə idi ki… Şer də yazmışdın — «Ayrılıq» şeri… Yadımdadır, yazmışdın:

Dünyada nə qədər dərd var, ay aman,
Onların içində təkdi ayrılıq..
Sıxıldı ürəyim, yaşardı gözüm,
Sinəmə neçə dağ çəkdi ayrılıq.

Adını deməkdən yorulmur dilim,
Neynim ki, əlinə çatmayır əlim.
Qəmli gözlərimdən inan, gözəlim,
Bahar yağışları tökdü ayrılıq.

Sənmişsən ömrümün şəkəri, qəndi:
Sənsiz üzüm gülməz, gülüm, nədəndi?
Qocaldım, başıma qar da ələndi,
Belimi gör necə bükdü ayrılıq.

Sənsiz bom-boş imiş ürəyim, beynim:
Sənsiz açılmadı bir dəfə eynim.
Ürək dözə bilmir, axı mən neynim?
Dünyada ən ağır yükdü ayrılıq.

Bu məktubun sənsizliyimi qismən azaltdı. Elə bil, özün gəlmişdin yanıma, yanımda oturub həzin, titrək səslə mənə öz məhəbbətindən, həsrətindən danışırdın. Mən bir əfsanəvi nağıl kimi söhbətini dinləyir, sənə daha çox valeh olurdum. Bəzən isti nəfəsini üzümdə duyurdum, məst olurdum. Çünki sən indiyə qədər heç vaxt mənə öz ürəyini beləcə mükəmməl açmamışdın. O gün mənim ən bəxtiyar günüm idi, Toğrul. Mən sanki təzədən dönüb yeniyetmə qız olmuşdum, mənə sənin kimi həssas, şair qəlbli bir oğlan məktub, özü də məhəbbət məktubu yazmışdı və mən o məktubu oxumaqdan doymurdum, doya bilmirdim, Toğrul. Ərli olduğum, uşaq anası olduğum yadımdan çıxmışdı elə bil, xəyalpərvər bir qız uşağı idim sanki, gah burda keçirdiyin günləri xatırlayırdım, gah orda, Moskvada mənsiz ötən günlərini xəyalımda canlandırmağa çalışırdım, quş olub yanına uçurdum, quş olub yanıma gəlirdin.

Anam zəng vuraraq uşağı gəlib aparmalı olacağımı deyəndə xəyallarım dağıldı: mən təzədən öz adi dünyamıza qayıtdım. Bütün bunlara ixtiyarım olmadığını düşünüb məyus oldum, Toğrul. Bilsən necə məyus oldum? Mən uşaq anasıyam, mən Bünyadın arvadıyam. – Bu fikirdən üşüyən kimi oldum. Ürəyimdə məktubunun ələ keçmək qorxusu baş qaldırdı, bizim bu gizli, sehirli dünyamızın kəşf olunmaq qorxusu məni sarsıtdı.

Son dəfə də oxudum məktubunu. Sonra bilirsən neyləddim, Toğrul? Yandırdım o məktubu. Onu saxlamağa mənim haqqım yox idi. Başqasının arvadı kimi, bir ana kimi. Ələ keçə bilərdi. Od vurdum ona. Alovun dilləri sətirləri bir-bir udur, öldürürdü. Elə bilirdim yanan adi kağız deyil, sənin ürəyindir yanır, Toğrul. Baxırdım, qeyri-ixtiyari gözlərimdən yaş axırdı. O anlarda ürəyinin səsini boğmağa çalışan bir qəddar adama

bənzəyirdim və sənin qarşında bu vəziyyətimdən utanırdım. «Bağışla məni, deyirdim, Toğrul, bağışla». Sən sonralar məni bağışlasan da mən özümü bağışlaya bilmirəm, əzizim. İnanırsan, illər keçsə də bağışlaya bilmirəm. Ürəyimdən bir daş olub asılıb o peşimançılıq, Toğrul. Bütün gecəni düşünüb-daşınandan sonra səhərisi Bünyadı işə yola salıb sənə bacardığım qədər səmimi, şirin və hərarətli bir məktub yazdım, ancaq göndərməyə fürsət tapmadım: sən mənimlə telefonda danışandan bir gün sonra dediyin kimi, qayıdıb gəldin.

… Səni şöbənin qapısı ağzında görəndə əvvəl gözlərimə inanmadım, Toğrul. Dedim, yəqin yuxu görürəm. Çünki otaqdan çıxarkən sənin haqqında düşünürdüm - ondan ikicə dəqiqə qabaq sənin boş stoluna baxıb köks ötürmüşdüm. Sənin üçün o anlarda olduğu kimi heç vaxt darıxmamışdım. Otaqda oturanlara — Musaya və qızlara baxıb fikirləşmişdim ki, onlar nə qədər də maraqsız adamlardılar, ilahi? Sən burda olanda iş də gözəl idi, idarə də. Yanımdakı adamlar da nəsə belə cılız və quru deyildilər. İndi isə… Darıxdım, çölə çıxmaq, bir az fırlanıb fikrimi dağıtmaq istədim və elə bu zaman sənlə üz-üzə gəldim. Bircə o yadımda qalıb ki, bu gözlənilməz görüşdən gözlərin böyüdü: bircə o yadımda qalıb ki, əsim-əsim əsdin.

— Gəldin?

— Gəldim, Nərgiz. — Bir də bu iki kəlmə yadımda qalıb, Toğrul, o həyəcanlı görüşümüzdən. Özümü itirdim. Nədənsə mənə elə gəldi ki, ürəyim sinəmdən qopub ayaqlarımın altına düşdü. Dolaşıq, çalpaşıq hisslər vücudumu sardı. Sevindim ki, gəlmisən, sevindim ki, həyatımda yaranmış boşluğu dolduracaqsan. Sevindim ki, məni sevirsən, bizim bu gizli məhəbbətimizdə necə də gözəl, ülvi və təkrarolunmaz bir şeriyyət və şirinlik var, Toğrul. Elə bil, ani olaraq gözlərim işıqlandı.

Sonra nədənsə sənə acığım tutdu. Niyə işini, gücünü yarımçıq qoyub qaçıb gəlmisən? Axı bunun üstündə səni danlayacaqlar. Və burda da özümü tutdum ki, bu da sənə olan məhəbbətdən irəli gəlirmiş. Mən istəmirmişəm səni danlasınlar, ağır söz desinlər. İstəmirmişəm.

Ona görə səni qapının ağzında qoyub getdim. On dəqiqədən sonra içəri qayıdanda səni otaqda görməyib yenə çaş-baş qaldım. İstədim qızlardan soruşam ki, Toğrul gəlmişdi? Susmağı məsləhət bildim: yəqin məni qara basıbmış? Yox, axı onu özüm gördüm, danışdım. Otaq sənsiz yenə mənə boş göründü. Bir yerdə qərar tuta bilməyib ayağa qalxdım və pəncərənin qabağına gəldim və səni trolleybus dayanacağında görüb bütün bunların yuxu deyil, həqiqət olduğuna inandım.

Sən mənə baxırdın, mən sənə… Sən sınıxmışdın. Rəngin azca ağarmışdı. Boyun da elə bil, bir az uzanmışdı. Nədənsə o an sənin yandırdığım məktubunun odun, alovun udduğu sətirləri qulaqlarımda səsləndi: «Mən sənə qurban olum» sözlərini eşidirdim o anlarda. Sənə baxa-baxa yanan səhifələr, kül olan sətirlər gözümün qabağında canlanırdı o anlarda.

Bu ara sən mənə «Bura gəl» işarəsi verdin. Sehirlənmiş kimi heç nə düşünmədən, kimsəyə bir söz demədən redikulumu götürüb otaqdan çıxdım. Çünki sənə yaxşı-yaxşı baxmaq, səsini eşitmək, kədərli gözlərini görmək istəyi ürəyimi sarımışdı.

Ağır addımlarla dayanacağa gəldim. İkimiz də birbirimizi sözsüz başa düşdük: yenicə dayanacağa çatmış avtobusa mən qabaqdan mindim, sən arxadan. Sanki məndən qorxurdun, yaxın gəlmək istəmirdin. Ətrafa boylandım, tanış-filan yox idi. Sən sonra ehtiyatla mənə sarı gəldin. Mən göy şüşəli eynəyimi çıxardıb sənə yaxından, təbəssüm dolu bir nəzər salandan sonra sən də günah işlətmiş uşaq kimi kədərlə gülümsündün.

— Xoş gəlmisən, Toğrul. – dedim.

— Sağ ol, Nərgiz. – titrək səslə cavab verdin. – Necəsən?

— Yaxşıyam. Sən necəsən?

— Gördüyün kimi.

— Pis deyilsən.

Araya sükut çökdü: sanki danışmağa sözüm yox idi. Avtobus demək olar ki, boş idi: qabaq tərəfdə bazardan gələn üçdörd qoca arvad oturmuşdu. Sən boş oturacağı mənə göstərib:

— Otur, Nərgiz. – dedin. Mən keçib əyləşdim, sən də çəkinə-çəkinə yanımda oturdun.

Həyatımızda ilk dəfə idi ki, yanaşı otururduq: qolun qoluma dəyirdi, nəfəsin nəfəsimə qarışırdı.

— Bəs niyə tez gəldin, Toğrul? Axı sən bir aylıq getmişdin?

— Düzdür, bir aylıq getmişdim, ancaq qala bilmədim. Səndən məktub gözləməkdən gözümün kökü saraldı. Hər gün iki-üç dəfə poçta gedirdim. Orada işləyən qızlar mənim familimi əzbər bilirdilər: uzaqdan görən kimi deyirdilər: «Yoxdur». Ümidlə səhəri gözləyirdim. Səhər yenə bir söz eşidirdim: «Yoxdur». Məyus olurdum, nə çörək yeyə bilirdim, nə oxuya bilirdim, nə də yata bilirdim, Nərgiz. O iyirmi gündə mən cəhənnəm əzabı çəkdim, inan. Sənin telefonda danışandan sonra mənə məktub yazmayacağını yəqin edib çıxıb gəldim. Çünki daha səbrim çatmadı.

— Səni yaxşıca danlayacaqlar.

— Qoy danlasınlar. Sənsiz keçən günlərin əzabına dözməkdənsə danlanmaq min dəfə yaxşıdır.

— Mən sənə məktub yazmışdım, Toğrul.

— Yazmışdın?

— Hə, məktubunu aldım, sonra sənə cavab yazdım.

Təəccüblə mənə baxdın.

— Bəs dedin almamışam?

— Sənin danışandan sonra getdim aldım. Çox sağ ol məktub üçün. Yaxşı məktub idi, Toğrul. Mənim üçün xoş idi o məktubu oxumaq.

Mənim bu sözlərimdən uşaq kimi sevindin: üzündən, gülən gözlərindən bunu hiss elədim.

— Ayın neçəsində göndərmisən?

Mən gülümsündüm:

— Bu gün alacaqsan o məktubu.

— Bu gün? Mən burda, o orda… Necə ala bilərəm, Nərgiz?

Mən redikülümün içində gizlədiyim məktubu çıxarıb sənə verdim və:

— Bax, belə. – dedim. Sən çaşdın, nə edəcəyini bilmədin. Sonra titrək əlinlə məktubu alıb dodaqlarına yaxınlaşdırdın və öpdün.

— Sağ ol, Nərgizim. – dedin.

— Evdə oxuyarsan. İndi isə xudahafiz. Yoldan gəlibsən, yorğunsan, get, dincəl. Səhər görüşərik, Toğrul.

MƏN: — Toğrul nə gördüyünə inanırdı, nə eşitdiyinə. Elə sehrlənmişdi ki, Nərgiz onunla vidalaşıb gedəndə heç nə deyə bilmədi: sanki dili tutulmuşdu, hər şey sanki yuxu aləmində baş verirdi. Bu avtobus hara gedirdi, Toğrul niyə düşmürdü, əlindəki məktubu doğrudanmı Nərgiz özü vermişdi ona? Bu sanki həqiqət deyildi, xəyal idi. Bir dayanacaqmı getdi, iki dayanacaqmı? – deyə bilməzdi. Dəniz qırağında düşdü, özünü sahilə verdi, kimsəyə rast gəlməsin deyə əldən-ayaqdan uzaq bir oturacaq tapıb əyləşdi. Sonra ətrafına boylanıb heç kəsin gəlmədiyini görərək Nərgizin məktubunu açdı, ürək çırpıntısı ilə oxumağa başladı. O gün Toğrulun həyatının ən unudulmaz günlərindən biri idi: çünki o, həmin gün sevdiyindən məktub almışdı. Özü də necə məktub?

İndi Nərgiz o görüş haqqında söhbət açanda bütün təfərrüat yadına düşdü, illərin xatirə kitabı varaqlanmağa başladı: o, maqnitafonu söndürdü, yazı masasının gözünü açıb ordan Nərgizin yadigar şeylərini – kiçik ipək dəsmalı, irili-xırdalı kağızlara yazılmış məktubları, limon qabığını çıxarıb stolun üstünə qoydu. Göy konvertin içindən dörd bükülmüş bir neçə varaq çıxartdı. Bir zaman Nərgizin ağ barmaqları arasında tutduğu qələmlə yazılmış doğma xəttə baxıb gülümsədi.

TOĞRULUN DÜŞÜNCƏLƏRİ: — Sənin məktubunu indi də saxlayıram, Nərgizim, yadigarın olduğu üçün. Varaqlar solub saralıb, mürəkkəb rəngini azca dəyişib, amma saxlayıram. Ömrüm boyu da saxlayacağam, sənin yadigarın olduğu üçün. Onu o qədər oxumuşam ki, hər sözünü əzbər bilirəm: gecənin nə vaxtı oyatsalar, başdan-ayağa əzbər deyə bilərəm, Nərgizim. Sənin yadındadı o sözlər? Yox? Gör nələr yazıbsan, Nərgizim.

«Toğrul, salam. Sənin üç gün ayrılıqdan sonra yazdığın məktubu mən on yeddi gün ayrılıqdan sonra aldım. Yəni ayın iyirmi səkkizində, sən anadan olduğun gün. Həyat qəribədir: sənin asudəliklə yazdığın məktubu mən asudəliklə oxuya bilmirdim. Hər şeydən qorxa-qorxa, oğrun-oğrun oxumalıymışam sənin məktubunu. Desəm ki, sənin məktubunu başdan ayağa birdəfəlik oxumaq mənim üçün çox çətin idi, inanmazsan. Vallah, imkanım yox idi, bacarmırdım. Sən bədbin də olsan, çox nikbin adamsan. Səndə bu hallar birləşib. Çünki sən məni bacarmadığım, ağlıma belə gətirmədiyim çox şeylərə adət etdirmisən. Bu namə isə növbəti inadındır. Sən yazırsan ki, son vaxtlar arıqlamısan və guya sən bundan çox əzab çəkmisən. Mən həmişə arıq olmuşam, intəhası sən bunu əvvəllər görmək iqtidarında olmamısan. Sən mənim arıqlığımdan qorxma, mənə heç nə olmaz. Sən məni sındırmaqdan qorx. Özü də bərk qorx. Məni istəmədiyim, arzusunda olmadığım şeylərə vadar etmə. – namə yazmaq kimi.

Sən gedəndən sonra, gecə saat on ikidə anamgildən evimizə gələrkən Elmiranın ifasında «Sən getdin» mahnısını eşitdim. Nədənsə səni xatırladım. Çünki bu çox yaxşı mahnıdır və sənin də onu çox sevdiyini bilirəm. Elə bildim yanıqlı səslə, inləyə-inləyə məni səsləyirsən. Mahnı səsi bizdən gəlirmiş, Bünyad maqnitafonu oxudurmuş. Qəribə bir kədərlə o mahnını iki dəfə dinləyib sonra yatdım.

Yadındamı, ayrılanda, Moskvaya gedəndə qəmli-qəmli dedin: «Məni unutma, Nərgiz». Mən güldüm. Sən onda məni başa düşmədin. Mən onda sənin sadəlövhlüyünə gülürdüm, Toğrul. Sən mənim həyatıma elə hopmusan ki, istəsəm də, arzulasam da unuda bilmərəm səni. Görürsənmi, mən də etiraf etməyi bacarıram; sən isə deyirdin mən etiraf etməyi xoşlamıram. Amma sən mənim sözümə baxsaydın, biz yaxşı dost ola bilərdik. Nə isə… Sən öz hisslərinin əsirisən: inadın başqasını dəyişdirə bildi, iradən isə qələbə çala bilmədi. Eybi yoxdur, hər halda qələbə də, məğlubiyyət də sənindir.

Mən səni unutmuram, Toğrul. Çünki balkonumuzun altında dibində hər axşam dayandığın ağac, iş yolumun üstündə, küçənin başlanğıcındakı dayanacaq, xiyabandan açıq-aydın görünən pəncərələrimiz, otaqda isə boş qalmış stolun səni mənə xatırladır. Mən sənin titrək, nəvaziş dolu səsini də eşidirəm. Lakin bir arxayınlıq, rahatlıq içində keçən günlərimdə də düşünürəm ki, bir azdan sonra mənim gərgin, çətin, qorxulu günlərim yenə başlanacaq. Çox xahiş edirəm, məni düzgün başa düş. Sənin hardasa sağ-salamat olmağın mənə çox lazımdır: sən mənim üçün çox qiymətlisən. Ona görə ki, həyatım sənինlə çox bağlıdır. Bunu sənə ona görə yazıram ki, tez gəlmək fikrindən daşın, nə olursa-olsun, axıra qədər qal. Qoy mən də özümə gəlim, mən də gərginlikdən qurtarım. Yaxşımı? İşdə hələ bir yenilik yoxdur. Hekayənin radioda veriləcəyi günü bilsəm, teleqram vuraram. Özüm də yavaş-yavaş işləyirəm. Gələnə qədər nəzərdə tutduğun əsərləri yaz qurtar. Bəlkə mənə yaradıcılıq hesabatı verməli oldun – əlbəttə, istəsən.

… Sənin gözlərinin rəngini yazmağa söz vermişdim. Bu, o gözlərdir ki, heç yerdə, hətta məndən uzaqda da olanda mənə rahatlıq vermir. Bu gözlərin rəngi deyilən kimi göy deyil. Bəlkə gözlərin dəniz rəngindədir: axı dəniz rənginin çalarları çoxdur. O rənglərdən birinə bənzətmək olar. Bunu bir başqası sənə desə, mübahisə etmədən inan. Çünki deyəsən özün də gözlərinin rəngini bilmirsən. Mənə isə elə gəlir ki, sənin gözlərin həsrət rəngindədir – gülməlidir, deyilmi? – Şəxsən mən o gözləri kədərlənəndə də, güləndə də, adi vəziyyətdə də görmüşəm: onlar mən bəbəkli, həsrət rəngli gözlərdir. Sən dünyadan köçəndə məni arzulama. Mən buna dözə bilmərəm. Bir də məlum deyil, kim kimdən qabaq cahanla vidalaşacaq. Ancaq səni əmin edə bilərəm ki, əgər mənə qarşı hisslərin dəyişməsə, mən ölmüş olsam da sənin gözlərində mənim şəklim olacaq. Hər halda sən məni buna inandırmısan. Hələlik inandırmısan. Ona görə hələlik deyirəm ki, daimi heç nəyə, heç kəsə inanmaq istəmirəm. Bu inamsızlığıma da bais sənsən: mən özümə çox inanırdım, sən məni dəyişdin. Sənin mənə təlqin etdirdiyin o

hisslərin sənin özündə dəyişdiyini görən gün mənim qələbəm olacaq. Mən o günü səbirsizliklə gözləyəcəyəm. Hətta bəzən mənə elə gəlir ki, o günü görməsəm ölə də bilmərəm.

Mənim üçün darıxma. Mənsiz günlərini mənalı yaşa. Mənə ürəyimi, zövqümü oxşayan əsərlər gətir. Göndərdiyin gül ləçəkləri kimi ətirli və təravətli əsərlər. Mənim üçün darıxanda otur, yaz. «Gülən arzular»ı yaz, «Gizli məhəbbət»i yaz,Toğrul. Elə istəyirəm ki, sən mənim nəzərdə tutduğum, arzuladığım, özünün layiq olduğun zirvəyə çatasan. Xırdalanma, cılızlaşma. Əvvəlki əsərlərindən qüvvətli əsərlər yazmasan, demək, məni inandırdığın qədər sevmirsən. Sən ağıllısan, istedadlısan. Hərdən sənə heyfim gəlir: elə bilirəm ki, sənin ağlını da, istedadını da mən xarab eləmişəm. Onda özümdən zəhləm gedir. Qurtar məni bu təzadlı fikirlərdən. Öz yazılarınla heç olmasa qismən rahatlığımı qaytar. Yaxşımı? Sağ ol, hələlik. Sənə heç kəsdən salam yazmıram; yaza bilmirəm. Çünki bu elə məktubdur ki, onun varlığından kimsə xəbər tutmamalıdır. Az qalmışdı unudum: sənə zərif yarpaqlı «Aşdım-daşdım» çiçəyin, ətrafına çəkdiyin sarmaşıqlar salam göndərir və öz dostlarına sifariş edirlər ki, darıxmasın: bu ayrılıq da bir gündür, xatirədir. Sağ ol, özündən muğayat ol, Sənə can sağlığı, könül rahatlığı arzulayıram. Siqaret çəkmə, xahiş edirəm».

MƏN: — Toğrul məktubu, illər boyu əzizləyib saxladığı, saysız-hesabsız dəfə oxuduğu məktubu nəzərdən keçirib kənara qoydu: sonra Nərgizin o biri yadigarlarına tamaşa elədi. Qurumuş, rəngini və iyini itirmiş portağal qabığına baxdı, götürüb iylədi. Nə zamansa Nərgiz ona bir portağal vermişdi: «Ye, Toğrul» – demişdi. Toğrul yeyəndən sonra qabığından bir parça götürmüş və saxlamışdı. Bu şeylərin hərəsi bir xatirə idi. Düşünəndə, xəyala dalanda ömrünün unudulmaz, şirin və kövrək bir günü yadına düşürdü, təzədən o günə qayıdırdı, o gündə yaşayırdı.

Toğrul köks ötürüb Nərgizin yadigarlarını səliqə ilə yazı masasının boş gözünə yığdı, maqnitafona baxıb xeyli fikirləşəndən sonra düyməsini burdu: Nərgiz həyəcanlı və titrək səsi

ilə yenə onun xəyalını çəkib o uzaq, lakin unudulmaz günə apardı.

NƏRGİZİN SƏSİ: — Sənlə iyirmi gün ayrılıqdan sonra görüşdüyüm o günün gecəsi mənə elə gəlirdi ki, dünyanın ən uzun və üzücü gecəsidi, Toğrul. Çox narahat idim — bilmirəm niyə? Özümü adi qaydada apara bilmirdim: hərəkətlərimdə bir əsəbilik vardı. Bünyadın sözlərinə, söhbətlərinə qulaq asası halda deyildim. Səndən nə gizlədim, elə bil, o uzaq və yad bir planetdən gəlmişdi və mənə anlaşılmaz görünən bir dildə danışırdı. Əfsanə nə üçünsə ağlayırdı — səsi başıma düşürdü. Tez-tez balkona çıxırdım, səni düşünürdüm: düşünürdüm ki, bu ayrılıqdan sonrakı görüşümüz niyə belə qısa və soyuq oldu? Axı gərək biz belə görüşməyəydik. İndi nə üçünsə səni görmək istəyirdim: sakit, əldən-ayaqdan uzaq bir guşədə sənlə danışmaq, sənin məhəbbət və nəvaziş dolu sözlərini eşitmək istəyirdim: axı sən danışanda mən yaşadığım mühitdən ayrılıb qanadlı quşa dönərək göylərdə uçurdum. Sən danışanda mən başını anasının dizi üstə qoyub əfsanəvi aləmlərdən əfsanəvi nağıllar dinləyən bir uşaq kimi şirin xəyallara dalırdım.

Sənsizləmişəm — heç özümün də xəbərim yoxmuş. Sən mənsiz qalanda şer yazmışdın. O gecə həmin şeri öz-özümə pıçıldayırdım:

Sənsizlik yamanmış, yandı ürəyim:
Sənsizlik yükünü daşımaq olmur.
Çörəksiz, havasız, susuz yaşaram,
Sənsiz bu dünyada yaşamaq olmur.

O aylı-ulduzlu bahar gecəsində buna mənəvi ixtiyarım çatmasa da, qərara gəldim ki, səni bir daha heç yerə getməyə qoymayacağam. Sadəcə olaraq, deyəcəyəm, getmə, sən də getməyəcəksən. Sənsizliyin hökmünə bax ki, hətta məzuniyyət günlərinin də fikrini indidən çəkməyə başlamışdım. Kim bilir, biz yayı harada keçirəcəkdik? Bağdamı, Kislovodskidəmi? Sən harada istirahət edəcəkdin?

Bütün bunların dərdini mən dünyanın ən uzun gecəsi olan həmin o gecə çəkdim, ancaq axırını bir yana çıxara bilmədim.

Sonralar sənə bu barədə heç nə demədim, sən özün heç yerə getmədin: çünki getməyin «ləzzətini» görmüşdün. Gör neçə ildi sən Bakıdan kənara çıxmırsan, Toğrul. Sənə çox vəzifələr təklif ediblər: heç birisinə getməyibsən. Hərdən oturub düşünürəm ki, Bünyad sənin yerinə olsaydı, çoxdan getmişdi: çünki onun təbiətində bir vəzifəpərəstlik var. Hərdən bu barədə fikirləşəndə ürəyimə elə gəlir ki, o, məni də vəzifəyə dəyişə bilər. Amma sən…

Həmin gecə səhərə qədər yata bilmədiyimə görə özümü əzgin və yorğun hiss eləyirdim. Gözlərim qızarmışdı. Bünyad vəziyyətimi görüb:

— İstəyirsən, yat dincəl, bu gün işə getmə – dedi.

— Yox, -dedim – mən işə getməliyəm. Hiss eləyirdim ki, getməyə bilmərəm. Evdə qalsam daha çox darıxaram. Səni yaxşı-yaxşı görmək üçün getməli idim.

Sənin kursu yarımçıq qoyub gəlməyin idarədə söz-söhbətə səbəb oldu: müdir danladı, Musa üzünə yaxşı baxmadı, qalan günlərin ezamiyyət pulunu da tutub səndən aldılar. Sən «xəstə idim» – deyə sakitcə onları dinlədin, heç halını da pozmadın. Mən onda sənin mətanətini gördüm: nə danlaq, nə pul – heç nə sənin gözündə deyildi. Sən gəlib məni görmüşdün: bu, sənin üçün hər şeydən qiymətli idi. Sənin bu hərəkətinin mənasını düşünəndə məhəbbətin gözümdə daha da böyüyür, ucalırdı. Sən özün də gözümdə daha çox qeyri-adi olurdun, Toğrul. Mənə elə gəlirdi ki, sən təyyarə, qatar olmasaydı da pay-piyada o uzaqlıqda yolu məni görmək üçün gələrdin. Mən düz fikirləşirmişəm. Bunu sən özün də düşünübsən və bu barədə şer də yazıbsanmış. Həmin şeri o gün stolumun yanından keçəndə mənə verdin: ürək çırpıntısı ilə oxudum:

Tapmışam ömrümün xoş gününü, bil,
Xumar gözlərinin qarasında mən.

Səni görmək üçün sürünüb gəlləm,
Olsam bu dünyanın harasında mən.

Eşqin varlığımda od qalayıbdır,
Dilim daim səni haraylayıbdır.
Bir nadan qəlbini yaralayıbdır,
Yaşaram qəlbinin yarasında mən.

Sənsiz yaman olur bilirsən, halım:
Gözüm qan ağlayır, dönür əhvalım.
Qoyma ki, dayanım, qıyma ki, qalım,
Ömür yollarının yarısında mən.

Bəli, məni görmək üçün sən dünyanın harasında olsaydın da gələrdin. Bu, mənim ürəyimi fərəh hissilə doldururdu. Mən var səsimlə, ucadan hamıya sənin məhəbbətindən danışmaq istəyirdim. Amma heyif ki, buna mənim ixtiyarım yox idi. Bizim məhəbbətimiz gizli məhəbbət idi, onu heç kəs bilmirdi. Bilməməli idi. Bu, elə zərif, elə güclü və şirin bir məhəbbət idi ki, kimsə bilərsə, öz gözəlliyini, gücünü, şirinliyini və qeyri-adiliyini itirə bilər, o biri məhəbbətlərə oxşar: oxşar və ölər. Çünki məhəbbət oxşamamağı və təkrarolunmazlığı ilə böyükdür, uludur, ölməzdir.

… O gündən sonra — günü dəqiq yadımda deyil — bizim aramızda tam bir anlaşma yarandı: bəzən idarədə dərdləşirdik, bəzən telefonda. Bəzən günlərlə heç nə danışmağa imkanımız olmurdu: sadəcə bir-birimizi görməklə kifayətlənirdik: onda ancaq baxışlarımız danışırdı. Dodaqlarımı səssiz-səmirsiz xüsusi tərzdə endirəndə anlayırdın ki, «öpürəm səni» deyirəm. Danışmağa, dərdləşməyə imkanımız olmayanda sənə məktublar yazırdım. Eyni idarədə işləsək də, bir şəhərdə yaşasaq da, sənə sözlərimi məktublar vasitəsilə çatdırırdım. Məncə bu da bizim məhəbbətimizin gözəlliyi və qeyri-adiliyi idi.

MƏN: — Maqnitafon yenə susdu, Nərgiz sözünə ara verdi. Toğrul yazı masasının arxasından qalxıb gəzinə-gəzinə düşünməyə başladı.

TOĞRULUN DÜŞÜNCƏLƏRİ: — Bax, budur o məktublarının hamısını saxlamışam, Nərgizim. Gah şöbədə asılqandakı paltonumun cibinə qoyurdun o məktubları, gah axşamlar işləyib yorulandan sonra, səni görmək üçün evinizin yanına gələndə balkondan aşağı atırdın.

Mən sənin məhəbbətinlə yaşayırdım: sənin kimi gözəl, məğrur və mehriban bir insanı sevdiyimə görə özümü xoşbəxt sayırdım. İndi də beləyəm. Hələ bir az da artıq, Nərgizim. Sənsiz, əslində isə səninlə keçən bu illər saçlarımı ağartsa da, məhəbbətimi soyuda bilmədi, Nərgizim. Mən səndən ayrı yaşayırdım — ruhən, qəlbən isə səninlə idim. Məktublarından qəlbinin hərarətini duyub xoşbəxt olurdum: çünki bu məktubda sənin ürəyin döyünürdü, məhəbbətin yaşayırdı. Sən öz körpəsinə qayğı, nəvaziş göstərən bir ana kimi, mənim qeydimə qalırdın, dərdimi çəkirdin. Mən ana nəvazişi görməmişdim — onun hərarətini mənə sən hiss elətdirdin. Ağır dəqiqələrimdə, gündəlik yaşayışımda sən mənim əlimdən tutmusan, məsləhət vermisən. Başım ağrıyanda isti əlini alnımda hiss eləmişəm. Səsini telefonda eşidəndə azar-bezar məndən uzaq düşüb. Sən məndən uzaqda olubsan, ancaq mənimlə olubsan, Nərgizim.

İndi budur, bu axşam, qırx yaşım tamam olan gecə sənin bütün yadigarlarını — qələmini, məktublarını, dəsmalını, quruyub ətrini və rəngini itirmiş portağal qabığını stolumun üstünə qoymuşam. Onların hərəsi bir şirin xatirədir, gülüm. Onların hərəsi əvəzsiz bir mahnıdır, məhəbbət mahnısı… Elə bir mahnı ki, ömür boyu eşitsəm yorulmaram, usanmaram, Nərgizim. Çünki onların hamısına sənin o ağ əllərin dəyib, ətirli nəfəsin toxunub. Qəlbimdə, zehnimdə səninlə bağlı o qədər şirin və unudulmaz xatirə var ki, Bünyadın belə xatirələri yoxdur, ola da bilməz.

Budur sənin məktubların: onları oxumaq istəyirəm: kim bilir, neçənci dəfə. Onlar köhnələn deyil: onlar həmişə təzədir, mənalıdır. Çünki məhəbbətimiz mənalıdır, Nərgizim.

Bu, sənin üçüncü məktubundur. Gecə balkondan aşağı atıbsan.

«Gəldiyin üçün çox sağ ol, əzizim. Səni görməsəydim, bu gecə də narahat fikirlər səhərə qədər məni izləyəcəkdi. Yorğunsan, get dincəl, gecən xeyrə qalsın, yuxun şirin olsun. Maşını ehtiyatla sür, tələsmə. Hələlik».

Doqquzuncu məktub.

Bunu da balkondan atmısan, Nərgizim.

«Axşamın xeyir, mənli-mənsiz şirin xatirələr dalınca gəzənim. Necəsən? Yəqin ki, həmişəki kimi. Yarı şən, yarı kədərli, yarı ciddi, yarı zarafatlı, yarı bu dünyada, yarı o dünyada… Nə vaxta qədər? Sonsuzluğa qədərmi? Məgər bu dünyaya bir də gələcəyikmi səhvlərimizi düzəldək? Yenidən yaşamalı olsaydım, indiki həyatımı intixab edərdim. Bilirsənmi niyə? Çünki tam xoşbəxtlik usandırıcı, darıxdırıcı olardı. Mən darıxmaqdan qorxuram; lap təklikdən qorxan kimi. Sən dünən mənimlə darıxırdın. Yox, elə düşünmə ki, mən sənin darıxmağının səbəbini başa düşmürəm: sən mənimlə mənsiz idin. Ancaq sən buna alışmalısan. Başqa çarən yoxdur. Sən o anlarda vəziyyətinə nisbi yanaşsan, elə olmazsan. Hələlik sağ ol. Yazmağa imkanım olmayanda, fikrim qırılanda, yazmasam ondan yaxşıdır. İndi bir azdan o, ardımca gələcək və birlikdə gedəcəyik».

Bu, on birinci məktubundur. Mən Bünyad ilə maşında gəzməyə çıxmışdım: sən getmədin. Axşam onu evə gətirəndə sən bu məktubu yağışlığımın cibinə qoymuşdun.

«Əzizim, salam. Məni görürsən, mən də səni görürəm ki, necəsən. Ona görə daha soruşmuram. Yaxşı ki, mən getmədim. Mənə ləzzət vermir, sənə isə daha çox.

Bilirsənmi, hərdən dəli bir istək çulğayır məni. Sanki daxilimdən bir səs: «qanunu poz, sədləri aş» – söyləyir. Lakin bacarmıram. İstəmirəm mənə qarşı çıxan bu «mən» — mənə qələbə çalsın. Bu hallarda mənə sənin köməyin lazımdır: çox xahiş edirəm, köməyini əsirgəmə. Əks-təqdirdə hər ikimiz məhv ola bilərik. Sən ki, bilirsən, mənim pessimizmim güclüdür, səni də bədbinləşdirir. Bu qədər. Hələlik hər şey yaxşıdır.

Əlbəttə, sənin üçün bilmirəm, mənim üçün «hə». Əgər biz biriksə, sənin üçün də pis olmamalıdır. Görürsən, mən sənlə getsəydim, heç nə danışa bilməyəcəkdim: indi isə sənlə «asudə» danışıram. Bu da yaxşıdır, deyilmi? Hərdən sənə baxıb düşünürəm: bizi nə doğmalaşdırıb, nə birləşdirib?

Fikrimizmi, təbiətimizmi, eyni sənətmi, ürəyimizmi? Bəlkə də eyniyyət təşkil edən ruhumuz? Bəlkə hər şey, bəlkə heç nə. Amma doğmayıq — bu özü də bir şeriyyətdir.

Nədənsə imkan olmadıqda mən sənə verdiyim əziyyətlər üçün ürəkdən acıyır, səni sevmək, əzizləmək istəyirəm. Sonra da tezcə öz fikrimdən belə utanıb qızarıram və bilmirəm niyə, imkan, şərait olanda vaxtı ilə arzuladığım, əzablarını yüngülləşdirəcək nəvazişlərimi səndən əsirgəyirəm. İstəyirəm səni ancaq dinləyim, məni yenidən, yenidən, yenidən sevdiyini eşidim. Çünki sənin sözlərin sonra, sənsizlik saatlarında — gün olmur — mənim qulağımda yenidən səslənir və mən yenə — «qiyabi» sənlə oluram. Buna görə də həmişə sənə: «otur, yerindən danış» — deyirəm. Hissiyyata qapılma. Bu da bizim məhəbbətimizin orijinallığıdır. Bizim o qədər elə təkrarolunmazlıqlarımız var ki…

Səni kədərli görmək mənim üçün çox ağırdır. Nə edim, neyləyim sənin gözlərinin dərinliyindən, dəniz kimi dərin gözlərindən o kədəri çıxarım? Mən ancaq o dənizdən çıxan bəzi «mirvari» damlalarını silə bilirəm. Bəlkə də məni sənə elə o kədər bağlayıb? Axı sənə gülmək də çox yaraşır!

Ay məni sözlərimdən çox, gözlərimdən başa düşənim, sənlə tək olanda məni qorxutma. Səni itirmək istəmədiyim üçün, mənimlə mən istədiyim kimi rəftar et…»

On altıncı məktub. Bunu may ayında yazıbsan. Bərk darıxmışdım, kimdənsə bir siqaret alıb çəkmək istəyirdim: bunu sən gördün. Bu məktubu həmin axşam yazıbsan.

«Sənin əzabına dözə bilmirəm. Sən isə mənə özün də istəmədən əzab verirsən. Heç bilirsən nə qədər xarab olmusan? Çəkmə də, sənin üçün məndən artıqdır məgər? Vaxtlı-vaxtında ye, özünə fikir ver. Dünən elə hirslənmişdim ki… Mən elə bilir-

dim ki, həmişə məni öz yanında hesab edirsən. Lakin səndən heç on addım da uzaqlaşmamışdım, elə bil, kimsə mənə dedi ki, dön geri bax. Baxdım və istədim ki, sən də görəsən gördüyümü. Bir də elə etmə, çox xahiş edirəm. Əks-təqdirdə mən yerə düşürəm göylərdən. Bu isə mənim üçün çox ağırdır. Hələlik sağ ol.

… Bir azdan əmimgilə gedəcəyəm onunla. Gəlmə axşam. Sabaha qədər. Kədərlənmə, həmişə bizim istədiyimiz kimi olmayacaq ki… Yaxşı ki, gəldin, hirsim soyudu. Lal-dinməz küsdüyüm kimi, lal-dinməz də barışdım».

Başqa bir məktub.

«İndicə sənin povestinin səhnələşdirilmiş verilişinə qulaq asırdıq. «Müharibə qurtarmır» a. Yaxşı əsərdir: ürəklə yazmısan. Aydın da, Fatma da çox yaxşı oxudu. Həsən Əbluc isə lap aləm yaradırdı. Dinlədikcə ürəyim dağa dönürdü. Sevincimi gizləyə bilmirdim. Bünyad buna deyəsən bir az təəccüb də elədi. Yanımda olsaydın, heç nəyə baxmazdım, səni bağrıma basıb öpərdim, Toğrul. Yadıma düşdü ki, bu əsəri mənim verdiyim qələmlə yazmısan; yerə-göyə sığmırdım. Sağ ol, Toğrul, mənim arzumu ürəyimdə qoymadın. Bu, mənim üçün ən böyük mükafat idi. Mən şöhrətpərəst deyiləm: bunu səninlə məndən başqa heç kəs bilməyəcək, amma buna baxmayaraq, ürəyimdə bir rahatlıq və yüngüllük duyurdum. Nə vaxtdı belə ürək dolusu sevinməmişdim.

O verilişi maqnitafona yazmışam, saxlayacağam, Toğrul.

MƏN: — Toğrul Nərgizin məktublarından gözünü çəkdi, maqnitafonu qurdu: Nərgiz söhbətinə davam etdi.

NƏRGİZİN SƏSİ: — Sən sadə adamsan, Toğrul. Sənin böyüklüyün də sadəliyindədir. Sənin adın-sanın başqa birisində, məsələn lap elə bizim Bünyadda olsaydı, təsəvvür edirəm ki, özünü necə dartar, oxley udmuş adam kimi, necə şax gəzər, yerə-göyə sığışmazdı. Amma sən... Elə bil, bu kitabları sən yazmayıbsan, elə bil, tez-tez tərifləndən, göylərə qaldırılan sən deyilsən.

Hər əsərini səbrsizliklə gözləyirlər. Mətbuat səhifələrində, kitabxanalarda müzakirə edirlər. Ədəbi gecə olanda sən mənə də dəvətnamə verirsən: lal-dinməz gəlib arxa cərgələrin birində otu-

ruram, çıxışlara qulaq asıram. Ünvanına deyilən xoş sözləri eşidir və sevincdən yerə-göyə sığışmıram. Sənin dediyin hər söz, hər cümlə mənə doğma adamımın sözü kimi unudulmaz təsir bağışlayır. Belə gecələrdə mənə elə gəlir ki, dolu zalda sən heç kəsi görmürsən, heç kəsə baxmırsan, ancaq mənə baxırsan.

Mən sənin yanında olanda sən bəxtiyar olursan. Mən də eləyəm, Toğrul. Sən bir dəfə demişdin ki, müruri-zamanla yaranan məhəbbət daha davamlı və sönməz olur. Bu, həqiqətən beləymiş, Toğrul. Sən uzaq görənmişsən, əzizim. Mən səni indi dünyada hamıdan çox, hətta özümdən də çox istəyirəm. Sən mənim həyatım olubsan, ömrüm-günüm olubsan, Toğrul. Mənə elə gəlir ki, daha sənsiz yaşaya bilmərəm. İş yerimiz bizim — sənin-lə mənim evimiz olub, Toğrul. Biz bura gələndə evimizə gəlirik, burdan gedəndə sanki doğma yurd-yuvamızdan ayrılırıq. Burdan çıxanda ikimiz də kədərlənirik. Çünki bir-birimizdən ayrılırıq, sabahın arzusu ilə yaşamağa başlayırıq. Neçə ildir biz beləcə, bir-birimizi duya-duya yaşayırıq, sevə-sevə yaşayırıq, Toğrul. İlahi məhəbbət haqqında eşitmişdim, amma görməmişdim. Gördüm. Kim deyirsə ki, indi məhəbbət yoxdur, yalan deyir. Bəs bizim bu məhəbbətimiz böyük, əzəmətli məhəbbət deyilmi, Toğrul? Sən məni zərif çiçək bilmisən, şüşə bilmisən, toxunarsansa sınacağımdan qorxmusan. Məhz buna görə deyirəm bizim məhəbbətimiz başqa məhəbbətlərə bənzəmir. Bənzəməməyi yaxşıdır, Toğrul. Özün bilirsən ki, mən həyatımda qeyri-adiliyi hər şeydən çox sevirəm. Belə yaxşıdır, deyilmi?

İndi sənin saçların ağarıb. Sənin o ağ saçlarının çoxunu bəlkə də mənim həsrətim ağardıb. Sevirəm o saçları, Toğrul. İlk dəfə gicgahlarına düşən o ağ tükləri mən gördüm, sənə dedim. Sən qəmli-qəmli gülümsündün. Sonra… saçların sürətlə ağardı. Eybi yoxdur, mən sənin titrək səsini də, mənalı sözlərini də, vaxtsız ağarmış saçlarını da, isti nəfəsini də, mənə qarşı sönməz bir məhəbbətlə dolu ürəyinin çırpıntılarını da, qəmli gözlərini də sevirəm, Toğrul.

Bir-iki gündən sonra biz — Bünyad, Əfsanə və mən gedirik. Uzağa gedirik, çox uzağa. Kim bilir, bir də haçan qayı-

dacağıq və ümumiyyətlə, qayıdacağıqmı, görüşəcəyikmi? Sənə deməmişəm ki, gedirik. Sən çox fikir edəcəkdin, mənim gözümün qabağında çox əzab çəkəcəkdin, ürəyim şan-şan olacaqdı. Qəlbim parça-parça olacaqdı. Çox götür-qoy elədim, lap axırıncı gün getməyimizi sənə demək qərarına gəldim.

Mənsiz, bilirəm darıxacaqsan, əzab çəkəcəksən, ancaq nə etmək olar, dözmək lazımdır, mətanətli, dəyanətli olmaq lazımdır. Aramızda min kilometrlərlə məsafə olsa da mən qəlbimin, fikrimin gözü ilə səni hər gün, hər saat, bəlkə hər an görəcəyəm, sənin haqqında düşünəcəyəm, səsini eşidəcəyəm, məni haraylayan qəlbinin döyüntülərini duyacağam. Mən səni heç vaxt, heç vaxt, ölüm ayağında da unutmayacağam, çünki sən mənim qəlbimi sevinc və qürur hissilə doldurmusan, çünki məni öz təmiz və müqəddəs duyğularınla, səmimi hisslərinlə xoşbəxt eləmisən, elə eləmisən ki, mən indi yerə-göyə sığışmayan bir insan olmuşam, özümü, öz mənliyimi, ürəyimi kəşf eləmişəm, maraqlı bir kitab kimi oxumuşam, həyat, insanlar, ən adi, ən kiçik şeylər belə gözümdə mənalar donuna bürünüb mənalı olub. Bütün bunlar üçün, bütün xoşbəxt duyğularım üçün mən sənə minnətdaram, sənə!

Səni xoşbəxt edə bilmədiyim üçün həmişə əzab çəkirəm, ömrüm boyu da çəkəcəyəm. Mən səni xoşbəxt edə bilmədim.

Mən cismən sənin ola bilmədim, amma qəlbən sənindəm. Mən sənin evinə gələ bilmədim, sənin otağını öz məhəbbətimlə isindirə bilmədim. Neynək, əlbət, bizimki belə yazılmışmış. Kim bilir, bəlkə bu, daha yaxşıdır, Toğrul. Amma mən sənin evinə başqa cür, heç kəsin görə bilmədiyi kimi, qeyri-adi şəkildə gəlmək istəyirəm. Bax, bu gün sənin anadan olduğun gün mən sənin qapını açıb içəri girirəm. Adi halda yox, mənim əzizim, qeyri-adi halda. Maqnitafon lentində. Ürəyimi, məhəbbətimi, sənin haqqında düşüncələrimi bax, bu maqnitafon lentinə köçürmüşəm.

Bundan sonra məni görmək istəsən, səsimi eşitmək istəsən, qur maqnitafonu, dinlə məni, Toğrul. Mən səninləyəm. Hər axşam yerinə uzanıb yatmaq istəyəndə maqnitafonu qur-

san, deyəcəyəm: «Gecən xeyrə qalsın, əzizim, yuxun şirin olsun». Hər səhər yuxudan ayılanda deyəcəyəm: «Sabahın xeyir, Toğrul». İşdir, əgər səfərə gedəsi olsan — yəni gedəcəksən? – söyləyəcəyəm: «Yolun uğurlu olsun, əzizim, sağ-salamat qayıdıb gələsən».

Mənim səndən yeganə təmənnam budur. Özünü qoru, Toğrulum. Səhhətinə fikir ver: sən hamıdan çox mənə lazımsan. Çünki sənsiz bu dünya mənə boş və mənasız görünər, əzizim. Qələmin əlindən düşməsin, ürəyinin hərarəti məhəbbətin kimi sönməz, soyumaz olsun.

Sənə əlvida demirəm. Məgər biz ayrılırıq?

MƏN: — Lent qurtardı, Nərgiz susdu. Toğrul düyməni basıb boş fırlanan çarxı saxladı. Heykəl kimi yerindən xeyli müddət tərpənə bilmədi. Nərgizin məhəbbətlə dolu mehriban səsi qulaqlarında səsləndi, hey səsləndi, hey səsləndi. Toğrul sehirlənmiş kimi gözlərini maqnitafondan çəkə bilmirdi. Elə bil, Nərgiz maqnitafonun içində gizlənib bura — onun evinə gəlmişdi, kimsənin olmadığını görüb indicə çıxacaqdı, qollarını Toğrulun boynuna dolayıb hərarətlə üz-gözündən öpəcəkdi.

Handan-hana o, özünə gəldi, otağa göz gəzdirdi, tək-tənha olduğunu görüb köksünü ötürərək qalxdı.

TOĞRULUN DÜŞÜNCƏLƏRİ: — Sağ ol, Nərgizim. Məni xoşbəxt elədin. Elə bil, özün gəldin evimə, əzizim. Qadın ayağı dəyməmiş, soyuq divarlarını isti qadın nəfəsi isindirməmiş bu evimə xoş gəlmisən, Nərgizim.

SON

Yalta – Bakı
1971-1973

ÖLÜM YOXDUR

